

ИВАН
ДАВИДКОВ
БЯЛ КОН
ДО ПРОЗОРЕЦА

РОМАН

“НАРОДНА МЛАДЕЖ”
ИЗДАТЕЛСТВО НА ЦК НА ДКМС
СОФИЯ, 1975

ВЪРНАХ СЕ КЪСНО ВЕЧЕРТА и намерих телеграма на масата. Предположих, че някой мой роднина от поречието на Огоста съобщава за пристигането си (у нас често идваха да нощуват такива нечакани гости), затова не побързах да отворя телеграмата. Докато се миех на чешмата и струята гъделичкаше лицето ми, прашно и обветрено от дългия път, си мислех, че след двадесетина минути – нощният влак от моя роден край пристигаше към полунощ – отново ще трябва да пристегна връзките на своите обувки и опипвайки стените на стълбището, защото автоматът за осветлението не работи, ще се отправя към гарата, за да посрещна пристигналия гост.

Предусещах горчив дим на локомотиви, суетене по перона, мержелееха ми се фенери на стрелочници, които се поклащат заедно със стъпките на железничарите над резливата миризма на напечените през деня траверси.

А хартийката, която прошумоля в ръцете ми, беше донесла у дома съвсем друга вест: в един старчески дом на север от планината в родното село на майка ми бе починал художникът, за когото вече разказах в една от моите книги. Погребението било в петък (аз четях телеграмата малко преди полунощ в неделя) и тъй като художникът бил оставил моя адрес, за да ми съобщят, ако се случи нещо с него, приятелите му от старческия дом ме канят на погребението.

Разбира се, всичко беше приключено и моето отиване там изглеждаше съвсем безполезно. Придружили са го до

белезникавата могилка пръст, предполагах аз, съвсем непознати хора (белезникава, защото в този край господства варовикът), някоя селска женица, спомняйки си за своя изгубена рожба, е проронила сълза и за непознатия. После, на връщане, са разговаряли за този чудат човек, затворен в себе си, понякога зъл и необщителен, понякога благи щедър. Отишли са да вечерят. Супата е била лоясала, защото са се забавили по пътя, и лъжиците им са прокъсвали оранжевата ципа на лойта, за да се покажат отдолу щръкналите овнешки ребра, както някога рибарите просичаха леда на Огоста и в матово зеленикавата вода се виждаха дребни и тромави от студа рибки. Моето отиване беше безполезно, но аз не можех да остана у дома, защото далече на север в една мила за мене и чужда за него земя лежеше човекът, с когото ме свързваха незабравими години. Сега, когато го нямаше вече, аз не изпитах болка (може би щях да я усетя по-късно), това ме смути – нима съм станал съвсем безразличен? – и единственото нещо, което почувствах, беше усещането за пустота. Видях, че пердето е много прашно, и столът, когато го преместих, глухо изскърца... После светлината на лампата отново обгърна всичко и ми се стори, че усещам дима от цигарата на художника, попил в пердето. То се люлееше от вятъра и изпълваше целия дом с аромата на неговите ръце (запомнил съм ги – бледи като тютюневи листа и просмукани от дъх на никотин). Видях, отразено в прозореца, неговото лице – страшно уморено, издължено от старостта и самотата. Косата му – оредяла, сякаш опушена около ушите – се дигаше по раменете, а пръстите му, дълги и нервни, барабаняха по коляното, като че ли изпращаха тайни сигнали на някоя далечна душа, до която не могат да се докоснат мислите му.

Така ми се струваше... А в прозореца не беше отразено нищо друго, освен моето лице, което се замъгляваше от дишането. Но аз вярвах, че от другата му страна, дошъл за мълчалив разговор, сега стои той и ме гледа съсредоточено и пронизващо. “Е, приятелю – иска да ми каже художникът, – днес вестта те разтревожи за малко и ти припомни за мене.

Друг път (дано да е далеч тоя ден) някой твой близък ще си спомни с тъга за тебе и ще отлее под масата няколко капки от чашата си, в която е огледан един спомен. И после какво? Бавно прибиране по пустия тротоар и уличен телефон, пред който ще застане, ще чуе тракването на стотинките в апарата, след това един сънлив глас на жена ще се обади оттатък и той дълго ще увещава тая жена, че трябва непременно да се видят още сега, защото навън вали много противен дъжд и не му се прибира у дома. Твоят образ е останал в недопитата чаша и приятелят бавно се изкачва по стъпалата на познатия дом.”

Аз измислях неговите думи. Те ми звучаха приповдигнато и печално, но и самият той обичаше да говори така, когато в полунощ изпиехме последната чаша кафе и угарките се изкривяха под пръстите ни в зърнестата мътилка на дъното. Нашият дом беше изпълнен със спомени за него. Помнеха го облегалките на столовете, върху които отпускате високото си кокалесто тяло. Помнеше го огледалото в коридора – пред него бавно събличаше своя белезникав шлифер, винаги изцапан с боя. Навярно в матовата му бездна се таеше, незрима за мене, усмивката на тоя нежен, упорит и беззащитен човек. А може би най-добре го помнеха конете на неговата картина, закачена до прозореца. Подари ми я преди да замине за старческия дом... Конете, които вървят по небето. Зелена грива до виолетова грива.

Майсторът ми разказваше, че очите на тия коне щели да го съзрат в мига, когато изпусне четката – и да зацвелят. Той вярваше в красиви измислици... А може конете наистина да са цвилили? Но аз не съм бил у дома и не съм ги чул. Та кой може да различи сред шумовете на пътищата или в скриптенето на релсите цвиленето на някой кон, още повече – ако той е нарисован?... Конете сега мълчаха, стъпили върху облаците. Там, където беше наслагана повече боя, имаше сянка от лампата и нервното движение на четката ясно личеше – тя беше се движила на тласъци, сякаш върху платното е кръжала мъглявина.

Среднощ отдавна превали. Един самолет прорязваше с къntenето си небето и през цепнатината, тънка като ножче за самобръсначка, прозираше бледата розовинка на утрото.

ТРЪГНАХ С ПЪРВИЯ АВТОБУС, който прекосяваше планината. Пътниците дремеха, облежнати на своите вързопи, а кондукторката, пристегнала с широки ластици подпухналите си нозе, закусваше. От баничката се ронеха изкорубени люспи и падаха по коленете ѝ, Така изкорубени върху мазилката на старите домове в предградието ми изглеждаха и сънливите светлини на прозорчетата. Те се размърдваха, когато автобусът правеше завой, и се разпиляваха в мътилката на зазоряването. Насреща ни се задаваха камиони. В прашните каросерии потракваха бидони с мляко. Разсънненият град, разклатен ту от едната, ту от другата страна на автобуса, скрит зад своите огради и пердета, сънливо потътряше чехлите си към мижавите лампи на тоалетните или, обладан от внезапна нежност, търсеше в утринната дрезгавина още сънната женска плът, мека и отпусната, по която нощницата се е увила като бинт над сладка рана. “Единият се прощава с живота – мислех си аз, – другият търси мимолетни радости, търси ги, пронизан от лъх на лек парфюм, на коса, намазана с къна, и на потки обувки, подпрени до огледалото в антрето...”

Това беше суровата истина на живота. Човекът нямаше сила да се изправи срещу нея.

А планината се изправяше срещу нас и ние се връзвахме в глъбината ѝ. Ламарината на калниците кънтеше от брулналите я локви, кондукторката довършваше своята трета баничка и над островърхата глава на шофьора се показваше гърбицата на превала – все по-релефна, обградена от окастрени буки.

Тоя път ми бе така познат, че дори със затворени очи можех да съзра всичките му завой и мостчета (на едно от тях преди седмица воловарчетата бяха провесили убита змия и тя още висеше там), можех да преброя мислено дори зъбите на лъвовете, които самодееен селски майстор беше изваял от

кълчища и гипс върху стената на една белосана къща в началото на Петроханската клисура.

Мислех си с какви очи е гледал онова разсъмване художникът, когато е преминал оттук към старческия дом. Всичко му е било непознато. Той се е подрусвал на задната седалка или е бил по-напред и почти пред лицето му се е диплело върху гърба на шофьора якето от ярешка кожа. Преминавали са дървета, между които е червенеела от влагата, сякаш е обхваната от ръжда, висока папрат. Насреща са се задавали камиони с кокошки в огромни дървени кафези и въздухът се е изпълвал с перушина и кудкудякане. И отново са се редели плитки канавки и тревясали купчини пясък. Художникът, винаги радван и тревожен от багрите, от техните неуловими преходи, тая сутрин е седял мълчаливо до своя куфар и разсъмването се е оттичало по гладките стволоче на буките, без да се докосне до очите му. За какво е мислил? За дните, които остават зад гърба му? Или за ония месеци (а може би и години), които го чакат пред стъпалата на старческия дом и чиято неизвестност едва ли може да го радва?...

Човек отиде на лов. Цял ден скита из храсталаците, изпод краката му излитат пѣдпѣдѣци, вдигат се в пепелявото небе, изстрелът ги разтърсва, обгрѣща ги с дим и перушина и те падат пред запѣхтяната муцуна на ловджийското куче. Още един изстрел и отново сполука... Настроението е чудесно. Но вие, сложили лакът на пушката, се радвате не толкова на убитите птици. Повече ви вълнува мисълта, че мръква и ще се в ъ р н е т е у дома, при близките, при огъня и аромата на чайника, при познатите гласове на вратите и при разлистените книги...

Щастлив е тоя, който може да се з а в р ъ щ а.

За прѣв път ми идваше наум тая мисъл, когато се мъчех да си представя пътуването на художника, и разбирах, че с непростима лекота съм пренебрегвал нещо много важно, бих казал – съдбоносно, в човешкия живот – з а в р ъ щ а н е т о.

Когато купува билет дори за най-далечната гара в света, човек едва ли би докоснал крак до стъпалото на вагона, ако не вижда в картоненото квадратче на билета напуканата от слънцето боя на оня прозорец, при чиято светлина ще се завърне след месеци, след години, след десетилетия... Нима случайно се завръщаха в моя роден край старите емигранти, пропътували Пампасите на Южна Америка – вехтозаветни старци с широкополи шапки и златни коронки на едрите си селски зъби?... Те вървяха по нашенските хълмове, където са преминали ранните, най-хубавите години от техния живот, късаха трънки, омекнали от сланата, свиваха устни от стипчивостта им и се усмихваха на нещо, което другите не можеха да разберат какво е. После в някой зимен ден умираха внезапно, завещаваха на своите наследници кариран костюм с две цепки върху гърба на самото и ризи с твърди като картон яки. Те бяха оставили в далечната земя на Аржентина или Бразилия дребните си спестявания, къщичката с три ябълки до оградата – в покрайнините на някой чифлик, но бяха спечелили нещо много по-голямо – з а в р ъ щ а н е т о.

Художникът беше тъжен, защото вече нямаше къде да се завръща. Той можеше да живее още дълги години в старческия дом (болното му сърце можеше да позакрепне), но щеше да пътува само в една посока – към неумолимия час, както лодката, издърпана от ветровете в разлюления морски простор, пътува към безответната мъгла на необозримото или към острия подводен камък...

ВИНАГИ, ДОРИ В ЕДИН СЪНЕН АВТОБУС, ще се намеря някой човек, който ще захване да разказва разни истории – отначало над ухото на съседа си, а после, увлечен в своето красноречие, ще започне да досажда на всички. Ще досажда, ако разказът му е муден и неинтересен. Но по някой път се случва така, че всички, дори най-сънливите, се размърдват, наострят уши и когато дойде тяхната спирка,

слизат с нежелание, защото оня тъкмо е стигнал до най-интересното, смее се и помръдва с пръсти по грубата плетка на фланелата върху мършавия си корем...

Блазе на пътниците, които ще чуят историята до края!

В автобуса на художника също имаше такъв веселяк. Дланите му бяха черни, сякаш ги е топил в катран, дрехите му миришеха на мазут, по чернилката на обувките беше налепен пясък и художникът реши, че тоя човек асфалтира някъде шосета и сега (може би е взел отпуск) се връща у дома. Вмирисаният на мазут разказваше някаква история, случила се в неговото село. Кажеше няколко думи, започваше да се смее и после продължаваше.

— Та излязъл, значи, вепърът от къщи и край! Обърнали селото да го търсят — няма! Всички се готвят за Коледа, а нашият човек се чуди какво да прави. Минала седмица — от вепъра ни вест, ни кост. Как ще го открадне човек, ако рече — ни на рамо може да го вземе, ни в чувал да го сложи? Такова търсище само с кола може да се кара. Ха-ха-ха! — размърда рамене разказвачът и пътниците предусетиха, че ще стане нещо интересно. — Пита го един съсед: “А бе, Куздо, ти гледа ли да не се е скрил в някой обор?” “Цяло село обърнах — няма.” “Да не би да е в някой гириз?” (Така наричат по нас ниските мостчета над селските бари.) Надникнал Куздо — тъмно в гариза, като че е запушен. Бутнал с тояга — нещо шавнало. Там бил вепърът, значи — подгонили го кучета, той се залостил вътре и ни назад, ни напред! Взел Куздо кирка — да разкопае отгоре — още при първия удар от другата страна се показал шопарът — измършавял, приплеснат в хълбоците като даскалска чанта... Ха-ха-ха! — оголи отново редките си зъби разказвачът. — Другите пържат сланинка, а Куздо гложди сухи свински ребра...

И аз се изгубих по пътищата като тоя шопар — завърши работникът по шосетата — и сега, не чак толкова изпосталял, се завръщам вкъщи, за да зарадвам, с каквото мога, жената...

— В такива приказки по-лесно минава времето — рече поразвеселен художникът. — Загубил се, значи (как се

казваше?), вепърът и излязъл от другата страна, премислил вече целия си живот. Чудесно направил. А след това какво станало? Вкъщи го чакал тиганът на стопанката...

Спирачките изскърцаха. Автобусът спря до един навес. Шофьорът се наведе да запали цигарата си, дълго драска клечката, защото кибритът беше овлажнен, и после, присвил от умора очи, се загледа в тънкия дим на тютюна.

Вече бяха пристигнали.

ИДВАНЕТО НА НОВ ЧОВЕК в общежитието раздвижи старите му обитатели. “Кой е? Откъде пристига? Какъв е бил?” – разговаряха те помежду си и го оглеждаха с любопитство, сякаш очакваха от него някакви много интересни вести.

А новодошлият свали измачканата си мека шапка, по която потта беше очертала тъмен кант, обърна се да погледне хълмовете в далечината, обхванати от прозрачната като дим на зелени огньове тревица, зърна един щъркел на камбанарията и дълго не отмести очи от него (колко години не беше виждал щъркел!), после, като се наведе да вземе куфара си и голямата шперплатова кутия за бои, към която бяха привързани рамки с опънати платна, пое към входа на старческия дом.

Общежитието беше двуетажна белосана сграда без никаква украса на фасадата, ако се изключат лястовичите гнезда под стряхата, с широки прозорци и покрив от пепеляво червеникави брусарски цигли, които изглеждаха като нажежени: сякаш наскоро са извадени от пещта на фабриката и сега, изстивайки, излъчват ръждиво сияние. Със строгостта и големината си сградата напомняше училище или казарма. За това говореше и огромният двор, потънал в овошки, ограден с рехава мрежа. Той бе разделен на две равни половини от циментова пътека, в чиито пукнатини цъфтеше розово калдъръмче. Тая пътека водеше от двукрилата ламаринена порта, обърната към близкия геран, до главния вход на старческия дом.

Пред входа беше сложена желязна изтривалка, която в дъждовно време дрънчеше под краката ча влизащите.

Художникът застана пред нея, дълго стърга подметките си и му се струваше, че изтрива всичко, което бе донесъл със себе си – засъхналата кал на далечните пътища, друсането на автобуса, дори бърбуренето на оня, дето разказваше своята безкрайна история. Изтриваше, без да забелязва това, много свои тревоги и размисли и съпровождан от любопитните погледи на насядалите старци, влезе в прохладния коридор, още мокър от парцала на чистачката. Отби се, за да заобиколи кофата, пълна с кална вода, и се запъти към втория етаж, където щеше да бъде неговата стая.

В помещенията на тая сграда преди десетина години бяха наредени чиновите на първоначалното училище. Тогава се раждаха повече деца и във всяка класна стая имаше по двадесетина ученици, които в междучасията се гонеха из широкия двор или ядяха твърди, ръбести дюли, в чиито резени се случваше да остане по някой откъртен детски зъб – почернял, сякаш е семка от самата дюля. Децата намаляваха от година на година. Викове в училищния двор ставаха все по-тихи, сякаш шумата на избуялите дървета ги поглъщаше. В утринните звуци на звънчето започнаха да се прокрадват меланхолични нотки. И един есенен ден училищният прислужник не дойде да преме циментовата пътека, оставяйки по гланца ѝ мокрите следи на метлата, нито посегна към ключа, за да отвори изкривената от слънцето чамова врата. Първоначалното училище се закриваше. Сутрин двадесетината дечурлига слагаха учебниците и тетрадките в картонените си чанти, наместваха между тях резен хляб и парче сирене, увито във вестник (новините се отпечатваха върху мокрото сирене) и поемаха към съседното село зад хълма, където зрееха най-ранните череши. Там имаше ново училище и в него тая есен се събираха децата от няколко планински села.

Старото училище на Бистрилица остана само. Тъй като нямаше весели детски очи да надничат през прозорците,

стъклата изгубиха блясъка си. Стените шупнаха от зимните мразове. Под дъските на стряхата се загнездиха съсели и започнаха денонощно да стържат по сухото дърво. Весели останаха само лястовиците. Те продължаваха да лепят своите гнезда – сега вече никой не им пречеше, – чуруликаха край прозорците и това чуруликане поклащаше като жълти цветенца главичките на техните току-що излюпени рожби.

И по-късно, когато преустроиха училището в старчески дом, майсторите не събориха лястовичите гнезда. В този край имаше поверие, че събореното лястовиче гнездо носи нещастие.

Спомням си, че в оджака на бабиния дом – горе, където сводът се стесняваше и започваше коминът, имаше лястовиче гнездо. Глината, от която беше излепено, не се виждаше. Цялото гнездо чернееше, обхванато от мазната глеч на саждите. Лястовицата беше така опушена, че бялото герданче на шията ѝ не личеше, и аз по това я отличавах от другите пролетни гостенки, които се въртяха над селото.

Тя много години се връщаше през април в старата бабина къща, стрелкаше се през отворената врата, понесла червейчета на своите опушени като нея рожби, и, кой знае защо (може би я радваше потрепване на огъня), до късна нощ весело чуруликаше.

Художникът остави багажа си в ъгъла, отвори прозореца, за да влезе свеж въздух, и видя как пукотът на черчевето, прекъснал чуруликането в лястовичите гнезда, размята над главата му сенките на тия мили птици, в чийто полет имаше усещане за шумолене на разлистена книга – у дома, привечер, когато още не са запалили лампата – и звук от струя на далечна чешма, чиято вода се стича по восъчния блясък на една ябълка.

В това някогашно училище той щеше да взема своите закъснели уроци от мъдрото мълчание на черешите, които се канеха да разцъфнат, и от преминалото през хилядолетията

чуруликане на лястовиците, в чиято песен се долавяше тънък ек от забравеното школко звънче.

ПАЗЕХ ВКЪЩИ ПИСМА от художника – карирани листчета, изписани с остър, нервен почерк, – в които майсторът ми разказваше за своите първи дни в старческия дом. Той споделяше впечатленията си от селцето, където беше попаднал, от хората – лозари и копачи, които всяка сутрин преминаваха край общежитието, понесли своите пръскачки и мотики към хълмовете, разказваше ми за обитателите на старческия дом, с които вече беше се сдружил – хора с трудни съдби, така точно и подробно описани, сякаш са нарисувани от неговата четка.

И когато четях тия писма, ми се струваше, че в пролуките между думите виждам неговите очи, вгледани със съчувствие към другите, долавях в описанията на приятелите му негови черти, дори в разговорите, изпъстрили писмата, откривах негови любими изрази, които бях запомнил при нашите срещи.

Той не знаеше, че в това селце е родена майка ми и че аз, като чест гост на бабиния дом, съм прекарвал тук много месеци от моето детство.

Пристигах обикновено към края на май, когато венецът от божури, сложен над училищната врата срещу празника на Кирил и Методий, увехнеше и школското звънче останеше в някой ъгъл да събира праха на лятото.

Тогава дядо ми идваше в Живовци да мели ярма. Вземаше ме в колата привечер и поемахме през Огоста към неговото село. Облегнат на чувалите, аз слушах как скърцат камъчетата на брода под шините или гледах как над оранжевите от залеза вирове подскачат мрени – също оранжеви – и се забиват, угасвайки, във вечерната вода...

Знаех, че колата ще ме отведе при блеене на агнета, при стъпки, които се лутат в тъмното под стара лоза с изпит от осите памид. Това са стъпките на баба ми Мария. Тя знае, че ще ѝ дойде гост, и е заклала едно от най-ранните пилета. Когато се навеждам да целуна съсухрената ѝ ръка, надиплена от криволичещи вени, усещам мирис на мокра пилешка перушина

и виждам на огнището една окадена тенджера, чийто капак подскача и ръси пяна върху въглените.

Художникът не знаеше нищо за това. Той откриваше сега този край, възхищаваше му се и не подозираше, че хълмовете с лозя и с праскови, цъфнали над тъмно червена глина, са частица от мене и аз можех да му разкажа много неща, които да разведрят душата му през това последно изгнание в неговия живот.

Можех да му разкажа например за мазето на дядовия дом, край чиито каменни стени бяха наредени бъчви с големи скриптящи канели. Гредите на тавана тъмнееха – толкова дебели, че дори дядо не можеше да ги обхване с двете си ръце. Изкривените горунови стволоче криеха едри паяци в пукнатините си, а отгоре върху пращното дърво лежах пльхове, от които се виждаха само островърхи пепеляви опашки. Котките се бояха от тях и не смееха да влизат в мазето. Само една котка се осмеляваше да наруши спокойствието на пльховете. Тя се хвърляше към избраната жертва, събаряше я, лягаше по гръб върху пода и като впиваше зъбите си в шията на гризача, раздираше с нокти корема му... След всеки такъв двубой пльховете се разбягваха и аз отивах да си играя в мазето.

Правеше ми удоволствие да влизам в огромната бъчва, заела половината зимник. По-право аз не влизах сам, а дядо ме повдигаше над раменете си и ме пускаше вътре през четириъгълния отвор, широк колкото прозорчето на кухнята. Тупвах върху къртящите дъги, които миришеха на изветряло вино и памидова шума, качвах се по стръмния овал на бъчвата, подобно мотоциклетистите в огромното буре на панаира, хлъзгах се, падах и дядо слушаше моите радостни викове, забъхнали се по дебелиите дъпи.

Смешно занимание. Но и досега си спомням с възхищение за радостта, която изпитвах в тъмното туловище, през чийто отвор се виждаше върхът на една топола и тухленият комин на съседската къща.

Когато получих първото писмо от художника и научих, че живее в старчески дом, който е съвсем близо до дядовия двор, много ми се искаше да ида някой ден при него, да го заведа на гости в тая престаряла вече къща и да му покажа дъгите на отдавна разглобената бъчва, които лежат под стряхата като отломки от моите момчешки радости. Знаех, че и той е имал подобни вълнения, и това не можеше да не го върне към нещо мило и хубаво.

Но дойдох тук едва тогава, когато нашата среща беше вече невъзможна...

ЖИТЕЛИТЕ НА СТАРЧЕСКИЯ ДОМ се събираха привечер на пейките до циментовата пътека, всеки сядаше на своето място, сякаш то е строго определено само за него, и започваха да разговарят. Това бяха техните пътешествия – мъчително дълги или кратки и нежни като прошумоляването на прилепа над стряхата. Измисляха разни истории, за да не изглежда празен животът им, или разголваха душата си със зла безпощадност и тая душа, прозрачна и беззащитна като сълза, трепереше от полъха на вечерния вятър. Тайни, премълчавани от десетилетия, скрита зад усмивки неприязън – всичко излизаше наяве, набъбваше като къртичина и под нейната шаваща купчинка се усещаше мълчаливото движение на съвестта.

Човек не може дълго да съхранява една тайна. Отначало я приема с охота, дори с гордост като нещо, което е поверено само на него, но после започва да усеща, че тая тайна го гъделичка като островърхо камъче, попаднало в обувката, или го дращят металните ѝ ръбове, ако тя е скътана по-дълбоко в душата му – дори има тръпчиво усещане за ръжда, защото тайната не е от благороден метал и времето безмилостно я разяжда. Човек трябва да е много силен, за да може да пренесе една тайна през целия си живот... Подобни хора обикновено са фанатици, обречени на някоя всепоглъщаща идея, и когато ги

изкарат на разстрел, куршумът, прицелен в дълбоко скритата тайна, рикошира от нея, сякаш се е ударил в непробиваема стена.

Обикновените хора са лишени от такава сила. Те просто разказват, за да се отърват от бремето на тайните и на спомените и усещат, че душата им се просветлява...

Художникът знаеше битието на всички, сред които прекарваше дните си в тоя дом с висока телена ограда и с круши, в чиито кехлибарени изваяния със свистене се впиваха оси. Ако беше писател, надълго и нашироко можеше да разкаже за тяхното битие, защото всеки живот беше един роман. Но на него бяха подвластни само боите. А те нямат силата на думите... Словото прилича на речен камък, под който шава и незрима риба, и сянка на планина, и вик на небесен вятър. Баграта по-трудно може да предаде това богатство на живота.

Спомни си за последните дни на своя баща.

Ракът беше го снизал и от оня снажен, винаги весел и общителен човек беше останала само една сянка, покрита с чаршаф от хасе. Дадох му патеричка да се брани от мухите, но той нямаше сили да я помръдне и мухите пълзяха по него като по някаква вещ, на която вече са пълновластни господари. Угасваше бавно, с пълно съзнание и разказваше. С пресъхнало гърло. С устни, побелели от сух огън. Разказваше... Спомняше си остров Тасос, където бе скитал като пленник след Първата световна война. Разказваше за жени, които е обсебвал в рибарски колиби и под тях се е хлъзгала разпиляна риба. Разказваше, без да се свени от своя син. Мокреше с език устните си, защото се пукаха от температурата, и говореше...

Като си спомняше за тия часове, художникът се питаше какво е карало баща му така мъчително да се рови в преживяното. И си го обясняваше с това, че оня, който се прощава с живота, търси начин да се разтовари от

непоносимото бреме на спомените, защото това бремe machка душата му...

И дохожда време за всеки човек, когато той застава, като пред стена, до тая истина.

Часът на художника още не беше дошъл, но той вече пътуваше нататък. И хората край него – също.

Той знаеше, че човек се връща към годините, останали зад гърба му, не за да съзерцава отминалото с очите на пътник, седнал до канавката и отпуснал изморените си крака върху тревата и спомените. Той преминава през своя живот, както ръката на лекаря, която се движи от едно място на тялото към друго, за да долови неговия пулс или да открие тайното гнездо на болката.

Затворен зад стените на старческия дом, заобиколен от изпрани чаршафи, от тракане на алуминиеви чинии, в които дими супа с чубрица, лишен от грижите и тревогите на предишните дни, лишен от своето занятие, било то най-тежкото, но с което е привикнал, както конят привиква с хамута, човек изведнъж се оказва в празно пространство. Някога е мечтал да захвърли сечивата, с които изкарва своя горчив хляб, да остане съвсем свободен, да не мисли за никаква работа, за никакви задължения. Смятал е това за свое най-голямо щастие. Сега разбира, че изнурителното всекидневно занимание е враснало в него, дало е ритъм на походката, на дишането дори и лишен от него, той усеща, че душата му боледува.

Признаците на болестта са вглъбяването в преживяното и равносметката.

Всеки дохождаше до тая мисъл по свой път.

Имаше хора с уморено съзнание, кротки, почти лишени от разсъдък. Те ядяха с настървение, седяха по пейките на старческия дом и гледаха на всичко край тях с безметежна усмивка. Но другите, чийто разум усещаше острите ръбове на радостта и тревогата, неведнъж оставяха храната недокосната и тръгваха да се разхождат по двора.

Те премисляха своя живот. Задаваха си въпроси, за които не са помисляли досега... Как премина техният живот – достойно, подло? Имаше ли радост в него и успяваха ли да я задържат по-дълго при себе си? Насладиха ли се на земните удоволствия, или животът им беше само една изнурителна борба за хляба? Дали са създали нещо, което ще ги надживее, и ще си спомнят ли после хората с благодарност за тях? Дали успяваха да се промъкнат между жестоките мигове на живота, или обстоятелствата ги стискаха сред своите каменни стени, както оня шопар, натикан в теснината от лая на кучетата?

Безброй въпроси, на които всеки отговаряше по своему.

Художникът вникваше в чуждите съдби не просто от любопитство. Търсеше в мъчителните лъкатушения на чуждия разум отговори на свои въпроси. Те преминаваха през него, както лъчите на есенното слънце – пронизваха клоните на дърветата и долу, на тревата или в дъното на душата му, озаряваха някой листец или само късче кал. В чуждите съдби виждаше проекция на своята душа – понякога деформирана, прогорена от въглена на една жестокост или подлост, понякога светла и ликуваща като пеперуда, излетяла от съня на някое цвете.

Затова не можеше да бъде безразличен към ничия болка или радост.

Той също беше изправен сам срещу себе си за една безпощадна равностметка. И тоя разговор продължаваше дори в сънищата му.

...Покриеше ли вечерната сянка на сградата половината двор, насядалите по пейките се запътваха към своите стаи. Душата ми се противеше на мисълта, че художникът не е вече между тях. Струваше ми се, че усещам навред край мен присъствието му: нечие покашлюване, съвсем прилично на неговото, ме караше да се обърна в посоката на тоя звук, а в

тембъра на друг глас долавях тънката усмивка на художника, стоплила изречените думи...

ПЪРВИЯТ ЧОВЕК, КОГОТО видях при влизането си в двора на старческия дом, беше нисък мъж, леко прегърбен, със сини дочени дрехи, които бяха избелели на коленете и по раменете и отдалеч костюмът изглеждаше закърпен с големи пепеляви парчета от друг плат.

Човекът седеше до вратата. Надигна се да отмести стола, за да ми стори път, и аз видях как светнаха очила с дебели стъкла като лупи, в които се размазаха зеленикавите очи на стареца.

Движенията му бяха тромави. Краката, стегнати от кафяви обувки с обли като ябълки бомбета, ми се сториха прекалено големи за дребничкия му ръст. Човекът дори не вдигна глава да види кой съм (движението на сянката ми го беше накарало да се отмести) и като отговори на моя поздрав с мълчаливо кимване, отново седна, придържайки се с ръце за облегалката на стола.

Бях прекъснал, изглежда, някакво негово занимание и той, освободен от моето присъствие, се готвеше отново да се заеме с него. Видях как намести върху изпружените си крака гранче жълтеникава прежда, разкрачи се, за да я изпъне, и започна да навива подскачащата нишка, местейки ту едното, ту другото си ходило.

Това потрепване на нишката ми спомни дългите зимни нощи в нашия дом, когато мама седеше до печката и навиваше големи алени кълба прежда. Аз държех с ръце гранчето, изпредено от овнешка вълна, което ме дращеше при всяко подръпване на нишката, гледах как кълбото расте и стяга под пръстенчетата на преждата посветването на огъня и чувствах как тая нишка ме свързва със старата женица, седнала отсреща – свързва ме със спомени и безсънни нощи, с огорчения и тревоги, и усещах в позвънването на вълнената жичка мирис на

прясно мляко, което набъбва и разлива шипящата си пяна върху печката.

Тая нишка можеше да бъде скъсана само от смъртта.

Нишката на стария човек с очилата (казваше се Иван Барбалов и бе дошъл тук от дунавското село Цибър) изглеждаше по-тънка от оная, мамината, която през зимните вечери дращеше ръцете ми, и по-еластична. Струваше ми се, че ако опитам да скъсам тая нишка, тя ще се вреже в дланта ми и ще я разкървави. С такава прежда (казваха ѝ рибарско тире) баща ми някога кърпеше серкмето, преди да го окачи на стената да съхне.

Той прехвърляше на коленете си мократа мрежа, ровеше из нея с пръсти, за да открие къде е скъсана, чистеше клечките и ланския шумляк, дори един път намери виюнче, заплетено кой знае кога във вмирисаната на рибешки люспи мрежа и почерняло като изгнила съчка. Когато освободи шипчетата му от нишката, виюнчето се счупи.

Нямаше съмнение, че Иван Барбалов се готви да плете рибарска мрежа. Но за какво му беше тя тук? Наоколо се издигаха само хълмове с лозя и къпинак. Нямаше река, из която да тръгне широко разкрачен, защото камъните са хлъзгави, да замахне веднъж-дваж, оловните топчета да тласнат мрежата и тя, повторила шума на излитащите птици, да се извиси над главата му, после да се раздипли широка, рехава и свистяща и да похлупи вира, изпълнила с бълбукане подмолите му.

Тук нямаше река. Течеше само една кална баричка, из която се лочкаха патици и пронизително крещяха, когато успееш да уловят някоя попова лъжичка. Пък и да имаше река, кой ще му разреши да тръгне на риболов с мрежа?

“Човекът си спомня за Дунава – сигурно рибар е бил и просто така, за да пропъди мъката за своя дом, седи и плете мрежи” – мислех си аз и гледах колко изкусно ръцете на Иван Барбалов поемат с дървена кука нишката, връзват я и притягат възела, а когато трябва да се прекъсне преждата, зъбите на

стареца скриптят над нея, сякаш са метални. До едната клетка се ниже друга и плетивото, наподобило с формите си пчелна пита, леко и прозрачно се дипли в нозете му.

На другия ден видях мрежата на двора, изпъната между две колчета.

ВТОРАТА МИ СРЕЩА беше със Седефина.

Никога не бях виждал жената, към която се запътих, но когато зърнах под сенките на овошките едно джудже с тромави крака, чиито колене не се прегъваха, сякаш бяха гипсирани, когато усетих в шепата си една мека, по детски пухкава длан с къси, дебели пръсти и с нокти, твърди като на каменоделец, приятелски се усмихнах на жената, за която толкова подробно ми беше писал художникът.

– Добър ден, Седефино – рекох аз. – Радвам се, че ви виждам.

– Откъде ме познавате? – учуди се жената, но усетих в гласа ѝ радостна нотка.

Може би я развълнува това, че един непознат се обръща към нея с внимание. – Да не би да сте ме виждал някога в цирка?

– Не ми се е случвало. Рядко ходя на цирк и просто от небрежност съм пропуснал едно, уверен съм, незабравимо удоволствие.

– Жалко. Щях да се радвам, ако бяхме се срещнали там... Аз работех като помощничка на дресъора в клетката на лъвовете. Дресура и скокове. Имаше и една черна пума. Живя само три сезона. Умря – бяха ѝ подхвърлили месо, набито с карфици.

Гледах тая дребна женица с плътно тяло, сякаш отляно от олово, с едро месесто лице, с пепеляви очи, скрити под сянката на неумело боядисана, прошарена коса, с тънка извивка на бледите устни, чиито ъгли бяха остри като крилете на лястовиците по прозореца и се мъчех да си я представя в клетката на лъвовете. Какво беше я отвело там? Примамката на риска? Славата? Или някой пресметлив цирков директор беше наел това джудже, за да създаде по-силни преживявания на

публиката? Един дребосък сред сахарските хищници – малко ли е това?... С трагичността на своето изражение, с деликатността на жестовете, с безпомощността си, която особено се подсилваше от нейните извехтели къси дрешки, сякаш шити за петгодишно дете, тя ми напомняше картините на Тулуз-Лотрек и ми се струваше, че с избелелите очи на тая стара женица, минала най-хубавите си години сред ръмженето на лъвовете, ме гледат танцовачките от парижките предградия, които художникът беше рисувал с такава обич и болка.

– Живеех на улица “Веслец”... Ах, този трамвай – винаги ме будеше в четири часа сутринта. Скрипти на завоя, като че ли ще изскубне релсите – продължаваше разказа си Седефина. – Гневях се тогава, а сега го сънувам и се радвам, когато мога, макар насън, да чуя за малко скриптенето му.

– Човек по-късно разбира, че му стават скъпи много неща, от които се е дразнел или просто не ги е забелязвал. По-късно, когато ги е изгубил завинаги... – добавих аз.

– Имахме един сервиз от китайски порцелан. Изящна изработка. Когато погледнех вечер през някоя чашка, виждах светлината на полилея. Самолетна бомба отсече едната стена на стаята ми. Леглото на трески, а порцелановият сервиз – недокоснат. Само малко прах по него и повече нищо!

– Случва се...

– Брат ми беше фотограф. Почина преди пет години. Останах съвсем сама В къщата се наместиха наематели. Дадох им да пазят сервиза, когато тръгнах за старческия дом. Това ми е едничкият спомен от бащината къща, от родителите, от всички, които обичах и вече ги няма на земята... “Нека седи в бюфета – рекох, върна ли се някога, ще седнем да изпием по чашка кафе.” И вас ще покана – обърна се тя към мене, – ако сме живи и здрави, пак ще се срещнем. Дано още не е съборено магазинчето на арменеца до банята. Мели много хубаво кафе мока. И бразилско има.

Чувах тракане на чинии в столовата. Вече нареждаха за обед. Седефина се сбогува с мен и отново усетих докосването на нейните къси, твърди пръсти. Отдалечи се, като тътреше ходилата си по циментовата пътека, сякаш краката ѝ бяха много уморени и тя едва помръдваше стегнатите си от болка мускули.

Един арменец отвъд планината може би сега мелеше, скриптейки с ръчката на месинговата машинка, онова кадифено като негърска кожа кафе мока, с което приятелката на лъвовете искаше да ме нагости. “Дано да е жив арменецът – мислех си аз. – И дано някой не е разбил на прах сервиза с чаените чашки на Седефина – оня единствен спомен на старата женица, през чийто порцелан се вижда светлината на запалените полилеи...”

... ЦИРК „ИМПЕРИАЛ“, КОЙТО ИМАШЕ висок брезентов шатър с два купола и собствена духова музика с униформа от плат, подобен по цвят на алуминия и блестящ като него, обикновено отсядаше в по-големите градове, където имаше изискана публика, защото само тя можеше да се наслади на забележителната програма, подготвена от акробати, жонгльори, ездачи на чистокръвни арабски коне, дресьори и фокусници със световна известност. Циркът имаше своя менажерия с два лъва и една черна пума. Те денем ръмжеха и тътреха по ламаринения под на фургона морави късове говеждо месо, лениво го дъвчеха и се прозяваха, а вечер с царствена осанка изпълняваха най-очаквания от публиката номер в програмата,

Докато посетителите, приведени над своите билети, се лутаха между столовете и търсеха местата си, музикантите свиреха стари виенски валсове. Когато всички места се заемеха и дамите започнеха да помахват ветрила от тънки бамбукови пластинки или пък вестници, размекнати от изпотените им длани, музиката след тържествен удар на чинелите засвирваше марш, специално написан за програмата от диригента на

цирковата музика – бивш капелмайстор на лейбгвардейския конен полк. Един прожектор се вдигаше рязко към десния купол и там, сякаш уловен от светлината тъкмо в мига, когато слиза от небето, се завъртяваше един акробат. Въжето, с което бе вързан за колана, не се виждаше, защото младият мъж го закриваше със сянката си, и зрителите, притаили дъх, гледаха как над главите им, ускорявайки своето въртене, виси един странен, безплътен човек.

Така започваше представлението.

Седефина обличаше своята балетна рокличка, чиито плохи бяха така колосани, че стърчаха, сякаш са изрязани от шперплат. Тя знаеше, че след минута по стоманеното въже ще подкара своя велосипед колоездачът, ще се изправи на ръце върху седлото и тя, примряла от страх, ще гледа отдолу как помръдва адамовата му ябълка.

Нейният номер започваше после – след клоуните, които гъгнешо се смееха през белосаните си картонени носове, и след препускането на ездачите – едно свистене на гриви и гъвкаво измятане на тела, забити във въздуха като кавказки кинжали.

Изкарваха на арената голяма желязна клетка. Вратата ѝ се отваряше и през нея, съпроводжани от пляска на дресьорския камшик – един режещ въздуха звук, влизаха с тромава походка лъвовете. Те се обръщаха и ръмжаха, защото плющенето на камшика ги дразнеше. Влизаха и лягаха върху постлания с червен плюш под.

След тях се задаваше черната пума. Краката ѝ се гънеха, сякаш бяха гумени, тялото ѝ също беше еластично, трептящо от неznайни токове, които го пронизваха. Имаше нещо дебнешо в това издължено тяло и във всичките му движения човек можеше да долови подготовка за скок. Пумата обикаляше край стените на клетката. Гърбът ѝ лъщеше и тоя блясък се чупеше при всяка стъпка, наподобявайки светкавица.

Камшикът на дресьора отново изплющяваше. Лъвовете се размърдваха и пумата с неохота лягаше, като прибираще под пулсиращия корем своите дебнещи крака.

Тогава в клетката влизаше Седефина. Заставаше до дресьора, дребна и бледа – бузата ѝ едва достигаше извитите като самолетна перка ръбове на неговия брич, после правеше крачка напред и коленичеше върху червения плюш, както коленичат децата, преди да започнат своята игра на прескочи кобила.

– Але - хоп! – процеждаше през тънките си зъби, закърпени отпред с отвесна златна пломба, дресьорът и първият лъв, недочакал изплющяването на камшика, се надигаше, издърпваше към задните крака тежестта на пепеляво жълтото си тяло, под чиято кожа нервно шаваха ребрата, и тласнал напред ръмженето си, прелетяваше над смешно щръкналата рокличка на Седефина.

И вторият лъв с неохота повтаряше жеста на своя събрат.

Пумата лежеше в ъгъла на клетката, наблюдаваше как помощниците на дресьора извеждат лъвовете и се готвеше за своя скок.

Опряла ръце върху плюша, Седефина я гледаше със страх. Тя не се боеше от лъвовете, макар че те можеха да я залепят за пода само с един удар на лапата си, грапава като сахарски пясък. Имаше нещо величествено, дори благородно в техния скок, тя даже смяташе, че са снизходителни към нея. Скокът на пумата беше хищен. Тя приличаше на огромен чер въглен, който можеше да пламне изведнъж, когато се докосне до човека (тоя въглен таеше две пронизващи пламъчета – очите на пумата), и Седефина дълго след скока и не можеше да си поеме дъх от страх, макар че пумата вече беше изведена из клетката и партньорката на дресьора, към която летяха от всички страни одобрителни възгласи, усещаше върху гърба си само нейната по змийски гъвкава сянка.

Защо викаха така възторжено? Защо я възнаграждаваха с толкова обич? За това ли, че се страхуваше и трепереше, очаквайки скоковете на хищниците?

Хората се отправяха към своите домове, дърпаха децата си, които бяха задрямали и се спъваха по пътя. Едно момиченце – то имаше същата бяла рокличка като на Седефина – питаше баща си лъвовете ядат ли хора и защо тая дребна леличка е била толкова бледа – да не би да е болна?

А бащата, притягайки възела на вратовръзката, защото усещаше, че хладът пълзи по изпотения му врат, отговаряше:

– Така се изкарва хлябът, моето момиче Един го изкарва по-леко, друг подлага гърба си да го прескачат лъвовете...

Седефина също тръгваше към своя фургон. Над нея в есенното небе падаха звезди. Тя усещаше с цялото си тяло мълчаливото им движение. Струваше ѝ се, че отново я прескачат лълове, но те са много високо – някакъв могъщ трамплин ги е запратил вдън небето и отдолу се виждат само коремите им, пепеляво златни като следа на изчезваща комета.

ПРИ ТИЯ, КОИТО ИМАХА БЛИЗКИ, се случваше в някой неделен ден да дойдат гости. Те обикновено пристигаха със своята кола – лъскава лимузина, купена от европейските пазари, непременно с плюшен тигър до задното стъкло, който гледа застрашително със стъклените си очи, или пък (това ставаше много рядко) сваляха багажа от някой запорожец с високо вдигнат и подпрян капак над мотора, защото машината загрява...

Случи се през моето кратко посещение в старческия дом да присъствам на една такава среща. Автомобилът стоеше до оградата. В напращения му лак се оглеждаха дървета, натежали от плод, и въжета, огънати от мокро пране – ватени мъжки фланели и бельо на стари жени, което люлееше розовите си крачоли над зеления двор.

Когато съм вървял из някое селище, винаги са ми правели впечатление проснатите на слънце дрехи. Те са ми разказвали за много от тайните на своите домове. Откривал съм дали там живеят заможни хора, дали тия хора са спретнати и изискани,

струвало ми се е дори, че мога да отгатна дали обитателите на къщата са грозни или красиви. Когато между скромни, понякога окърпени мъжки дрехи, съм виждал да се издува от вятъра дамско белъо с чуждоземна марка и безсрамно да върти изящните си дантели, за да ги забележат всички, мислел съм си, че тоя дом има своя тайна драма.

Изпраните дрехи в старческия дом говореха за старост и самота. Те съхнеха под лъчите на есенното слънце, цветът им избледняваше и въжето се изпъваше, защото дрехите олекваха.

А през това време собственикът на автомобила бършеше хълбоците на своя ламаринен кон, изстискваше калната вода и мърмореше, че тия ями по пътя трябвало да се посипят най-после с чакъл. Хората си разбиват колите, а кантонерите дремят под сенките!

Докато автомобилът придобиваше предишния си вид, жената на шофьора свали чантата с хляб и козунак, кръглите кутийки с триъгълни късчета топено сирене, мазното найлоново пликче, пробито от краката на сварено пиле, и нареди всичко това на одеялото върху тревата.

Тогава нейната дъщеричка, весела, защото ще види баба си, затича към вратата на старческия дом. Шарената ѝ рокличка се вееше под съхнещото пране, панделките подскачаха заедно с дългите плитки. След малко се зададе майката на оня, чийто костюм бе поизцапан от докосването на автомобилните калници. Детската ръчица ликуваше в набръчканата от старост и от пране бабина шепа, а нозете на старицата тътреха пантофите по плочника и приближаваха към одеялото, където бе нареден празничният обяд. Синът се наведе да целуне ръка на майка си и усети, че в тая жълтеникава длан, сякаш окадена от пушек на старо огнище, са съхранени всички миризми на техния дом: на дюлята, която цяла зима седеше върху скрина и там изгниваше, на кичурчето чубрица, закачено над готварската печка – дори му се струваше, че усеща аромата на изсъхналите теменужки, които обичаше да слага между страниците на

своите учебници... Това беше минутно разнежване. Старицата го целуна по бузата и не забеляза, че съпругата на шофьора се намръщи. После двете жени студено се ръкуваха (пак вечната семейна драма) и престорено усмихнати, както е прието между възпитани хора, започнаха да разговарят за незначителни неща: за туршии и петмези, за сладко от зелени орехчета, за това, че хубави автомобилни гуми могат да се купят само срещу валута... А момиченцето се гушеше до баба си, разказваше, че има шестица по писане, и обещавахе, когато научи всички букви, да изпрати на баба си едно много дълго писмо. Синът уверяваше седналата срещу него старица, че тук е много хубаво – чист въздух, широк двор с дървета, добра храна. В столицата вече е невъзможно да се живее. И тротоарите дори са задръстени с автомобили! Не е за стар човек там. То младите не могат да понасят тия бензинови пари, та камо ли възрастните...

Майката примирено потвърждаваше неговите думи.

Попита го само:

– А моето легло от кухнята сигурно качихте на тавана?

– Да, мамо. Сместихме там хладилника.

– Бях сложила под дюшека един плик със стари снимки.

Ще те моля да ми го донесеш, ако дойдеш друг път. А може и по пощата...

Жената на оня с лимузината погледна часовника си:

– Много съжалявам, че трябва да те оставим, мамо, всичко беше много хубаво, но твърде дълго се задържахме. Пътят е много лош, пък и трябва да спрем на Петрохан. Там сутринта продаваха овче кисело мляко в гърнета. Дано да сварим да си вземем.

Оставиха на старицата самун козунак и кутия локум.

Внучето я отвори и дълго моли баба си да вземе някое от синкавите късчета, в които прозираха орехови ядки. Старицата отказа. Не можеше да дъвче тоя жилав туткал с изкуствените си зъби.

Колата забуксува. Гумите изсвириха по тревата. Синът отвори прозорчето, за да ѝ кимне за сбогом, и видя, че

старицата бърше очите си. “Странно нещо са майките – помисли той.– Една неизлечима обич...”

Автомобилът се изкачи по нагорнището, промуши се под лозинак, разклатил опаловите си кичури над пътя, и когато синът се обърна, видя само нанизите пране в двора на старческия дом.

После колата се заклати, ръбът на хълма се вдигна изведнъж нагоре, отрязва покрива на изчезващата сграда и керемиденото късче излетя в небето, задържа се там секунда само и падна в бездната между хълмовете.

– НЕ ВИ ПОЗНАВАМ – каза жената, която се приближи към мен и отмахна къдрицата, паднала над лявата ѝ вежда, – но щом сте приятел на покойния художник, когото всички обичахме, мога да бъда откровена с вас. Първо да ви се представя: Антония Наумова – актриса от немия филм.

Насядалите на пейката, които гледаха към нас, започнаха да се смеят.

“Някоя маниачка – помислих си аз. Малцина ли на тая възраст се смятат не само за киноартисти, но и за императори...”

– Не им обръщайте внимание, нека се смеят – продължи Антония Наумова. – Те се надсмиват над всичко. Но ако бяха по-добре възпитани и по-умни, най-напред щяха да се надсмеят над себе си. А за другите щяха да намерят добра дума... Цялата работа е в жеста, непознати приятелю. В комплиментата. Мене повече ме радва добре поднесената лъжа, отколкото неартистично изречената истина... Елегантният фалш също има своята красота. Няма декори, няма завеса, а имаш чувството, че си на сцена.

Струваше ми се, че слушам заучена реплика от някоя пиеса. Произношението беше отчетливо, тембърът приглушен, очите леко присвити.

Жената навярно беше около шестдесет и пет годишна – за това говореха бръчките по бледата ѝ, нежна ръка, украсена с два златни пръстена, както и рязко очертаните жили на шията,

които тя се стараеше да закрие с висока дантелена яка. Но по лицето на жената нямаше нито една бръчка. То беше гладко и меко, с опалов тен, твърде издължено. Големите бледо златисти очи с форма на зрял бадем внасяха равновесие в това лице, смекчаваха изостреността му и подсилваха впечатлението за изисканост и артистичност.

Тя ме гледаше с тия очи, които след твърде театралните ѝ думи ми се сториха прилични по цвят на нещо съвсем делнично – на избеляла завеса например, дълги години гръна от слънцето през някой прозорец. За беден провинциален театър ми напомня и доста яркият грим на устните ѝ, както и червеникавият цвят на къната, с която многократно бе боядисвала оредялата си коса. Тоя цвят бе попил в кожата над челото ѝ, която изглеждаше тъмнорозова, сякаш е възпалена.

Старостта, разбира се, беше казала своята неумолима дума. Но стоящата до мене актриса от немия филм бе успяла да пренесе през годините частица от своята красота и тя прозираше сега, събуждаща тъжно умиление, през коприната на кафявата ѝ рокля, под която се очертаваха презрамките на нейния твърд сутиен, в линиите на бедрата ѝ – все още закръглени и стройни, както и в походката, наподобяваща вървеж на балерина – енергично измятане на коленете и царствена неподвижност на тялото от кръста нагоре.

За нейната възраст, а може би и за самотата ѝ говореше и нещо друго: това бяха велурените обувки с вече олющена и излъскана от много почистване кожа, както и бримките на кремавите чорапи. Тия бримки се спускаха като пукнатини по краката ѝ от сгъвката на коляното до петата – и, кой знае защо, именно в тях виждах трагичността и съпротивяващата се безпомощност на тая жена, която се стараеше да скрие истинското си лице зад маската на доброто самочувствие и на фалшиво приповдигнатите думи.

АНТОНИЯ СЕ РОДИ и прекара детските си години в един град на Дунава с широки дворове, засенчени от лозници, и с църква, строена от Колю Фичето, чиито две колони пред входа

се въртяха така леко, сякаш не са опрени на камък, а стоят върху дланта на самия майстор.

Майка ѝ – Томаица Наумова – овдовя рано и не пожела да се омъжи втори път. Дълго носи траурните дрехи – тясно скроени, прилепнали по тялото – и макар че техният цвят говореше за печал и за примирение с всичко тленно на земята, в походката и, в люлеенето на раменете, в приятно заоблените гърди, обгърнати от дантели, чиито плетеници прозираха през тънката блуза, се усещаха мълчаливите желания на плътта. Тя знаеше, че една хубава жена в траур е много по-привлекателна за мъжете, защото в съчетанието на скръбната душа с порочните желания на тялото има нещо особено, което крие неподозирани удоволствия.

Един ден тя започна да подрежда стаята си. Застла широкото съпружеско легло с виенска дамаска, купена от един шлеп. Свали семейните портрети от стената и върху бледите квадрати, очертани от рамките, опъна гоблен с елени. На пианото, което беше до прозореца, сложи кръгла, рехаво изплетена дантела и свещник с червена свещ.

Почистваше, подреждаше дома, внасяше ненужните вещи в стаята на Антония – сякаш се готвеше да приеме дълго чакан гост.

И той дойде.

Антония беше си легнала и не стана да посрещне дошлия. Разлистваше някакви списания и дори забрави за неговото присъствие. Но към десет и половина, когато чу свирката на вечерния влак, тя долови сред разговора на Томаица с госта позвънване на чаши и тихо кикотене (майка ѝ се смееше ситно, на пресекулки, сякаш непознатият мъж я гъделичкаше)... Дълго се въртя в леглото, обхваната от смътно предчувствие, в което имаше и смущение, и обида. Към полунощ откряхна вратата на своята стая. Тънката ивица светлина падна върху закачалката в коридора, на която висеше тъмно палто със сърмени ширити на ръкавите, а до него се виждаше лъскавата козирка на една капитанска шапка.

Затвори вратата, угаси лампата и въпреки че дълго се мъчи да заспи, безсънието я държи будна чак до сутринта, когато гостът, шепнейки нещо на раздяла, заслиза по каменните стъпала към улицата. Стараеше се да върви безшумно (това личеше от бавните му крачки), но обувките, подковани с железни налчета, тракаха и тоя предателски звук го съпровождаше дълго по неразсънената улица.

Когато разсъмна, майката влезе при Антония. Полута се изстаята, уж търсеше нещо, и като забеляза смущението по лицето на своята петнадесет годишна дъщеря, каза:

– Може би ще ме попиташ кой беше гостът? Един приятел на баща ти. Заедно работеха в канцеларията на пристанището. Бил на път и чак сега дойде да ми изкаже съболезнованията си... Много мил човек.

Антония наблюдаваше движенията ѝ, лицето ѝ, меко и отпуснато (върху единия ъгъл на устните червилото беше размазано), и когато майката се наведе да я погали, Антония усети по бузата си студеното докосване на един тънък пръстен, чийто рубин искреше от светлината на прозореца.

– Купих го от капитана – улови погледа ѝ майката. – Човек не бива да изпуска един златен пръстен, който се продава на безценица.

След няколко вечери на закачалката се появи сиво пардесю с черна кадифена яка и под него, на табуретката, черно бомбе, обърнато нагоре с хастара, в което небрежно бяха метнати жълти ръкавици от толкова тънка кожа, че изглеждаха като направени от фин каучук. От дрехата на новодошлия лъхаше на евтин бръснарски одеколон и Антония си помисли, че ако сега иде при госта, непременно ще зърне някъде по врата му или под ушите ивица засъхнал сапун, неизтрита от кърпата на бръснаря. После на закачалката в коридора цяла нощ стоя само един каскет, съшит от островърхи късчета маслено зелен плат, и отгоре, където се събират ъглите им, украсен с лъскаво метално копче...

Но най-дълго там започна да се задържа една белогвардейска офицерска пелерина без отличителни знаци, проядена на доста места от молци (а може би това бяха следи от куршуми), и над нея една извехтяла фуражка с червена околужка и едра кокарда – толкова лъскава, сякаш току-що е полята с глеч.

В стаята на майка ѝ се водеха разговори. В тъгля зеленееха празни бутилки и често пъти някой пийнал посетител, залитнал при излизането, се спъваше и изпълваше къщата със звън на счупени стъкла.

Един ден на вратата отново почука непознат мъж.

Той беше акордьор на пиана.

Акордьорът носеше кожена чанта, прилична на тия, които имат лекарите: тумбеста надиплена отстрани, изтрита по ръбовете. Отвори капака на пианото, пробягна с пръсти по клавишите и се усмихна: “Изглежда, че слонове са вървели по тия клавиши...” Майката не го разбра и не обърна внимание на думите му.

– Слонове, викам, слонове са вървели – повтори той, – а по клавишите трябва да се докосват котешки лапи. Нежно. Плавно. Тан-тан-тан, ей така...

Инструментът беше купен на вехто, разстроен от неопитни музиканти, и мелодията, която акордьорът се опита да изсвири, наподобяваше с дрънченето си песен на стара панаирджийска латерна.

Порови из чантата, където човек можеше да помисли, че има кой знае какви инструменти, извади оттам само един лъскав металически ключ и се зае с дървения сандък.

Антония стоеше до пианото и го гледаше. Той беше обърнат с гръб към нея, приведен над струните, опънати като нишки на тъкачен стан. Пръстите му, тънки и кокалести, с прозрачна кожа, сякаш дълго са стояли в гореща вода, докосваха жичките. Звукът, който се раждаше, изведнъж ставаше по-висок и остър, сякаш из глъбината на прашните

дъски го издърпваше скриптенето на металния ключ и тръпката на тоя звук преминаваше по цялото тяло на майстора от тъмнокестенявия перчем, сресан над челото, през лопатките на гърба, надигнали неговото сиво, тясно в талията сако, до островърхите обувки, чиито подметки изскърцваха при всяко притягане на струните.

Майката донесе сладко от зелени орехчета, през чиято тънка кожа се виждаха ядките – дребни, наподобяващи птичи мозък. Акордьорът – той се казваше Вениамин Бисеров – опита единия плод. Дъвчеше бавно, леко примижал, сякаш искаше да усети всички отсенки в аромата на сладкото. Лицето му беше бледо и строго, с месеста брадичка, разделена по средата от вдлъбнатина, в която въпреки старанието на бръснаря бяха останали няколко необръснати косъмчета. Прическата закриваше цялото му чело, до веждите. От нея падаше сянка върху очите и човек не можеше да разбере какъв е техният цвят. Но блясъкът им, който се прокрадваше през тая сянка, говореше, че това е човек, който зорко наблюдава и преценява всичко. Вениамин Бисеров приличаше на римски император от учебниците по история – същата прическа, същото гордо, може би недостъпно лице, само тогата беше заменена с модно сако и с вратовръзка на едри сини и червени точки.

Така си мислеше за него Антония. А майката допускаше, че той е човек на риска – състезател или картоиграч. За това ѝ говореше нервността на пръстите му, както и изчакващата напрегнатост на лицето. Или пък го долавяше в нещо друго, което жените чувстват, но не могат да кажат какво е.

И тя беше права.

Вечер акордьорът на пиана седнаше до масата на картоиграчите. Със същата страст, с която докосваше струните и клавишите, той раздипляше картите. Правеше му удоволствие тяхното плъзгане между пръстите, плясъкът им върху масата в решителния момент на играта и приятното им шумолене, когато раздипляше тестето, за да раздаде картите за нова игра. Той рискуваше и печелеше. А даже и да изгубеше, не

съжаляваше, защото беше преживял сладостното опиянение на риска, остро като убождане с нож, и нощем носеше по тъмните улици на пристанищния град своята странна радост – повече болка, отколкото удоволствие.

Пристрастяваше се към всичко, с което се заемеше. Старите пиана изгубваха своя дъх на мухъл и от тяхното тъмно дърво започваше да се излъчва музика. А картите играеше с такава артистичност, на която можеше да завиди и най-добрият актьор. Преди да легне на масата, асото например правеше лупинг над главата му, рязко се спускаше, както се стрелва хищник, и картата на отсрещния играч изчезваше в ноктите на тоя хищник

ЩАСТЛИВА ЛИ Е красивата жена? Понякога да. Но обикновено по-честити от нея са ония, които могат за кратко или за по-дълго да се насладят на нейната красота или да издевателстват над нея. Красивата жена е обкръжена от погледи, които я пожелават, от изискани ласкателства, край които трудно може да мине с безразличие, от обещания, под чийто блясък често пъти се крие евтиният метал на една фалшива монета. Обещават ѝ небеса, но по тях нейните елегантни обувки не намират опора, токчетата ги пробиват и падайки, жената усеща под себе си твърдата земя на един квартал със шперплатови бараки, където продават зеленчук или ъглест като паве сапун за пране.

Красивата жена трудно се примирява с делничността на живота. Мамят я по-възвишени неща, по-изискани удоволствия. И те на пръв поглед са съвсем достъпни, защото заедно с обещаващата усмивка в джоба си всяка красива жена носи ключ за тях. Но дарената с красота често забравя, че редом с ключа до запалката и кутията с цигари или до бакелитовото патронче на червилото лежи и нейната драма...

Антония растеше в дома на покойния чиновник от пристанището, без да знае дори, че на света съществува такава драма. Когато отиваше в градската баня, забелязваше, че

нейните съученички я гледат с особено любопитство. Те бяха ниски на ръст, тантурести селянчета, с едри гърди като на възрастна жени и с широки тазове, под които шавах енергичните мускули на късите им бедра. Гребяха с бакърени канчета вода от коритата, плискаха я по раменете на Антония и гледаха как струйките, отмивайки сапуна, пълзят по тялото и – високо и стройно, с нежни извивки, каквито имат крилете на чайките над пристанището, с мраморен блясък, сякаш до това тяло се е докосвало длетото на някой елински майстор.

Всички момчета от класа бяха влюбени в нея. Пишеха ѝ анонимни сантиментални писма, украсени с амурчета и цветенца, а някои от тях ѝ изпращаха своите неумели стихове. На улицата, след училище, тя се преструваше на твърде весела, дори на малко разсеяна, подхвърляше чантата си, подскачаше на един крак – с всичко искаше да покаже, че е съвсем безразлична към ухажването на тия срамежливи гимназисти, които вървяха на група край нея, с нагривани на свещ козирки, за да прилепнат към челата им (това се смяташе за особено модно), и с момчешки пъпки по обръснатите за пръв път бузи.

Правеше се на безразлична, а дълбоко в душата си се радваше и се смущаваше от настойчивото внимание на толкова много хора, сред които трябваше да избере само един. Всичко у нея – и желанията, и внезапната разнеженост, която я пригушваше до мократа от сълзи възглавница, – всичко беше някак неясно, очертанията му се губеха, както се губи тополата зад влажния от дишането прозорец.

Нощем, когато Антония сънуваше момчетата, съпровождащи я по улицата, и цялото ѝ тяло се изпълваше със сладостно очакване, в съседната стая отново влизаше оня с пелерината и вехтата белогвардейска фуражка, кашляше и мърмореше с простуден глас. Майката на Антония го посрещаше с нежелание, връщаше го на стълбището да си изтрие обувките, защото не може всеки ден след него да пере килимчето, и той, огорчен от нейната нелюбезност и изпълнил

цялата къща с воня на джанкова ракия, влизаше вътре и тресваше вратата.

Честият нощен посетител се казваше Вячеслав Волински, бивш полковник от един кадетски императорски полк, а понастоящем хамалин на дунавското пристанище. От целия му блясък на изискан кавалер, покорявал женските сърца на шумни гарнизонни балове, бяха останали само тая пелерина и фуражката, които той ревниво пазеше като атрибути на загубеното си достойнство. Искаше ли да придаде по-голяма тържественост на някое свое деяние, намяташе върху дрехите си, изцапани от въглищен прах и мазут, някогашната великолепна пелерина, която поклащаше своите дипли и правеше още по-жалък неговия вид. Защото под тая скъпа дреха остро се очертаваха кокалестите рамене на високото му, измършавяло тяло и запуснатата рижа брада изглеждаше смачкана като трева, върху която е лежал камък. Само очите му си оставаха по детски сини. Въпреки че бяха видели много ужаси и страдания, че бяха примижавали над пистолетна мушка, прицелена към беззащитни хора, в тях се усещаше момчешка доверчивост и безпомощност, която понякога се изпепеляваше от блясък на внезапно зло пламъче.

По пътищата на бягството Волински беше разпилял своето семейство. Честта и имуществото му се свлякоха в една огромна пукнатина, която прониза целия му живот от единия до другия край.

Живееше тук самотен. Събираше се вечер в кръчмата до пристанището с други свои съотечественици, измъкваше от джобовете си всички банкноти, припечелени от стоварването на шлеповете, смачкваше ги в голямата си шепа, напукана, сякаш е на рязански мужик, и ги хвърляше с досада върху масата.

Изпиваха всичко.

Един поручик от неговия полк, с брич и черна рубашка, свиреше на баян стари руски песни. Пияните мъже отначало слушаха мълчаливо потракването на костените копчета под

пръстите на музиканта, а после чупеха чаши, танцуваха казачок върху осторъбите стъкла, раздираха ризите си чак до пояса и плачеха.

Тишината на нощния дом уголемяваше всички звуци и Антония, мъчейки се да заспи, чуваше много добре и най-леките шумове от татък, дори долавяше попукването на запалената свещ.

Гостът се мъчеше да свали ботушите си. Чуваше се скриптене на кожа, която се съпротивява на дърпащите я ръце.

– Не се събличай, господин Волински. Бъди любезен да ме оставиш на мира... – шепнеше Томаица Наумова, защото знаеше, че дъщеря ѝ е будна. Но думите се чуваха съвсем ясно в целия дом.

Волински продължаваше да се съблича.

– Казах ти да си отиваш. Не съм разположена сега да посрещам гости! – повиши глас тя. – И ми омръзна вече твоята воня...

– Я вам досадный? Понимаю. А деньги мои? – изскриптя простуденият му глас, сякаш се отвори вратата към килера: тя скърцаше така.

– И деньги, и всичко ми омръзна. Върви си там, в кръчмата, пий, докато паднеш под масата, и потърси друга, която може да те понася. Има порядъчни хора, които няма да ме оставят сама между тия четири стени

– Но я был нежным и ласковым с вами. Обидел вас? Что?

– Не съм стигнала чак до хамалите. Извинявай, но и аз имам малко чест!..

Това засегна госта. Той стана рязко, като шибнат по лицето, и събори стола:

– Я не грузчик, дорогая, я офицер императорской армии, я достойный человек. В одиночестве своем я чувствовал вас близкой. Не могу сказать, что я глубоко вас любил, но я привязался к вам. Мне нужна нежность одного только человека в мире. И что? Я ее теряю?

– Не викай, защото разбуди съседите...

Наистина прозорците на отсрещните къщи един след друг светнаха. Пердетата се размърдаха, светлината се задържа само минутка – толкова, колкото трая любопитството на разбудените – и отново всичко потъна в мрак.

Чу се удар. Хвърленият предмет бе улучил пианото и дървото изстена с всичките си струни – отначало глухо и басово, после звуците се извисиха като крясък.

– Моля ти се... Луд ли си, господин Волински?

– Я не грузчик, дорогая! У меня была жена как королева. И потерял ее. Родину потерял. Все! Я падший человек, потому что унизился быт с вами. Можете меня презирать за это. Но я вас тоже буду презирать. А моя ненависть жестокая

Отново започна да скрипти кожата на ботушите. Вячеслав Волински се обуваше. След миг се чу шумолене – в антрето гостът намяташе пелерината си.

Отвори се външната врата и откъм пристанището долетя песента на баяна. Отново свиреше бившият кадетски поручик с черната рубашка. Водата на Дунава беше толкова тиха, че се чуваше пъхтенето на баяновия мех, прекъсван от удари с юмрук по масата.

Стъпките на Вячеслав Волински се отправиха нататък.

АКОРДЬОРЪТ НА ПИАНА се появи още веднъж в дома на вдовицата през един мразовит зимен ден. Почука на вратата. Никой не се обади. Когато се канеше да си тръгне, видя, че зад прозореца, облепен със скреж, като с люспи нафталин, се мярна сянка. После вратата се отвори с пукот, сякаш ледът я беше запоил за буквата рамка. В пролуката се появи вдовицата, все още по нощница, макар че наближаваше обед, наметната с палтото си, чиято заешка яка се докосваше до шията, твърде повехнала от съня. Тя видя букет цветя в ръцете на ненадейния гост – някакви дребни жълти цветенца, облепили като лъскунки бледозелените стъбълца, съзря врязано в пръста на ръкавицата му канапче, с което беше превързан картонен пакет, и като сплете пръсти пред гърдите си, зарадвано заговори:

– Такава любезност от ваша страна, господин Бисеров... С какво съм заслужила вниманието ви? Влезте! Влезте! Ще ме извините, че у дома е разхвърляно... Съжалявам, че ще ви оставя в антрето, докато пооправя стаята.

Той искаше да ѝ каже, че не е дошъл при нея. Понеже ще пътува с вечерния влак, е наминал за минутка да остави букет цветя за Антония и един малък подарък за рождения ѝ ден. Само толкова.

Стоеше в антрето. Оглеждаше закачалката, на която висеше една стара рокля и до нея – скъпа кожа от белка. Хвърли поглед към огледалото в тежка бронзирана рамка с гипсови цветя, чиито вдлъбнатини бяха тъмни от прах, и когато се намери да отвори вратата към двора, защото миризмата на застоял въздух беше непоносима, до него застана Томаица. Закопчаваше пеньоара си. Краката ѝ, за които мнозина в кръчмата до пристанището говореха с възхищение и потриваха ръце, сега изглеждаха твърде отпуснати. Бледи криволици на вени се усещаха през набръчканите чорапи. Едничка радостна в тоя обхванат от скреж и застоял въздух дом беше светлината на нейните златни пръстени, на рубиновите, смарагдовите и ахатовите камъчета по тях. Тая светлина се местеше заедно с ръката, която закопчаваше пеньоара, и се задържаше върху цепнатината на копринената дреха, през която се виждаше, тънка и прозрачна като скрежа по стъклата, дантелата на нейния комбинезон.

– Заповядайте, господин Бисеров – посочи тя своята стая, в чийто ъгъл тъмнееше пианото със свещника. Червената свещ беше изгоряла до средата и по кованото желязо се спускаха застинали зърнести струйки.

– Благодаря – каза гостът и не понечи да свал палтото си, въпреки че домакинята беше протегнала ръка да го поеме. – Аз наминах съвсем за малко. Днес, доколкото зная, вашата дъщеря Антония има рожден ден. Просто исках да я поздравя и да и поднеса тоя скромен подарък...

– Много мило от ваша страна... Много мило – притвори вратата зад себе си тя, защото откъм стаята духаше, – но

Антония за съжаление не е у дома. Изпратих я да прекара коледната ваканция при вуйчо си в София. Знаете ли как трудно се издържа една гимназистка само с мизерната вдовишка пенсия... Мисля да я запиша в някое от тамошните училища. Така че сега на вашия букет ще се радвам само аз... Ах, какви великолепни са тия мимози! – притвори очи тя и отметна главата си назад. – А подаръка ви ще предам на Антония, когато се завърне.

– Благодаря – размърда пръсти Вениамин Бисеров, за да намести ръкавиците, свалени преди малко, и усети с дланите си мекото докосване на техния пух.

– Радвам се, че сте така мил. И заповядайте пак у дома. Може да ни посвирите на пианото. А може и просто така да си поговорим.

– Благодаря – за трети път рече гостът и заслиза по заледените стъпала, посипани с ръждива сгурия от печката, чиито въгленчета, изглежда, са били още живи, защото са се вдълбали в синкавия лед.

Видя, че през скрежа на прозореца мина бледото сияние на мимозата. Томаица отнасяше букета в своята стая и тракаше в бюфета – търсеше ваза.

АНТОНИЯ, КОЯТО СИ ЛЕГНА РАНО и спа дълбоко и непробудно, отметна одеялото и погледна часовника. Беше спрял. Дръпна пердето и надникна към улицата. Разсъмваше, но още не се виждаше никакъв човек. Къщите чезнеха в утринната мъгла. В нечий двор кудкудякаха кокошки, а откъм пристанището се чуваше боботенето на влекач.

В устата ѝ горчеше, сякаш беше пила хинии. Като отвори безшумно вратата на кухнята, защото смяташе, че майка ѝ още спи, тя пусна тънка струйка от крана и подложи устни под нея. Водата се стичаше по шията и залепваше нощницата ѝ за тялото.

Мислеше да попита майка си къде е пакетчето с чая, но реши да го потърси сама. Дълго рови из бюфета, без да го открие между празните шишенца от лекарства и и небрежно

разхвърляните салфетки. Изтърва чайника, който дрънна върху мозайката, и от неговото лъскаво дъно отхвъркна остра люспа, голяма колкото черупка на мида. Тоя тропот навярно бе чул чак на улицата, а майка ѝ дори не се помръдна в стаята си. Дали не е излязла рано, когато Антония още е спала?... Момичето отвори полека вратата, надникна вътре и първото нещо, което видя, беше кокоши пух. Той покриваше пода и ниската масичка, на която имаше две чинийки: в едната – половин паста с жълтеникав крем, в другата само няколко трохи. Вдигна очи към леглото и изтръпнала видя там майка си.

Томаица лежеше, обгърната от кокошия пух, отвита до кръста. Ръцете ѝ разперени, сякаш са били протегнати да прегърнат някого или пък са търсили нещо, което да халосат в лицето му. Устата ѝ – набита с пух и пера. Ноздрите също. А на пода – калъфките на две разрязани с нож възглавници,

В първия момент не знаеше какво да направи – да изкрещи ли, паднала в нозете на мъртвата си майка, или да изтича навън и да потърси помощ?

Викът на момичето, което тичаше по улицата, стиснало якичката на нощницата си, спря няколко пътници, тръгнали към пристанището. Надойдоха и съседи. През прозореца започнаха да надничат деца.

– Не влизайте и не пипайте нищо, преди да дойдат властите! – разпореди се един мъж, който наметна Антония с железничарската си полушубка. Това е убийство. Друго не може да бъде!

– Да не би да се е отровила с пастата, дето е на масата? – обърна се към него една жена, чиято коса беше гъсто натъпкана с тенекиени ролки. – В Сомовит преди години цяло семейство погина от такива пасти

– Глупости! – отсече железничарят. – А тая перушина? Властта по-добре от нас ще разбере какво е станало.

Властта наистина разбра. Дойде един стражар с измачкана униформа, придружен от двамина с дълги белезникави шлифери, чиито вдигнати яки се докосваха до гладко подстриганите им вратове. Фотографираха мъртвата. Опъваха една метална ролетка от вратата до леглото, после от масичката до прозореца. Посипваха някакъв бял прах върху разкъсаните възглавници. Обувките им бяха мокри от утринната влага и по тях полепваше перушина, която излиташе при най-малкото им движение, дори при шушукането им.

На втория ден след погребението на Томаица Наумова арестуваха бившия полковник Волински. Когато отиваше към участъка, той отново беше наметнал своята пелерина, а фуражката си носеше в ръка.

– Махни тая дрипа от гърба си! – дръпна пелерината му оня, който го конвоираше. – Не отиваш на театър, господин Волински!...

Но бившият командир на кадетските дружини отново намести на раменете си дългата надиплена дреха и продължи да върви бавно и съсредоточено като човек, дълго премислял своето деяние и примирен с всичко.

С такава крачка той се запъти към дома на Томаица и в оная нощ, когато стана непоправимото. Бутна вратата. Не беше заключена. Мина на пръсти през антрето – лампата светеше, – видя в огледалото своето мъртвешки бледо лице и почука тихо на вратата.

– Да! – чу се отвътре гласът на вдовицата и той усети в него радостно очакване.

Две ръце се протегнаха за прегръдка и се отдръпнаха, когато докоснаха пелерината му.

– Ти? – едва не нареца Томанца. – Кой ти позволява да нахълтваш така посред нощ?

“Да, чакала е някой друг...– помисли Вячеслав Волински.– И пасти е взела. За после. Преди кафето...”

Тя гледаше сепната неговото изпънато лице, чиито очи, прилични на остроръбни късчета стомана, я приближаваха, заплашително присвити и студени. Прегърна я с едната си ръка (в милувката му имаше странна нежност), докосна до лицето ѝ своята смачкана брада, вмирисана на пот и на пристанище, и поиска да я целуне. Тя се измъкна от прегръдката му, тръгна към прозореца, за да го отвори и да вика за помощ, но ръцете му отново и приковаха към неговото високо, кокалесто тяло. Той и вдигна от пода, понесе я към леглото. Томаица риташе и се задушаваше, защото Волински беше стегнал шията ѝ с голямата си шепа. Помисли, че ще започне да я съблича, да къса дрехите ѝ, но той, застъпил с коляно бедрата ѝ, без да маха ръката си от шията, разпори с ножче възглавницата и захлупи с нея лицето на жената...

Държа възглавницата дотогава, докогато тялото се укроти и хриптенето в гърлото заглъхна, Ослуша се. В стаята на Антония беше тихо. Разпори и другата калъфка, разпиля пуха из стаята и започна да иде пастите, сложени на масичката. Изяде едната. Тя беше посипана с пух, който пукаше в гърлото му и го бодеше. От другата отхапа половината и като притвори вратата, изчезна в мократа нощ.

След две седмици Антония събра багажа си, заключи къщата, в която отсега нататък щяха да живеят само прилепи, и съпровождана от Вениамин Бисеров, застана на перона, изцапан от кални цървули на селяни и от размазани угарки, за да чака нощния влак.

Оня омразен баян, който няколко вечери след арестуването на Волински мълча, сега отново тракаше с костените си копчета – някак по-яростно и по-печално – и една песен за бреза и за степен път се промъкваше между удари на юмруци по масите на пристанищната кръчма.

Тя щеше да пътува към София, където я чакаше нейният вуйчо, и в полусън, между натръшканите в коридора на вагона денкове и кошници, в които се обаждаха вързани за краката

петли, щеше да вижда мъртвата стая на своя роден дом, потънала в перушина, като че ли от небето след своя грешен полет е паднала птица.

Да, майка ѝ наистина лежеше с прострени ръце – сякаш това бяха криле...

А В ТОВА ВРЕМЕ майсторът на рибарски мрежи Иван Барбалов, който премина половината си живот на път из Дунавската равнина, отново тръгваше да копае кладенци.

Три години чиракува той при един ерденски майстор, а когато изучи занаята, пое сам и много години вървя първо из Златията, после из католишките села край свищовския бряг, докато стигна до сухата, нацепена от зноя земя на Добруджа.

Вървеше с една двурога черничева вейка в ръцете си, нашарена от ножчето му като гръб на змия и стегната с пръстенчета от излъскана медна тел. Вървеше, събул гумениците си, загледан в земята, съсредоточен, сякаш очаква да чуе някакъв тайнствен глас. Двурогата пръчка стърчеше, без да потрепне, в ръцете му и го водеше към тайната на водата. Събраните хора гледаха свещенодействието на непознатия човек, недоверчиво се подсмиваха, а той криволичеше през курешки на гъски и гнили круши, които се размазваха по грубите му вълнени чорапи, спираше за миг, доловил подземен трепет (той се усещаше в помръдването на ръцете му), черничевата пръчка с медните пръстенчета подскачаше и падаше на тревата.

– Тук трябва да се копае! – казваше Иван Барбалов и се навеждаше да прибере пръчката. После очертаваше кръг, широк два разкрача, сядаше на тревата да изпуши една цигара и когато смачкваше угарката с петата на гуменицата си, започваше да копае.

Минаваха дни и водата засълзяваше по стените на изкопа. После, след няколко удара на кирката, тя избликваше така поривисто, сякаш кладенчарят беше прокъсал с острието целулоидната обвивка на някоя огромна водна жила.

Издърпваха Иван горе. Той изтърсваше от обувките си мокрия пясък, изтриваше потното си лице и казваше:

– Е, това е. Каквото можах, направих...

(Случвало ми се е да срещам такива кладенчари. Те са рядкост и се ползват с особена почит. В нашия край имаше един-единствен. Знаеха го по всички села. Той беше открил с черничевата си пръчка безброй кладенци от Връшка чука до устието на Цибрицата. Питал съм го: “Защо с черничева пръчка? И защо двурога?” Той не може да ми обясни: “Вземеш ли клонка от друго дърво, лежи мъртва в ръката ти.” “А защо събуваш гумениците?”, викам. „Гумата пречи. С боси нозе по-добре усещам какво има долу под мене.” „Как така една нищо и никаква пръчка, а долавя къде е водата?” “Ако я държиш ти, нищо няма да открие! – смее се той. – То работата, изглежда, не е само в пръчката.” “Малко на факири се правите това кладенчарите!” – думам му аз, а той ме гледа с тънка усмивка: “И във вашата професия няма ли малко факирство? Важното е, като се наведеш под витела, да видиш, че долу избликва вода. Другото е вятър!”)

Черничевата пръчка с потъмнелите от добруджанското слънце телчета доведе Иван Барбалов в едно село близо до румънската граница. Беше преминала жътвата. Стърнищата горяха от единия до другия край на кръгозора. Пламъците, които денем изглеждаха къси и тромави (тогава по-видим беше пушекът), вечер ставаха високи, раздвижваха се от вятъра и въпреки че се отдръпваха в далечината, Иван не можеше да заспи, защото в пушека имаше горчив дъх на вълча ябълка и той режеше ноздрите му.

Кладенчарят спеше в притвора на църквата заедно с двама иконописци, които изографисваха олтара.

Сутрин Иван ставаше рано, вземаше своята черничева пръчка и се запътваше през изгорелите стърнища – да търси водата, – а иконописците наместваха чамовите дъски, в които са вдълбани две напречни летви – да не се изкривяват иконите,

– разбиваха в една паница няколко жълтъка, дълго, докато станат на пяна (с тая пяна разреждаха боите) и посягаха към четките.

Иван се връщаше вечер, неоткрил нищо. Вечеряше със зографите хляб, лук и сирене – същото, което вечеряха светците на още мокрите икони – и лягаше да спи. Пушекът на стърнищата лютеше в очите му, но той стискаше клепачи и се унасяше, защото беше много уморен. Събуждаше се и виждаше, че иконописците вече са започнали... Жълтата пяна шушне в паничката, сляга се, боята мирише на разсъмване, а задниците на божите коне лъщят, сякаш по тях се е задържал пламъкът на запалените стърнища и не може да се оттече.

– Най после – каза Иван Барбалов и погледна художника, с когото разговаряха – пръчката затрепера в ръцете ми. Връщам се две крачки назад, пак тръгвам. Не, не ме лъже! Скача – не мога да я удържа! “Дайте кирката – викам, – тука ще е!” Копая, изривам пръстта... Минах корените на тревата. И корените на салкъма изтъняха и свършиха. Кирката удари в нещо твърдо. Разрових – човешка кост, стара, съвсем изядена от времето. Разчистих внимателно. Открих бедреницата. До нея прешлените бяха се разсипали като бобени зърна. Черепът малък като на дете. Жена ли е била, млад мъж ли? Побутнах с кирката. От очните дупки се посипа пръст. Лежи, значи, човекът. Под него тайната на земята, над него тайната на небето.

– И между тях двете – тайната на самия човек – каза замислен художникът. – Нима човекът е по-малка загадка?

Иван Барбалов не отговори.

Той слизаше все по-надолу в земните пластове. Гласът му се удряше в стените на кладенеца – по издълбаните лъскави клинове от острието на кирката – и достигаше, все по-глух и мъчителен, горе, където сега слънцето изгряваше или пък залязваше (той беше изгубил представа за времето). Към края на втория месец, един съботен ден, Иван Барбалов разклати

въжето да го издърпат. Тъмнината беше изяла очите му и докато се качваше към синия кръг, безкрайно високо над него, си мислеше: “А може би пръчката ме подведе... Дланите ми се обелиха от кирката, а земята мълчи...”

На сутринта, преди да го спуснат отново, надникна в гълбината. Видя там едно сребърно кръгче – малко като пръстенчетата, които сръбските пленници изковаваха от динари през 1918 година в ерденската кариера.

Видя най-после водата! Очите му се насълзиха. А ония, дето въртяха витела и го спускаха в преизподнята, се прегръщаха и плачеха. Прибра се вечерта. Зографите донесли ракия – наливат ръбести, издути чашки – да пият за водата. Той вдигна своята чашка, а ръката му трепере и я разлива.

...Като го слушаше, художникът си мислеше за своите кладенци: същото слизане към гълбината, към неизвестното, същите съмнения, същата мъчителна радост. Това беше неговият живот. И той беше зазидан от мълчанието и тайната на земята. И той трябваше да се докосне с цената на всичко до онова, което кладенчарят нарича вода, а творецът – красота.

И му се струваше, че неговите длани също са побити от дълбаенето на тоя бездънен добруджански кладенец.

ВСЕКИ ЧОВЕК си има мъка. Дори най-щастливият.

Иван Барбалов също носеше своята мъка по земята. И под земята я носеше, защото мислеше, че може да я похлупи с някой камък долу, в кладенеца, където водата избликва под нозете му. Но мъката се изкачваше заедно с него към скрипящия вител и към пушека на добруджанските стърнища.

Каза една вечер на по-стария от зографите – оня, когото наричаха Ерофим:

– Имам момче, Петър. Двадесет и пет годишно.

Цялата му глава се оголи от косопад, веждите му окапах, косъмче не остана по клепачите. Мъчи се – мъж за женене е, а коя ще го погледне такъв? С какви ли не мехлеми го мазах (ако

беше жива майка му, тя щеше да прави това), с киселина му горих кожата, та се обели и шупна. Нищо... Момчето носи едно огледалце в джоба, наднича да види не се ли е появил нейде косъм. А то се покаже малко пух и след седмица-две окапе...

Ерофим го слушаше и синята жилка над неговото ляво слепоочие потрепваше. “А със смок опитахте ли? – рече му той. – С мас от смок? Преди двадесетина години, когато изографисвахме един манастир във Велешко, игуменът ми разказа, че такъв един смок го спасил. Представяш ли си, игумен без коса, без брада и вежди? Олизан, лъснал като охлюв... Не знам какъв е бил смокът, чувал съм, че ги има най-различни, но каквито и да са, смятам, че маста им е една и съща... Та имал късмет този игумен. Гледах каква коса му е поникнала, каква брада се къдри над расото му и не можех да повярвам.”

Иван обглеждаше едрото, опалено от слънцето лице на зографина, широките ноздри на клюнестия му нос, които потрепваха от вечерния въздух, и искаше да открие насмешлива искрица в очите му (на чуждата болка мнозина мълчаливо се надсмиват), но Ерофим седеше замислен и той видя в бръчките на челото му и своята мъка.

Прибра се за една седмица Иван Барбалов в Цибър, изми лицето си на Дунава, откъсна круша от дървото до прага – да си разкваси устата – и тръгна да търси смока.

По-рано, на който и синор да стъпи, змия зашумолява под краката му. А сега – няма. Хората го гледат как се лута из къпинаците и си викат: “Слънчасал е из Добруджа нашият човек...” А Иван си знае своето – трябва да намери смока!

Стигна до тяхното лозе. То беше на стръмнина, подзидано в долния си край с жълтеникави варовици. Знаеше, че в тях има смок. Там живееше синорникът – пазачът на Барбаловото лозе. Беше го виждал няколко пъти когато започваха гроздобера... Щом чуеше говор и стъпки между лозите, щом запаленият огън замиришеше на памидова шума, смокът с бавно лъкатушене се измъкваше между два камъка, пропълзваше до огъня и

вдигаше глава, сякаш търсеше някого между лозите. Децата се изплашваха и побягваха, а бабата на Иван зарадвана викаше: “Синорникът, синорникът, елате да го видите колко е пораснал!” Хвърляше му залък хляб. Смокът го налапваше, поглеждаше я с неподвижните си избелели очи (“Сляп е” – казваше бабата) и като разклащаше рядката тревица под лозите, влечугото се прибираще в своето леговище

Иван знаеше, че смокът и сега е тук. Видя на синора съблеклото му. То беше дебело колкото мъжка ръка, дълго няколко разкрача, прозрачно като целофан (виждаше се как вътре пълзят мравки) и когато духнеше вятър, съблеклото се издуваше и шаваше със своето тяло от въздух... Можеше да разбута камъните и да намери синорника, но си помисли, че ще стори грях, ако посегне на него.

Продължи своя път през треволяка и видя на една поляна двама овчари, запалили огън. Пламъци бяха обхванали синорите едновременно от четирите страни, сякаш къпинакът бе полят с бензин. Алени езици пълзяха по тревата към средата на поляната и пред тях, пропъдени от синорите и червени, сякаш са нажежени от огъня, пълзяха няколко змии. “Ето го най-сетне смока!” – рече Иван Барбалов, поздрави овчарите и застана да гледа какво ще стане. Змиите бяха три – две пепелянки и един смок. Опитваха се да намерят пролука между пламъците, но огънят ги стягаше в своите червени клещи, изправяха се на опашките си – ужасът беше сковал гъвкавите им тела, и Иван, за пръв път в живота си, виждаше как змиите танцуват преди своята гибел – златни откъм корема и черни като въглен откъм гърба.

Замахна с тоягата към смока. Както беше изправен, той леко се заклати и главата му отхвъркна, подобно цвят на магарешки трън, брулнат от пастирска гега.

После, когато Иван Барбалов се спускаше към сечището, свил в широк лист от репей своята жертва и край него, вмирисано на тор и пикоч, се заклати стадото на пастирите, той разбра цялата история с огъня. Преди седмица на тая поляна

пепелянка бе клъвнала по корема звънчарката на стадото. Сега тая овца вървеше последна, докосвайки с муцуна прахта на пътя. Коремът ѝ, почернял и олешен, шушнеше при движението, както шушне суха, нещавена кожа.

Пастирите бяха решили да отмъстят с огън на злия змийски зъб.

ИВАН БАРБАЛОВ, ВЪРНАЛ СЕ ДА ДОВЪРШИ кладенеца, прибра багажа си, сбогува се със зографите, които го изпратиха до края на селото, и когато в утринната дрезгавина докосна крак до стъпалото на файтона, се обърна да види своя геран. Вителът се мержелееше в далечината и на него, като на огромна макара, тъмнееше гъсто навитият синджир.

Файтонът зави по една уличка, меко разклатен от своите яйкове, тропотът на копитата се удари в стените на последната селска къща, откъдето започваше полето, и Иван, облегнат на седалката, чу глас, подобен на петльово кукуригане. Досети се, че някой е дошъл при неговия кладенец, спуска кофата към дъното и скриптенето на витела, в което бе примесено позвънването на развиващия се синджир, му се стори като най-хубава песен.

С нея добруджанското ширине, размътено от разсъмването, изпращаше майстора на кладенците.

Иван Барбалов се прибираще на Дунава в Цибър, в къщата до самия бряг, от която се слизаше до водата по девет стъпала, издълбани в каменистия склон. Прибираще се, след като беше изкопал своя най-дълбок кладенец – остарял, скован от ревматизъм (колко години влагата изсмукваше снагата му!), но с едно спокойствие в душата – може би същото, с което се прибира по мокрите улици към своя дом. попривдигнал зиморничаво яката на балтона си, старият певец, след като е изпял последната си, най-хубава ария и завесата се е спуснала завинаги пред него.

Купи Иван една вехта лодка, натъпка с кълчища пукнатините ѝ, насмоли я, боядиса изкорубените дъски и разклатил с веслата дунавските води, тръгна да опъва край брега рибарски мрежи.

Мислеше да си почине на старини.

А синът му мажеше с маста на смока своята оголяла глава. Червените възпалени дъги на веждите му лъщяха, но нито по тях, нито по темето се показваше косъм.

Иван седеше на прага, вече примирен с всичко, и плетеше мрежа. Беше ранна пролет. Снегът сълзеше, останал само между корените на върбите край брега. Кокошки ровеха из двора със залепнала по коремите мокра перушина. Едно жълто куче се луташе след каруцата, натоварена с чували, която слизаше към пристанището.

Изведнъж всички цветове се смесиха: жълтото куче полетя над дърветата, чувалите на каруцаря се свлякоха през ритлите и заляха улицата с гъста мътилка, а от червената мокра перушина на кокошките не остана нищо друго освен кудкудякане.

Иван Барбалов остави мрежата – лошо ли му стана, сънували? – разтри с пръсти клепачите си, но туткалът на мрака не се отлепваше и той разбра, че очите му са мъртви. Чуваше се шумът на реката. чуваше се говорът на каруцаря с чувалите, който навярно беше спрял и палеше цигара, дори се долавяше шумоленето на сухия стар шаран над вратата, разцепен по корема и опънат с две клечки. Чуваше се, но тия звуци идеха из някаква дълбока тъмнина.

– Петре! – извика той. – Петре!

Вратата скръцна. Приблужи се към него един глас – гласът на сина му, хриплив, сякаш в гърлото на момчето е заседнала рибешка кост.

– Какво, тате?

– Ослепях ли, какво ли стана с мене?... Нищо виждам. Иди да повикаш Калуд.

Дойде Калуд – съседът. Иван Барбалов го позна по кашлицата и по тътренето на петите. Той така вървеше – винаги

токовете на обувките му бяха изядени. Сякаш за пръв път Иван откри, че човекът има не само плът и душа – той излъчва особени звуци и шумове и те са неразделна част от него.

Откараха го в болницата.

По тиктакането на часовника се мъчеше да разбере кога е полунощ (тогава то ставаше рязко и напрегнато и в него се вмесваше свирката на нощния влак), кога разсъмва (тогава в жуженето на часовниковите пружини се прокрадваше кукуригане на петли и скърцане на врати).

След няколко седмици, които се сториха на Иван цял век, дойде хирургът да свали бинтовете от лицето му. Той го позна по уханието на ръцете— имаха дъха на жасмина, дето растеше до оградата на Барбаловия дом. Бинтът шумолеше, докосваше ушите му, спускаше се по лицето и когато веждите усетиха дишането на лекаря, Иван се помъчи да размърда клепачите си. Видя едно пепеляво петно – беше прозорецът, то започна да се избистря, съзря в него разперена човешка длан, зад която проблеснаха очилата на хирурга.

– Виждаш ли ме, Иване?

– Виждам те, докторе. Едва те познавам, но те виждам.

Калуд дойде да го отведе в село. Казаха му, че Иван вече е излязъл от болницата. Намери го в сладкарницата до часовниковата кула. Пиеше боза от една голяма, недобре измита чаша, по чиито вдлъбнатини се стичаха мътни капки. Обади му се и Иван се обърна. Калуд не можа да го познае. От бледото издължено лице на неговия съсед го гледаха две воднисто зелени очи, уголемени от стъклата на неговите очила – стъкла, издути и дебели като лупите на джобните фенерчета.

– Много едър ми изглеждаш, Калуде. Сигурно така едри ще ми се виждат и платиките, когато издърпвам мрежата... – рече да се пошегува той и, боейки се да не тракне с чашата, леко я остави върху мократа мраморна маса.

ХОРАТА ПОГОВОРИХА СЕДМИЦА-ДВЕ за случилото се с Томаица. Едни злословеха, други търсеха да си припомнят нещо хубаво за младата жена, която беше си отишла толкова рано. Тъгуваха за нея не защото им беше близка, тъгуваха повече за това, че по крайбрежната улица вече не вървеше оная стройна, ведролика жена, която се усмихваше на тях и на нещо свое си и въздухът край нея трептеше и сияеше от вървежа ѝ.

Животът продължаваше тих и равен, сякаш нищо не беше се случило. Шлеповете отново спираха на пристанището и над черните им бордове се развяваше пране. В пазарен ден от селата на Мизия пристигаха каруци, натоварени с тикви и кошове пипер, с пуйки, чиито опашки се ветрееха от препускането на конете, и с дъх на есенни орници и стинеци вирове, който се излъчваше от гривите и от потните гърбове на конете.

В гимназията също тъгуваха за Антония. Приятелите от нейния клас ѝ пращаха дълги писма в столицата, разказваха и смешни случки от своето ученическо всекидневие, канеха я, когато дойде отново в града, непременно да им се обади: ще отидат да ловят риба, ще накладат огън на самия дунавски бряг и ще сварят чорба с копър и арнаутски чушки. Антония четеше тия ситно изписани страници, радваше се, защото зад редовете виждаше своите съученици с приплеснати козирки над челата и с бузи, вечно порязвани при бръсненето. Виждаше и широкобедрите си приятелки от католишките села край Дунава, чиито дрехи миришеха на домашен сапун и на пържен лук. Но най-много се радваше на спомените за родната река, които събуждаше в нея шумоленето на тия откъснати от тетрадка страници. В не един мъглив есенен ден, когато надникнеше през прозореца на своята стая във вуйчовия дом, ѝ се струваше, че ще види каменните стъпала, които водят към пристанището, и долу, до самия бряг – лодките, пълни с дъждовна вода и есенна шума. А съглеждаше само сиви калкани на стари домове и между тях кофи за боклук, из които надничат котки.

С родния град я свързваше и един друг човек – акордьорът на пиана Вениамин Бисеров. След като я изпроводи до гарата в оная вечер, когато заключеният дом тънеше в мъртва кокоша перушина, той ѝ прати няколко писма – кратки и съдържани. Спомняйки си за вазата с неговите мимози, поднесени преди година за рождения и ден, Антония усещаше дъха на тия цветя дори между редовете и долавяше вълнението на човека, който се е мъчил да прикрие чувствата си към нея. По няколко пъти препрочиташе писмата, като се стараеше да намери още нещо под думите, защото тя не беше безразлична към далечния свой съгражданин, който можеше да събуди музика не само от едно старо пиано, но и от всичко, до което се докосне.

Така си мислеше тя, когато седнеше да му отговори.

Пишеше му за незначителни неща: за свои нови познанства; за един излет до Костенския водопад, където вуйчото изпуснал своята гарсонетка и когато я извадил, намерил под хастара жива рибка; за една вечеринка във Военния клуб, където се запознала с някакъв режисьор от немия филм – много мил човек, майстор на чарлстона. И за редица други неща споменаваха в писмата си, като не забравяше да напомни на Вениамин Бисеров, че много би се радвала, ако след време, когато се срещнат, пожелае да ѝ посвири на пиано. Нещо от Шопен или от Дебюси – каквото си избере. Просто да бъдат само двама, през прозореца да се вижда Дунава и той да свири. Нищо друго.

Акордьорът на пиана не можеше да не се радва на тия писма. Най-красивото момиче в гимназията, след което вървяха на групи срамежливи влюбени гимназисти, не беше го забравило. Разбира се, Антония не можеше да не се е променила. И той се мъчеше да си представи каква е тя сега след изминалите пет години от последната им среща на гарата, когато в куфара ѝ имаше набързо натъпкани дрехи, а в очите – болка от преживяното нещастие. Дали вече е забравила всичко

(това се мъчеше да открие в писмата ѝ), или обстановката в оня софийски дом, за който той нищо не знаеше, я потиска, защото чуждият човек, дори и при най-близки хора, не може да се чувства, както у дома...

Един ден получи дълго писмо от Антония. Пишеше му, че режисьорът (оня, с когото танцувала чарлстон във Военния клуб) я ангажирал за един свой филм. Отначало я уговарял да играе главната роля, но после, понеже една много видна и нахална актриса се наложила и я изместила, казал, че Антония ще се покаже в ролята на танцовачка от крайморски локал.

“Започнаха снимките. Ах, то беше много весело! – пишеше Антония. – Облякоха ме в дълга черна рокля, толкова пристегната в талията и под гърдите, че едва си поемах дъх. Деколтето широко. Шапката ми – накичена с виолетки. “От вас искам един бурен танц – каза ми режисьорът. – Един такъв канкан, че публиката в салона да стане на крака!” Танцувах... “Повисоко коленете, госпожице Наумова, по-високо!” – викаше режисьорът. После ме качиха да танцувам върху една маса. Ах, да знаеш как се страхувах! Масата се люлее... “Ще падна!” – викам. А режисьорът се смее: “И да паднете, драга Антония, то ще бъде в моите прегръдки...” Ах, да знаеш колко беше забавен!”

Тя му пишеше за това. А не разказваше предисторията на събитието...

Те наистина танцуваха до късно във Военния клуб. После режисьорът нае един файтон да я откара до дома на вуйчо ѝ. Градът спеше. Тропотът на копитата остро отекваше, когато минаваха по булевардите с паваж, и съвсем притихваше, когато поемаха по прашните улички на крайния квартал в подножието на Витоша. Говореха за новия филм на режисьора, за снимането, което ще започне след няколко седмици. “Трудно е да се намери човек, който да съчетава физическата красота с таланта” – докосваше уж случайно ръката и нейният спътник, и аз съм радостен, че открих във ваше лице бъдеща героиня в своя филм... Е, разбира се, на таланта трябва да се помага. И аз

ще направя всичко, което мога, за да разцъфти вашето дарование...”

Подпомагането на таланта започна още на другата вечер. Срещнаха се в едно кафене, за да уговорят някои подробности преди снимането на филма. Пиха по чашка коняк. Повториха. После излязоха да се разхождат. Есента отдавна беше започнала, но времето се задържаше топло и ако не беше нападалият листак, който шумолеше под краката на минувачите, човек можеше да помисли, че сега е началото на август. И звездите излъчваха някакво весело, лятно сияние.

Отбиха се по една улица с високи тополи. Режисьорът спря до дървена врата, на която беше закована месингова табелка с цифрата 5, и каза:

– Понеже пътят ни доведе случайно до ателието на майстора, който ще шиє костюмите за моя нов филм, бих ви поканил да наминем за минутка. Надявам се, че ще ви бъде интересно.

Антония се поколеба, но реши, че отказът ѝ ще обиди любезния господин, и тръгна. Режисьорът не позвъни, нито почука, а извади ключ от джоба си и започна да търси в тъмното ключалката. Превъртя веднъж. Металното езиче щракна и вратата се отвори. Влязоха направо в помещение, където се усещаше лек дъх на влага, примесен с мирис на нафталин и на нещо друго – може би смазка за шевна машина.

Когато лампата светна, Антония види закачалки, отрупани с дрехи: едни изгладени, с остри ревери и лъскави копчета, други само започнати от майстора, прошити с бели конци от единия до другия край на раменете. В ъгъла зърна картонени манекени, боядисани розово. Те стояха – един облечени в тъмни костюми, други – съвсем голи – и гледаха със сините си безизразни очи. Под дрехите, прошити с бели конци, имаше кушетка, на който навярно шивачът си почиваше през следобедните часове или преспиваше нощем, когато му се наложеше да работи до късно, защото той шиеше костюми и за постановките на няколко столични театъра,

– Ха, приятелят си е отишъл! – каза изненадан режисьорът. – Нищо, и без него ще останем за малко тук, ако нямате нещо против, разбира се. Ние сме толкова близки с майстора, че вижте: и ключ от ателието му имам. По някой път съм оставал да преспя тук, когато работата го е налагала...

– Вече е късно – каза Антония. – У дома ще се безпокоят. Мислех, че ще видя костюмите за дамите от филма, а вашият приятел бил мъжки крояч...

– Не се безпокойте, вие ще имате най-изящната рокля. Обещавам ви това...

Отвори ниско шкафче, затулено от увисналите дрехи. Донесе бутилка с две чаши и понеже масичката пред тях беше без покривка, извади от малкото джобче на кафявото си сако белоснежна кърпичка, раздипли я и сложи върху нея чашата на Антония.

– Още веднъж да се чукнем за вашия успех!

Пиха. Режисьорът наля отново, въпреки че тънката длан на бъдещата актриса се мъчеше да отпъди от чашата златистата струйка на коняка.

После, когато ръката му я прихвана през кръста, Антония, макар че беше доста замаяна от питието, стана рязко и се отправи към вратата.

– Мило момиче – рече виновно усмихнат режисьорът. – Вие започвате да нервничите, а нямате никакво основание за това. Не на всяка жена, нали, се пада щастието да участва във филм, да стане прочута... Ето, птичката кацва на рамото ви, а вие искате да я прогоните. Защо бързате, мило момиче?

На рамото ѝ се отпусна ръката на режисьора, с пръсти, толкова потъмнели от тютюна, сякаш са чистили незрели орехи. И в потрепването на тая ръка имаше нещо похотливо.

Реши да го отблъсне, но се въздържа. Хвана се само за бравата и не я пусна, докато режисьорът не отключи...

След три вечери отново бяха тук. Тя се държеше много учтиво, чукаше се, като вдигаше чашата високо над главата си, за да чува по-дълго нейния звън Изглежда, беше премислила

много добре всичко. Или по-опитни от нея хора бяха я посъветвали. Режисьорът усещаше промяната в поведението на Антония, говореше възбудено, пиеше примижал, сякаш така изпитваше по-голямо удоволствие от докосването на парливата течност до гърлото му, и жълтата пеперудка под едрата адамова ябълка също възбудено потрепваше.

Когато се отправи към леглото, Антония каза:

– Изглежда, че и тая вечер ще закъснеем. Моля ви, обърнете към стената тия противни манекени. Нека не са толкова любопитни... И се изсмя.

Беше пияна.

Режисьорът ги обърна. Светлината на лампата се плъзна по лъскавите им гърбове и се задържа върху облите хълмчета, откъдето започваха бедрата.

После лампата угасна. Чу се плясване на ластик – режисьорът сваляше презрамките си.

Преди да го усети до себе си, Антония видя над леглото увисналата грамада на неушитите костюми, тропосани с бели конци. “Едри бодове – помисли си тя, – прилични на морските пътища от някогашните географски карти...”

После тия пътища я обгърнаха, защото стаята се залюля, както се люлее кораб, запътен към нещо далечно и примамващо.

През прозорчето останаха да се виждат само оголелите тополи в дъното на уличката.

СЛЕД НЯКОЛКО ГОДИНИ, прекарани в средата на артистичната бохема, Антония можеше да си спомни още много такива стаи, до които се качваше по стъпала, осветени от мижави лампи. Това бяха обикновено тавански помещения с нисък, скосен таван, с тясно легло, сместено в нишата, и с няколко стола, по които са разхвърляни ризи и вестници. В тия стаи живеяха артистични души, отвърнали лице от онова, което привлича еснафите – мебелите, огледалата, полилеите, скъпите дрехи, – и отдадени само на своето призвание. Една крушка с

абажур от вестник не свети ли по-добре от най-хубавия полилей, когато в тая стаичка се чувстваш щастлив? И нима липсата на гардероб пречи на една жена, която те обича, да метне палтото си върху стола или върху таблата на кревата и да преживее тук най-радостните си часове?

В една таванска стая, през чието прозорче се виждаше куполът на стара църква и зад него олющени от дъждовете калкани, Антония идва много вечери, след като се раздели с режисьора. Той бе открил някаква нова красавица, на която обещаваха участие в своя следващ филм. Това момиче вървеше с него под ръка из улиците – русо, с прекалено тънка фигура и едри гърди, облечено в синя пола и моряшка блуза, усмихваше се и тананикаше, сякаш е излязло за малко от репетицията на някоя оперета.

Новият приятел на Антония беше оператор на филма, в който тя танцува кан-кан. Хареса го още по време на снимането. Беше едър, набит мъж с тъмно лице, сякаш изваяно от глина – грубо, но с оная одухотвореност, която е присъща на изтънчените души. С бледосините си очи и с късо подстриганата къдрава коса той приличаше на рибар, роден някъде по сицилийското крайбрежие или край Неапол. Отначало беше нежен и щедър към Антония (за рождения ѝ ден купи златна брошка с рубинено камъче), водеше я на гости при свои приятели, заедно ходеха на цирк– той се възхищаваше от ездата на жокеите и след това се отбиваха да вечерят в някое ресторантче под открито небе.

Първият скандал стана една нощ, когато Антония намери под стола нечие изтървано червило. Почувства се много огорчена, защото обичаше мъжа с лице на италианец, който (може би така ѝ се струваше) не беше лицемерен като режисьора на немия филм.

– Защо крещиш? — каза ѝ кьдрокосият. — Аз съм свободен човек и мога да поканя тук всяка жена, която ми харесва. Ако ти е приятно с мене, заповядай и ти – вратата винаги ще бъде отворена..

Тя не се изкачи повече по стъпалата с разхвърляни недогорели клечки кибрит и с угарки, гасени по бежовия цокъл.

Следващият дом, където Антония прекара едно цяло лято, беше на приземен етаж. Прозорците, закрити с колосани дантелени пердета, гледаха към тясна улица, по която минаваше трамвай. Мъжът, стопанин на къщата, беше вдовец, преминал отдавна петдесетте години. Обитаваха жилище с разкошен хол, обзаведен с виенски барокови мебели в тъмночервена тапицерия, с кристален полилей, който звънтеше дори при най-лекото затваряне на вратата. По стените висяха портрети на неговата покойна съпруга – една жена с месесто лице и твърде едри, сякаш подпухнали ръце. Преди години, ако живееше с тоя мъж, Антония би се дразнила от портретите. Сега ги гледаше с безразличие.

Собственикът на богатия дом, отдавнашен радетел на киното, също се готвеше да снима филм. Режисьорът, първият любовник на Антония, беше му я препоръчал: “Можеш да я използваш нейде в масовите сцени. Бездарна е, ала има хубави крака. И други прелести притежава...”

Да, тя наистина се харесваше на човека, който живееше до трамвайната линия и по чието олисяващо теме се местеха светлините на кристалния полилей. И той се радваше на нейните дарове така, както може да се радва един вече застаряващ мъж.

Нощем, когато заспеше до него, Антония сънуваше родната си къща на дунавския бряг. Виждаше, че на закачалката още виси пелерината на бившия белогвардейски полковник. После съзираше майка си. Тя бе застанала до леглото и учудена отърсваше от роклята си кокошата перушина...

А мъжът хъркаше, легнал по гръб, и навярно сънуваше своя филм, в който на някое пазарище щеше да се появи с чадър и чанта в ръка и Антония, чието лице застаряваше, уморено от безсъници, и придобиваше чертите на Томаица – нейната забравена майка.

ВЕЧЕ ЦЕЛИ ПЕТНАДЕСЕТ ГОДИНИ Антония не беше се връщала в родния си град. Писмата, които пращаше на своите някогашни приятели, отдавна бяха пожълтели в техните скринове, а нови вести от нея нямаше. Поговориха малко за Антония, когато в градчето прожектираха филма с нейното участие. После, увлечени в своите грижи, я забравиха, както обикновено се случва. Единствен може би акордьорът на пиана, който отдавна беше женен и имаше осемгодишен син, си спомняше с непроболяла обич за Антония, макар че негови приятели, които често пътуваха до столицата, разказваха за някогашната първа красавица на гимназията случки, твърде сходни с ония, които се разказваха преди години за нейната майка – приятелката на търговците и носачите от дунавското пристанище. Той не искаше да вярва на тия слухове. Смяташе, че хората от провинциалното градче завиждат на своята съгражданка, и бранеше от злите думи нейния мил образ, съхранен в душата му още от оня ден, когато повдигна капака на вехтото пиано в техния дом и от звуците на докоснатите струни се разлюляха паяжините по тях с отдавна мъртви, трошливи мухи.

Един ден към средата на септември Вениамин Бисеров седна в третокласното купе на пътнишкия влак и сложил чантата на коленете си, поклащайки се от ударите на колелата по релсите, пое към столицата. Водеше на лекар сина си, който страдеше от астма. През целия път момчето стоеше до прозореца на вагона със засвистели гърди, които поемаха заедно със смрачаването и лая на затичалите овчарски кучета край линията, и горчивия пушек на локомотива.

Вениамин Бисеров беше телеграфирал на Антония, че ще отседне със сина си в хотела до гарата, и я молеше, ако намери свободно време, да му се обади.

На другия ден, привечер, тя пристигна.

Беше облечена в скъпо кожено палто, което искреше от лампата пред входа, сякаш е посипано с тънки иглици скреж. Антония му протегна ръка и той усети с дланта си мекотата на нейната бежова ръкавица и твърдото докосване на един пръстен с голям плосък камък. Усмихна му се... Същото лице с нежни, малко тъжни гънки в ъглите на устните. Същата кадифена мекота на бузите. Само в бледозлатисти ѝ очи, необикновено големи, издърпани към скулите, беше изчезнал оня безгрижен някогашен блясък и може би за това, че в тях се оглеждаха не високите небеса над дунавския бряг, а сивите калкани на опушения град, под клепачите се таеше сянка, която правеше лицето тъжно и уморено, въпреки че Антония се усмихваше.

Покани го да отидат някъде да вечерят, да си поговорят. Вениамин прие с удоволствие поканата ѝ, но каза, че момчето му е болно, седи самичко горе, в стаята на хотела, и би искал да се прибере по-рано при него. Тя се съгласи. Отложила тая вечеря за друг път и тръгнаха да се разходят по улицата, дето пресичаше площада пред гарата и продължаваше край железопътната линия.

Както обикновено се случва с хора, които не са се виждали много години, двамината побъбраха за свои общи приятели, припомниха си весели случки, заговориха за лекари и болести (“Как може толкова малко момче да страда от астма?” – учуди се Антония и в гласа ѝ имаше съчувствие), после, като се стараеха да заобикалят локвите по пътя, а също така и своите малки тайни, опипом започнаха да се приближават един към друг, боейки се от огорчението и разочарованието.

– Е, драги приятелю – докосна го златистата светлинка на очите ѝ, – ти навярно очакваше да ме видиш обкръжена от щастлива челяд, която плаче, защото се е подмокрила, и чака майка ѝ да окачи изпраните гащички на балкона?

– Не – отговори малко смутен от прямотата ѝ той. – Аз знаех...

– А аз не знаех, че имаш такова голямо момче... Ходиш, значи, в пазарен ден за зарзават, даваш всичките пари на жена си, каните гости един път в месеца, разказвате си анекдоти, накрая пиете коняк след кафето и играете покер...

– Да, случва се.

– А аз не каня гости. Все още канят мене. Имах много илюзии, с които се простих. Но имам и много сметки да уреждам.

– С кого?

– Най-напред със себе си. И с ония, към които бях мила и доверчива...

А ти какво? – погледна го тя и Вениамин забеляза зла искрица в очите ѝ. – Създаде семейство и помисли, че задачата вече е решена? И човек създаде – да се задъхва като риба, изхвърлена на сухо. Днес не му достига въздух, утре няма да му достигат човештина и обич. Животът ще му отнема радостите една след друга и мислиш, че той ще ти благодари някога за това, че си го създал?

– Болестта е излечима – възрази ѝ Вениамин Бисеров. – Случаят не е чак толкова трагичен. А колкото за хубавите мигове от нашето битие, ние наистина ги губим, както губим и целия си живот. Но ако сме съумели да ги изживеем както трябва, да ги споделим с други хора, не бих казал, че нашата загуба е чак толкова голяма.

Премина влак, чуха се свирки на железничари. Над искрите на локомотива се очерта топола и след миг изчезна, сякаш някой я изскубна и я запрати в тъмното небе.

– Аз споделих радостите си с доста хора – продължи Антония. – Знаеш твърде много за моя живот (сигурна съм в това) и няма защо да крия от тебе. И обичта си споделих с мнозина. Бях искрена. Вярвах им. Исках да се осъществя в нещо, да забележат, че съществувам, да се радват на това, което мога да им дам. Какво получих в замяна? Смачкани чаршафи в полутъмни тавански стаички и снизходителни усмивки зад гърба си... Можех да се омъжа за оня с виенските столове и

кристалния полилей. (Писах ти веднъж за него.) Беше самотен човек, с високо кръвно, с бъбречни кризи. Забременях от него. Ако исках, щях да се преструвам на прилежна съпруга, да му родя дете, а после да правя зад гърба му каквото си искам.

– Той знаеше ли за детето? – попита я учуден Вениамин Бисеров.

– Знаеше. И беше съгласен на всичко. Но аз махнах плода. Не можех да живея с човек, когото не обичам, и да дам живот на още един нещастник...

– Защо си сигурна, че е щял да бъде нещастник?

– Защото него, както мене (а мисля, че и както тебе), щеше да го чака огорчение и разочарование... И какво? Оказва се, че аз, неразумната, съм постъпила по-умно от всички вас, защото съм отървала от живота един човек, който неумолимо, като обречен, ще върви към изпепеляването... Какво ми даде тоя живот? Огорчения. И аз какво трябва да му дам за отплата? Нищо! Ще взимам, докато мога, дребните трохи, които ми подхвърля, а после...

Слушаше я, отдръпваше се от пръските, които излитаха изпод файтоните, и му се струваше, че върви по безкрайна улица, която го извежда в пусто, мъгливо поле.

– Можеше да останеш в дома на вуйчови да не плащаш за хотел. Още не са се върнали от летуване. Къщата е празна. Щяхме да прекараме няколко хубави нощи. И на пианото можеше да посвириш. Нали помниш, че някога бях те помолила в едно мое писмо?... Не мисли, че искам да те обсебя. Но ти имаш най-голямо право на това, защото единствен досега си ме обичал истински, без да ми казваш това, без да търсиш взаимност.

– Съжалявам, но утре рано трябва да отпътувам. Момчето тръгва на училище.

– Ти тръгваш. Всички тръгваме... Какво да се прави – трябва да се примирим и с това..

Изпрати я до входа на нейния дом. Не я докосна. защото се боеше да не прозвучи в душата му фалшив звук, сходен с

ония, чувани под разхлопаните клавиши на пианата. Боеше се да не изчезне от паметта му образът, който беше съзерцавал на дунавския бряг, обкръжен от спирален полет на чайки и от шумолене на пране над шлеповете.

Затова не се обърна да я съпроводи с поглед по стълбището. Чу само ситното тракане на токчетата и дращенето на ключа, който търсеше в тъмното пиринченото патронче на секретната брава...

ХУДОЖНИКЪТ СИ МИСЛЕШЕ за тия драми, мъчеше се да проникне в тях, да открие живеца им. Дали те са следствия на случайности, които понякога могат да бъдат трагични, или човек се изправя пред тях, доведен от неумолимата логика на своя характер? Откъде идват душевната мекота, нежността, злобата, подлостта? Дали човек ги поема с въздуха, който диша, или те са утаени в кръвта му, преминали през съдбите на много негови далечни прародители – и лежат в сърцето като неразлистени цветове или като зверчета с присвити нокти... Кой от тия незнайни хора е дал на своя потомък усещане за тишината на съзерцанието и за лекуването на багрите? Чий гняв се таи в заключените вежди, когато дойде часът на жестокостта?

Тая въпроси не го оставяха спокоен. Мъчеше се да разгадае какви са били прародителите му – лозари, орачи, пастири или прекупвачи на коне? Дали са имали неговия снажен ръст и съсредоточената му, люлееща се походка, или са приличали на дребните хорица с татарски скули, често срещани из родния му край мъже, които смешно препускаха със своите коне, когато ги караха на водопой, и петите им бяха впити в едрите конски кореми?...

Когато се зарееше в миналото на своя род, достигаше едва до прадядо си и от него нататък всичко изчезваше в тъмнина. Неговите предци не бяха оставили портрети – кой от тях е могъл да прекъсне копаенето на слънчогледа или присаждането

на лозовите калемки и да се зашляе по градовете да търси фотограф, за да се обезсмърти за потомството?

В тяхното околийско градче фотографите се появиха покъсно, в годините, когато дядо му, натоварил догоре колата с едри любеници, дърпаше към панаира биволите, чиито капистри ритмично постъргваха от преживянето на прашните черни добичета. Там момчето видя за пръв път фотограф. На ниска барака със спуснат брезент, който закриваше лабораторията на майстора, пишеше: “Фото “Морски” – цар на фотографията”. Във витринката, закачена на същия брезент, бяха показани образци от неговото изкуство: изкорубени от августовското слънце снимки на жени, които гледаха плахо, сякаш са сепнати от нещо, и портрети на мъже, снажни като войводи, чиито вежди и мустаци царят на фотографията беше доукрасил с молив.

Към тоя фотограф, след като разпродаде любениците, се запъти с неохота дядото. Внукът му не го остави на мира, докато старецът не се съгласи. Малкият очакваше да види в бараката човек с царствена осанка (един цар на фотографията не можеше да бъде друг!) и остана много разочарован, когато зърна зад триножника дребен, много слаб човек, с карирани панталони, издути на коленете. Друго от него не се виждаше, защото майсторът беше мушнал главата си в сатенения ръкав на фотоапарата и оттам ги гледаше през обектива с едно голямо циклопско око. Както беше мушнат в сатена, той вдигна дясната си ръка и каза: “Внимание! Когато свия показалеца си, моля за вашата усмивка”. Но двамината бяха неопитни в тия неща и пропуснаха мига. На снимката, която дядо му пое от фотографа след два часа чакане, седяха внукът и той – тъмнолики и изкокорени. Старият имаше петно на шията – като лишей, – останало от химикалите на майстора.

В ателието висеше платно с нарисувана лодка, пред която двамата продавачи на любеници можеха да се снимат, сякаш са

на самия морски бряг, но те отказаха. “Една снимка е достатъчна!” – рече дядото и като луташе пръстите си из джобовете, наброи в шепата на фотографа цяла купчина монети, лепкави от сока на любениците.

“Толкова пара за една нищо и никаква хартийка...” – мърмореше старецът през целия път до вкъщи. Той не можеше да оцени стойността на тая фотография. Над нея със снизходителна усмивка щяха да се навеждат, разлиствайки семейния албум, и внуците му, и техните деца, родени в един друг век.

За своя працядо знаеше само, че се казвал Тома... Бил козар. Почти цялата година живеел в една кошара, пиел мляко с плувнали отгоре ярешки косми и режел с ножа си филийки сирене, жълтеникаво и жилаво като козе виме. Беше слушал от баща си, че една невестулка влязла в колибата на тоя Тома да яде от сквасеното мляко. Заглавила в тясното гърло на гърнето главата си и когато побягнала навън, повлякла и глинения съд. Козарят видял невестулката, отмерил удара си така, че да не пръсне гърнето, и я халосал. Това беше единственият подвиг на працядото, за който си спомняха в семейството.

Тоя козар оставял пущинаците и се връщал два пъти на година вкъщи – веднъж през есента, когато жена му, останала с него в леглото цяло денонощие, зачевала, и втори път в средата на лятото, когато кръщавали новороденото.

По-нататък корените на рода му изчезваха в тъмнината на времето.

През тая тъмнина безброй векове беше пътувала тайната на неговата кръв, предавана от едно сърце на друго, както в дъждовна нощ селяните си предават въгленче и го крият в шепата, за да го пренесат през студа и мрачината – до огнището. Беше взел черти на хора, които никой не помнеше. В гласа му навярно се прокрадваше скърцане на конско седло, от което

слиза висок тъмнокос мъж, негов далечен прародител, и той го гледа не него, а себе си, – защото му се струва, че е застанал пред огледало.

През погледите на тия хора, изпълнени със светлина на хълмове, на конски гърбове, измокрени от есенни ръмки, и на реки, в които се къпят облаци, оставили по бреговете своите сенки, беше преминала и неговата радост от цветовете. По някой път си мислеше, че това наистина е радост, друг път му се струваше, че е наказан от природата с едно вечно неспокойствие. Преследваха го видения, от които не можеше да отвърне очите си, боледуваше от безсъници, когато листопадните облаци вдигнеха хълмовете и ги понесяха към безкрая – и това бяха неговите най-щастливи часове.

Знаеше, че природата му е дала малка искрица дарба и той е отговорен за нея. Не само заради себе си, заради другите. Защото оня, който има хляб на дланта си, е длъжен да го даде на птиците, а не на плесента и на червеите.

Творецът прилича на овощар, чиято ябълка напъпва при всеки развигор и всеки цвят крие красотата и тайната на един плод. Ще остави ли той овощар своето дърво на сланата и на гъсениците или в мразовитите пролети ще пали огньове под голите още клони и неговата тревога и безсънието му ще спасят бъдещия плод? Или ще се отдаде на доволство и леност, уверен, че слънцето и дъждовете са загрижени за неговата градина?... И може да се случи през есента, мъдрият сезон на узрелите плодове, да види между клоните само едно пожълтяло листо, неотнесено още от вятъра, защото паяжина го е залепила за дървото.

“И когато дойде градушката – мислеше си художникът, – човек е длъжен да стои под ударите ѝ мокър, гологлав, за да спаси плода на своето дърво. С окървавени длани да стои, защото плодът е по-дълговечен от човека...”

Размишляваше за това и си спомняше своето родно градче, почти до обед покрито от сянката на планината, и в нея, безплътни като видения, съзираше родителите си.

Тия мили хора, скромни прогимназиалки учители, които неведнъж беше огорчавал през своя живот и над чийто прах от много години не беше сложил дори стръкче цвете, се бояха от неговата дарба. Искаха синът им да завърши инженерство или да стане лесовъд. "Ще те возят с файтон из околията – казваше баща му. – Селяните ще засадят борове по свлечищата, а ти ще си свирукаш под сенките. После файтонът ще те отведе до някое ханче. Пиеш си бирата и слушаш как по миналогодишните дрвчета чуруликат птичета..."

Това беше философията на човека, затворен в своя малък свят, изградил едноетажна къща със зелено боядисани прозорци и със стъпала от сива мозайка върху един съвсем малък къс от тоя живот, върху който бе засадил и лозето си, оградено със зид от белезникави бигори, проядени от влагата, и овощната си градина с круши и вишни, чиито стебла през дъждовните есени изглеждаха черни, мазно лъскави.

Родителите му се връщаха от училище, понесли големи пакети ученически тетрадки. До късна нощ ги разлистваха, поправяха с червено мастило грешките, разменяха си по някоя дума, приведени под лампата, и в шумоленето на тия страници, изписани с едри разкривени букви, по някой път залени от търкулнало се шише с мастило, усещаха нещо, което не може да се изплъзне от ръцете им, което ги изпълва с чувство за сигурност.

И утре ще бъде същото. И след седмица, После ще получат заплатата. Ще разделят сумата на три купчинки: едната ще сложат в кутийка от кафе на най-горния рафт на бюфета (тя е за покупки от бакалина), другата ще отделят за палто и обувки на своя син, а третата бащата ще внесе в семейната спестовна книжка и чиновникът, поглеждайки го косо през очилата, ще напише с тънък разтеглен почерк дребната сума (цифром и словом) и ще му стисне приятелски ръката, защото

не е лошо да бъдеш любезен с учителя, в чийто клас е и твоето момче...

Човекът, чиято върховна грижа е домът с гардероб и с бюфет, където са наредени чинийки и чашки, украсени със златисти цветенца, и килимчето, което в неделя до обед виси на прозореца, за да видят съседите, че е ново, търси сигурност в професията, в приятелствата, в постъпките, в мислите за утрешния ден.

И той е прав за себе си, защото на това са го научили с ударите си лактите на живота.

Но идва оня, който носи тревогата и риска на дарбата, упоритостта и неподкупността на търсещия, на всеотдайния, чиято цел може да се окаже мираж и всичко тръгва по съвсем друг път.

ЗА ДА НЕ ОСТАНАТ НАЗАД от другите порядъчни семейства, родителите му склониха да го запишат в духовата музика на училището.

“Да поразвие малко гръдния си кош – каза майката. – Духачите имат силни и здрави дробове...” “Предпочитам цигулката – сне сакото си бащата и го сложи върху облегалката на стола. – Солов инструмент. Сурдинка. Пицикато... Тънка и нежна работа. Има концерт за цигулка и оркестър, но чувала ли си, да речем, да има концерт за бас баритон и оркестър?” “Бас баритонът е акомпаниращ инструмент – обясни му майката. – Парам-па-пам, пара-рара-рам! Каdifен тон за мелодията.”

Бащата не искаше да ѝ възразява, въпреки че негова мечта беше, ако ще се започва с музика, да види сина си с един тъмножълт, кестеняв по извивките страдивариус, с лък, чийто сребрист конски косъм е изпънат като пружина и скрипти от колофона.

Записаха момчето в училищната музика. То се върна един следобед вкъщи, взело под мишница зачисления му инструмент. Неговите дълги лъскави фунии бяха споени в

тънкия си край и наподобяваха цветовете на съвлека, които се виеха по мрежестата ограда до улицата. Хвърли книгите и тетрадките върху леглото, намести пръсти по клавишите на бас баритона и започна да свири.

„Парам-па-ра! Прам-па-ра-рам!“ – редеше той звук след звук и се опитваше да налучка ритъма на един военен марш, с който войниците преминаваха през площада, когато ги водеха на баня. Клапите лъскави, прилични на дебели никелирани гвоздеи, шаваха под неумелите ръце на момчето и забиваха своите невидими остриета в стенещата плът на мелодията. Прозорците звънтяха от фанфарения бас баритон. Кокошките се навряха под сайванта, а тромавите зайци-великани, раздухали при бягането пуха на своите тлъсти гърбове, се изпокриха в зайчарника и там тревожно засвяткаха техните очи, кръгли и розови като зърната на джанката, която зрееше до оградата.

Първата седмица съседите слушаха без досада пръхтенето на бас баритона и си мислеха: неопитно е момчето, учи се още, напипва мелодията. Но когато и през втората седмица все това: “Ра-па-па! Ра-па-пам!” продължи да реже ушите им и прогони дори осите от напуканите гроздове на лозниците, дойдоха една вечер при баща му съседи – цяла делегация – и след като изстъргаха с лъжичките черешовото сладко, което им поднесоха в стъклени купички, рекоха, че оценяват по достойнство старанието на момчето да овладее азбуката на музиката, но тъй като тая азбука се оказва безкрайна, ще отнесат въпроса по-нагоре, ако малкият не престане да свири и да тормози квартала.

– Поне да беше изсвирил нещо като хората – каза водачът на делегацията, дребен човечец със сламена шапка, бивш касиер на банка “Богатство”.– Я “Циганка една”, я “Питат ли ме дей зората”, а то – да ме извинят уважаемите родители – само: “Рам-па-пам!”... Не искам да кажа, разбира се, че момчето е бездарно...

– Дума да не става! – потвърди делегацията.

– Бас баритонът е акомпаниращ инструмент, господин Терзиев – обърна се към него бащата. – Прилича на нас, така да се каже, пада му се черната работа, а парсата я обират соловите инструменти. Човек може да усети цялата красота на бас баритона само в ансамбъла на оркестъра...

На другия ден бащата, въпреки красноречивите обяснения, взе инструмента под мишница и го върна в училището.

По двора отново се появиха предишните шумове: кокошките започнаха спокойно да кудкудякат, зайците, шавайки с лъскавите си, сякаш телени мустачета, излязоха да пасат коравата трева край оградата, а осите в лозницата станаха толкова много, че гроздовете едва се виждаха през тънкото им кръжение.

От тоя ден почна вторият период в живота на злополучния млад музикант – периодът на страдивариус.

ЗА НЕГО ИМАШЕ специална подготовка.

Ушиха на момчето нов костюм: тъмносиньо палтенце с моряшка яка и месингови копчета, на които бяха изгравирани котви, и панталон от бежов плат, тясно скроен, къс два пръста под коленете. Крачолите на панталона също бяха украсени с метални копчета. Към неговия тоалет прибавиха бели ластични чорапи, които отгоре имаха шнур с копринени висулки. Купиха му и черни лачени обувки с каишки, които уж бяха нови, а по лака им личаха пукнатинки. Малкият взе под мишница калъфа с цигулката и тръгна към дома на учителя по музика. Не мина по пряката улица, която водеше към едноетажната къща на музиканта, притулена сред голяма градина с ябълкови дървета и рози (учителският син беше надничал през оградата ѝ), а се запъти към площада и постоя дълго пред витрината на книжарницата, загледан не в книгите, небрежно наредени, а в своето отражение. Полюбува се на жълтите копчета, на гладко сресаната си коса, по която личаха мокрите следи на гребена, разклати калъфа на цигулката, за да чуе как трака инструментът, и продължи нататък...

Стативът беше сложен. На него имаше ноти. Учителят по музика извади цигулката от калъфа, опита с пръст струните, почука я откъм гърба и отново пусна над нея изкорубения капак, подплатен със зелено сукно. “Първо ще се заемем с тактуването – рече той. Ритъмът – това е темелът на музиката... Раз-два! Петата опряна на пода, ходилото леко се повдига и отмерва такта... Готов!”

Лачената обувка помръдна с тясната си каишка и докосна кафяво боядисаните дъски на пода. “Така, така, но по-смело! Раз-два! По-бавно. Така.”

Учителят стоеше насреща му дребен, със синя вратовръзка на бялата си риза, с черно сако, което не можеше да се закопчае, понеже старият музикант беше понадебелял.

Той слагаше вратовръзката и черното сако преди започването на уроците, защото това даваше по-голяма сериозност на заниманията, а панталонът му оставаше все един и същ – шито преди години и излъскано на коленете английско райе – една реликва, с която не можеше да се раздели.

Докато момчето тактуваше, загледано в нотите на статива, учителят по музика подрязваше изсъхналите рози в градината (чуваше се как щракат ножиците му), разкопаваше спечената пръст около розмарина или се надигаше на пръсти, за да откъсне от ябълката някой стипчив, заруменял вече плод. Отхапваше от него, дъвчеше с помръдващите си пенсионерски протези, а слухът му долавяше всичко, което става в стаята. “По-енергично, по-енергично, момче! – промъкваше се през бодлите на розите гласът му. – Отсичай единия такт от другия!...”

Така премина цяла седмица. Петата на младия музикант изтръпна от тактуването. Беше му досадно до плач, но заради честта на тяхното порядъчно семейство продължаваше да минава през площада с калъфката под мишница и с бежовите си, доста измачкани вече панталони.

Не му донесоха радост и първите уроци със самата цигулка. Албумът “Хофман – първа част”, който лежеше на статива, изглеждаше противно голям като енциклопедията в библиотеката на баща му. Лъкът стържеше по струните, пръстите неумело се местеха по грифа и старият учител по музика, навел над него бледото си мише лице, с неимоверно търпение слушаше тия адски звуци и го караше да повтори, като се усмихваше: “Не режи дърва, мили момко, движи лъка плавно, за да събудиш звука, дето спи в цигулката. Не го стряскай – ще му се спуска сърцето...”

Излизаше той от къщата на стария музикант и срещаше по пътя други мъченици, също деца на порядъчни семейства, които поклащаха под мишница олющените вече калъфи на своите цигулки (те са по-напреднали от него, навярно вземат уроци от ред години). Вървят тия мрачни музиканти, на които им се иска да подпрат цигулките си до оградата и да поритат топка, в главите им, редом с мислите за зайци и за кафези с гълъби, кръжат мелодии, мирише на колофон и се мярка, наиздателно издигнат, напуканият показалец на някой баща, чиято длан цялата е позеленяла от бордолезов разтвор:

– Калта под ноктите си ще дам, но ще направя човек от тебе....

„Цвете мило, цвете красно“ – стърже лъкът и подбрадникът залепва за бузата.

А учителят подрязва прецъфтелите рози в градината, вслушва се (ах, тия проклети негови уши!) и подвиква: “Ленто, ленто! Пианисимо... Да капо ал фине!”

И обреченият на това най-изящно изкуство, след като дълго трие лъка по колофона, отново се навежда над статива.

– Много съм се мъчил на младини – смееше се художникът, като си спомняше своето първо докосване до изкуството. – Опази ме Бог – виртуоз не станах, но и не разочаровах съвсем своите родители. Все пак научих една-две мелодии да ги свиря пред гостите на рождения си ден...

ДОЙДЕШЕ ЛИ ЕСЕНТА – неговият сезон, той ставаше неспокоен, обземаха го странни тревоги и радости, слети в едно, тънки и звънтящи като пожълтялата шума на лозницата, която сутрин се докосваше до прозореца и сянката ѝ шареше леглото му. Усещаше нещо ново, непознато в пепеляво лилавия цвят на въздуха, раздвижван от криле на отлитащи птици, в ехото, чиито звуци бяха не само бистри и резки, но и хладни от северния вятър, запътен вече по хълмовете. Усещане за хлад и за аромат на шума имаше и в говора на хората, над който бръмчаха пчелите на гроздобера, и в трополенето на колите, които откарваха бъчвите на реката. Във въздуха се усещаха стъпки на приближаващи жени от селата край Черни Осъм – глухи стъпки сред гърлен балканджийски говор и сред шумолене на дрехи, сякаш кроени от прегоряла букова шума. А в поскърцването на кошниците се долавяше тръпчив мирис на пестил...

Ставаше и още сънен, стъпвайки бос по каменните стъпала на къщата (хладината приятно се разливаше по цялото му тяло), се запътваше към чешмата да се измие. През рехавата струя на утринната вода виждаше майка си; големия и кестеняв кок, пристиснат със шнола от волски рог, дланите ѝ, облепени с гроздови люспи, над които се вият, звънтейки, сякаш са от метал, две оси... Златистият им цвят потъмняваше, когато понижеха парата над опушения бакърен съд, където майка му вареше петмез.

Миеше се бавно, защото му беше приятно да усеща дъха на ширата, чиято кафява пяна се къдреше по котела, драго му беше да гледа майка си, да чува как го заобикалят стъпките ѝ, защото в това шумолене на пантофите, облепени, както и нейните длани, с гроздови люспи, имаше дъх на разпален огън, на тишина, на ласка.

Знаеше, че към обяд баща му ще го заведе на пазара. Децата, видели отдалече своя учител, ще му свалят шапка, той

ще се усмихва на малчуганите, докосвайки с ръка оловносивия кант на своето сребристо бомбе, и ще се провира между сергиите, усещайки в дланта си помръдващите пръсти на своя син. Ще му купи един голям къс пестил, корав като гъон, с белезникава жилка по средата, и почне ли да реже парченце за момчето, ножчето му ще скрипти, както онзи ден скриптеше острието на обуцаря, когато обрязваше подметките на неговите сандали.

В края на пазара, където започват слънчогледовите ниви (слънчогледът вече е обран и там стърчат само ръбести стебла с едра като слонски уши шума), ще видят колите на делиорманските турци и огромните гроздоберски кораби, накичени с оранжево цвете, изпрашено и повехнало по пътя. Ще видят биволите, които лежат до яремите, помръдвайки с влажните ноздри на своите обли, сякаш омесени от синкаво тесто муцуни. Турците ще пушат, седнали върху процепите, или ще мажат с катран разсърхнатите оси, потапяйки в катраници от биволски рог дълги гъши пера.

Един от тия турци баща му ще наеме за гроздобера.

Той привечер ще докара колата си до оградата на тяхната къща, ще разпрегне биволите и ще разпилее върху ярема един царевичен сноп. Биволите ще застъпват кукурузжлянките, за да откъсват по-лесно дългите трошливи листа, а турчинът ще оглежда колата, намествайки чалмата над своето дребно лице с редки, опушени отдолу мустаци и с брадавица на самия връх на носа. Ще го поканят да вечеря. Гостът ще яде без вилица, мачкайки залъка с големите си пръсти, и момчето ще вижда, че нокътят на палеца му до половината е син и изкорубен. Ще го покана да спи в кухнята, но турчинът ще откаже. Той ще накладе огън върху плочника до оградата, ще седне на процепа да се погрее, местейки шепите си от едно пламъче към друго, и когато главните загаснат и останат да посветват само големите очи на биволите, ще легне в кораба и като сложи ръце под главата си, ще се загледа към небето. Това съзерцание ще трае

кратко и после над заспалия двор ще се понесе, подхвърляно от стените на гроздоберския кораб, хъркането на делиорманеца.

Момчето ще се мъчи да затвори очи, за да мине по-скоро нощта, но сънят ще бяга от клепачите му Ще става да види дали зазаря над хълмовете и ще съзира през шумата на лозницата само сините шалвари на турчина, чийто цвят е мастилен от здрачината.

Момчето ще чака разсъмването – началото на празника, ще се гневи, че денят се бави, и няма да знае, че това неспокойно будване под одеялото, което изглежда кораво и пари по раменете му, е било големият, истинският празник...

ХУДОЖНИКЪТ ОТ МАЛЪК СЪНУВАШЕ цветни сънища.

Когато беше дете, вечер бързаше да си легне по-рано, защото знаеше, че му предстоят дълги пътешествия в царството на цветовете. Тия негови празници продължаваха чак до сутринта, когато стенният часовник, скръцвайки със своята вратичка, показваше една майсторски издялана кукувица – тя се залюляваше върху пружинката, казваше своето “ку-ку, ку-ку!” и заднишком се връщаше в дървената кутия. Там тиктакаше часовникът, който, струваше му се, допреди миг също е спал и е раздвижил своите колелца и пружинки в мига, когато момчето се е събудило.

Научил за цветните сънища на своя син, бащата много се разтревожи. Беше чел някъде, че това е признак на лудост, и се боеше да не би участта на техния съсед Мартин да сполети и момчето,

Тоя съсед – едър, с меча походка човек – пролет се занимаваше с лозята си: подрязваше сухите клонки на прасковите, качваше се по дъбовете да сваля сврачи яйца на дечурлигата или кротко заговорил с минувачите, се отдалечаваше към хълма и ластарите на памида, вплели в

пролетния въздух тънки като телени пружинки мустачета, отбелязваха с потрепването си неговия път.

Така беше през пролетта. Но дойде ли лятото и в житата се обадеше пѣдпѣдѣкѣт, очите на Мартин се наливаха с кръв. Той ставаше неспокоен. Оставяше всякаква работа и започваше да снове из улиците. Вратът и лицето му се наливаха с гъста моравина. Говореше си нещо, което никой не можеше да разбере какво е. То беше не слово, а стон и мучене.

Започваше лудостта на Мартин, Майките прибираха децата си от улицата, защото там, бос и разгърден, вървеше лудият, понесъл на рамо една телица. Тя риташе да се освободи от клещите на неговите огромни ръце, биеше с опашка през лицето му и по бедрата ѝ – от уплаха и от напрежение – течеше зелена слюз. Мартин залиташе, защото тежестта на добичето огъваше краката му, но не оставяше телицата дотогава, докато не обиколеше всички улици.

Щом времето се захладеше и лозята по хълмовете се прошареха, Мартин пак ставаше мирен и кротък човек и започваше да стяга бѣчвите за гроздобер.

Такава участ не трябваше да сполети момчето. И баща му, докато не е станало късно, реши да се посъветва с лекар.

Докторът прегледа малкия, взира се в очите му, кара го да протяга напред ръце и сложил върху дланите му лист хартия, гледаше съсредоточено, сякаш броеше трептенията ѝ. После извади писалка от вътрешния джоб на своето сако, с едро маслено петно на левия ревер (окапал се е, когато е обядвал, и не е забелязал), написа с нечетлив ъгловат почерк една рецепта и я мушна в ръцете на баща му:

– Нищо особено. Прекалена чувствителност... Нека взема тези хапчета по три пъти на ден. Ще се оправи.

– А сънищата?

– Всичко ще бъде нормално. Разбира се, медицината не може да върши чудеса, това го знаете и вие, но да отстрани поправимото, може...

На другия ден беше Сирница. Момчето взе своето първо горчиво хапче. То залепна за езика и водата с мъка го отправи към гърлото. После малкият се запъти към хълма, по чиито пътеки се качваха деца с големи наръчи вършини и царевичак върху раменете. Бързаше заедно с всички момчета от тяхната улица и той да вземе участие в подготовката на празника. който привечер щеше да забушува със своите огньовете над градчето. Усещаше горчивата следа на хапчето от езика чак до корема и вярваше, че то вече е започнало своето чудодейство.

През нощта, вместо да спи спокойно, без съновидения (както беше казал лекарят), момчето отново преживя целия празник. Огньовете се вдигаха към небето червени, жълти, лилави. Между тях се мяркаха сенки. Чуваха се изстрели. Всяко момче си беше направило пищов от гилза на карабина или на картучница, палеше с димяща съчка барута, подписан при отворчето на избитата капса и небето се огласяше от пукот. Децата размахваха пълни със слама кошници, набучени върху двуроги пръти. Накланяха ги над огньовете, да пламнат, лозината светваше като реотанова жичка и после, развели по склоновете на хълма дълги повесма от пламъци, искри и дим, тичаха до премала, тичаха – фантастични съзвездия, които реката повтаряше и правеше нереален, другоземен празника на хълма.

Когато всички деца си отидоха и нощта, още по-гъста след бушуването на пламъците, обгърна хълма, оня, в чието гърло горчеше хапчето, видя как огньовете се отдалечават, заклатени върху своите високи златни крака, и пламъците им се превръщат в паунови пера с по едно зелено, очертано от следа на въглен, око върху всяко перо...

Разказа на баща си своя сън. Стоящият срещу него човек дълго бърса очилата с хастара на сакото (челото му беше бледо) и мълча. После вдигна към момчето пъстрите си като есенно сечище късогледни очи, в чийто поглед имаше странна тишина, и каза:

– Изглежда, трябва да оставиш хапчетата и да живееш като всички божи хора. Кой знае – може би съдбата ти е дала нещо повече от това, което другите не са получили. Кой знае.

Дълго мести очилата от едната ръка в другата и забравил, че ги е трил преди малко, отново поднасяше към тях ъгълчето на своето сако.

– ИМАХ ЕДИН ПОЗНАТ СУФЛЬОР, знаеше наизуст всички роли – рече веднъж Седефина, когато художникът и другите му приятели се бяха събрали на двора. – Излезе кралят, седне на трона и забрави какво трябва да каже. Тогава оня от суфльорската будка, дребен като мене, подаде глава зашъпне и обърканият крал започне да повтаря подсказаните му думи... Кой, питам ви, е по-голям тогава? Негово величество или оня в суфльорската будка?

– А бе то и малкото камъче може да даде урок на колата. Обръща я като нищо!
– каза Иван Барбалов.

– То може, ама зависи каква е колата – намеси се Антония.
– Виждала съм такива коли, дето могат да те направят на прах и пепел... Ние с тебе, Иване, успяхме ли да обърнем колата?

– Не успяхме, драга моя, но оставихме поне по една драскотина върху шините ѝ.

– Оставихме... Очукаха ни ръбовете и ни търкулнаха в канавката.

Художникът седеше до тях и ги слушаше.

– Майсторе – обърна се към него Седефина, – искам да ме нарисуваш. За спомен. Ще видят след години картината и ще рекат: живяла на земята една жена – млада и хубава. “Млада и хубава? – ще кажеш. – Това не си ти, Седефино!” Прав си. Но аз ще ти отговоря: “Ти, майсторе, можеш да ми върнеш ония години, когато тръгвах на училище и вярвах, че ще порасна, че на гимназиалния бал ще имам алена рокля и дълго синьо наметало...”

Гледаше я, седнала на стола. Краката ѝ стърчаха, опрени в ръба на буковата седалка – къси и неподвижни, сякаш са крака на дървена кукла. Артритът, издул ставите на нейните палци, беше разтегнал белите обувки и гъонът на ходилата беше толкова изтънял, че през него прозираха чорапите. По ръбовете на сивата ѝ кадифена рокля, разнищена от молците, личаха тънки мрежички от чер конец.

Погледна я и му стана мъчно. Обърна се, за да скрие вълнението си, после издърпа алуминиевите крака на триножника, сложи палитрата върху коленете (дъхът на терпентин раздвижи ноздрите му) и докосна четката до боите.

Седефина седеше безмълвно, втренчена в художника. Виждаше гърба на платното, заковано върху чамова рамка, и усещаше по него движението на четката – то сякаш пулсираше. Художникът примижаваше, като че ли искаше да си припомни нещо, трапчинките по бузите му ставаха по-дълбоки, край устните се очертаваха две отвесни бръчки – може би болката в сърцето отново се обаждаше и пак посягаше към палитрата. Там имаше много цветове, но Седефина виждаше само два, разлени в единия ѝ край – пурпурночервения и небесносин.

Те се докосваха, както морският бряг с червените – сякаш запалени – есенни лозя се докосваше до тихата синина на Бургаския залив. Там кой знае преди колко години беше отседнал техният цирк. Миришеше на водорасли. Нощем въжетата, които опъваха шатъра, се изтягаха от влагата, а сутрин, когато Седефина обличаше роклята, усещаше хлада на морето по раменете си и по копчетата на пазвата ѝ блещукаха люспи на риба. Лъвовете ревяха по цяла нощ като влагата пронизваше костите им, а пумата удряше гуменото си тяло в клетката искаше да изкърти железата.

Червени лозя и синьо море... Край тоя залив Седефина изживя най-голямата радост и най-тежкото си разочарование.

Дойде една вечер при нея, след представлението, оня, който изкарваше на арената клетката с лъвовете. Тя го познаваше отдавна и се боеше от него, защото беше едър и груб, пиеше и чупеше чашите, когато ракията помътеше очите му. Но тая вечер грубиянът ѝ се стори друг. Беше облякъл чиста риза с набръчкана от прането яка, усмихваше се с едрите си, пронизани от кафяви жилки зъби и говореше на Седефина:

– Имам рожден ден, а с кого да пийнем по чашка? С лъвовете? Няма да е много приятно. Или с директора на цирка? Не обичам да се подмазвам на началството.

Художникът размесваше боите върху палитрата... Червено и синьо. Есенни лозя над белезникава пръст и море, което се хлъзга по пясъка...

Ракията беше я замаяла. Тя едва си поемаше дъх в прегръдката на тоя едър човек. Роклята ѝ (не помнеше кога я е съблякла) висеше върху облегалката на стола толкова малка, че едва докосваше пода... Седефина се боеше от ръцете му, от неговото изопнато тяло, от напрегнатото му дишане. Боеше се, а нещо нежно, на което не можеше да се съпротивлява, я привличаше към него... Болката беше преминала и тя, която преди миг искаше да крещи, усети, че отново я обзема нежност. Обърна се и го потърси. Оня с кафявите жилки върху зъбите беше станал и се обличаше.

Роклята на Седефина, метната от него, се задържа за миг върху таблата на леглото и се надипли по възглавницата.

– Обличай се, че вече е късно...

Седефина плачеше.

– Обличай се, ти казвам! – усети до себе си гласа му. – И гледай да не изскърца вратата, когато излизаш...

“Защо ме доведе? Да се подиграеш с мене? Това ли беше празникът?” – искаше да изкрещи тя, но усещаше, че тоя човек ѝ е скъп – и плачът задавяше думите ѝ.

– Ти какво, вместо да ми благодариш, се цупиш? – продължаваше да закопчава ризата си оня. – Кой мъж, ако не е

пийнал, ще се смили над тебе, гълъбче мое?... Веднъж преспях с една гърбава. Излезе човек. Купи ми ръчен часовник за спомен...

Отвори вратата. Шумът на морето се стовари върху нея, едва не я събори. Слезе бавно по стъпалата, като се придържаше за перилото и усещаше как ръждата драще дланите ѝ.

Оня превъртя ключа. В прозореца се задържа за миг кибритено пламъче, мярна се едната вежда на човека, когото Седефина щеше да обича през целия си живот, и после всичко потъна в непрогледна тъмнина...

НАБЛИЖАВАШЕ ПРАЗНИК и до оградата на старческия дом един мъж точеше нож. Той хлъзгаше лъскавата стомана по бруса и опитваше острието върху нокътя си. Наблизо, вързано с връв, пасеше агне с черно петно на челото, което се разливаше по лявата му буза, ограждаше окото и се спускаше към острата муцунка, забодена в кощрявата. Агнето пасеше спокойно, помахваше опашка, облепена с репей, и не подозираше, че хлъзгането на ковашката стомана по бруса отброява последните мигове на неговия живот.

Художникът следеше отмерените движения на мъжа, гледаше лицето му – широко, добродушно селско лице с торбички под очите и с гъсти черни вежди, сраснали над носа, сякаш са начертани с въглен – и си мислеше за човешката жестокост.

Същият тоя човек, в чиито ръце е ножът, през една зимна вечер е излязъл на двора с фенер и като е люлеел сянката си по преспите, удължавана и скъсявана от разклатената светлина, е надникнал в обора, където овцете спят, подвили крака под коремите си, и само очите им святкат, фосфорно зелени, с необикновено големи зеници. Видял е в ъгъла, под окачените полози на кокошките, една овца. Проблейването и го е накарало да се приближи до нея и той, огрян отдолу от фенера,

е съзрял в нозете на овцата едно безпомощно създание с клепнали уши, с мокро гръбче, с така релефно очертан наниз от прешленчета, сякаш под кожата е опъната връвчица, и с дълги повратливи крака, чиито коленца се огъват, и агнето не може да стане.

Овцата блее. Светлината на фенера се движи по мокрите руна на стадото, очите фосфоресцират и потъват в тъмнината, а човекът, усетил с врата си иглиците на снега, полепнали по яката му, върви към къщи, пъртината пука под него и той чувства по лицето си влажното докосване на агнешката муцунка.

– Агне! Имаме си агънце! – вика той, смее се, снегът кръжи, люлян от фенера, и децата, разбутали своите затоплени юргани, издърпали из мрака от мижавото пламъче, застават боси и разчорлени на прага. Хладът пълзи под ризките им, но бащата не ги хока да се приберат на топло. Той чака неговите рожбици да се докоснат до потрепващите хълбочета на пролетния вестител, да чуят тънкото му проблейване, от което стъклата прозвънват (тогава през снега долита, глух, продължителен, гласът на майката), и после, когато постелят на агънцето наръч слама върху пода и го похлупят с върбовия кош, дълбоко и блажено да заспят...

Спят те. А майка им е будна. Тя е особено весела, сякаш в техния дом е дошъл дълго чакан гост. И мъжкото сърце също е разнежено. Бащата става няколко пъти през нощта, пали клечка кибрит и се навежда заедно с пламъчето над коша. Агнето спи. Ушичките му, с две черни петънца накрая – като обички, – са клепнали върху сламата и когато по очите му пробягва гаснещата искрица на кибрита, то се раздвижва и тихо, през сън, проблейва...

– Защо посягаш така безразсъдно на своята радост, на часовете, през които си бил щастлив? – искаше да му извика художникът, но оня, който вече стискаше агнето между коленете си, щеше да му отговори:

– Аз се радвах т о г а в а. Тая радост отмина. Делникът направи всичко съвсем обикновено. А децата искат хляб на софрата.

– Заради хляба ли посягаш към ножа?

– Думата на хляба е по-силна от нас.

– Спомняш ли си зимната вечер, когато вървеше с фенера и в ъгъла намери новороденото агне?

– Спомням си. Тогава едното ми дете боледуваше от гърло и през деня ходих до съседното село, дето е общината, да плащам данъка. Агнето блееше по цяла нощ и не ни даваше да спим. Стаята се вмириса на коч... Но човек понякога се разнежва. Можех да хвана това агне за краката и да го изхвърля при овцете в обора. Ала децата му се радваха. И го оставих вкъщи.

– А те няма ли да тъгуват сега за него?

– Малки са и може да проронят някоя сълза. Но като пораснат като нас...

– Какво?

– Тогава ще разберат, че има по-важни неща от добродушната сълза. И това ще ги отърве от много разочарования

– А изгубената радост?

– Тя е била твоя в мига, когато си я преживял. Защо да се обръщаш отново към нея? Чакай другата, надявай се, че тя непременно ще дойде. Припомнянето на отминалата радост ще ти донесе само болка.

– Но без тая болка човек губи много нещо от своя живот!

– Аз не съм изгубил нищо. Следващата зима отново ще ми донесе подобна радост – едно агне, което търси под фенера вимето на майка си. Но заедно с тая радост аз ще имам една агнешка кожа, от която ще си направя яка на полушубата, и няколко банкноти в джоба ще имам.

Така художникът мислено разговаряше с оня, който вече беше оставил окървавения нож в тревата и надуваше агнето, за да смъкне по-лесно кожата му. Тънките крачета щръкнаха,

опашката стана корава. Дъхът на човека пълзеше по агнешкото тяло и движението му беше съпроводено с пукане, сякаш се разлепваха листове хартия, намазани с туткал. Мъртвото животно растеше, а човекът си поемаше дъх и гърдите му се смаляваха. Бузите му също се свиваха, опнали сухата си кожа по скулите. Гумените обувки съвсем се разхлабиха върху изтънелите пети и се изхлузиха, сякаш са обувки на друг мъж... И оставаше над тревата само дрехата на човека, с увиснали ръкави, прилични на велосипедни гуми, от които са изпуснали въздуха.

В джоба на тая дреха имаше няколко банкноти.

– Тъй мисли човекът, който борави с първичните понятия на живота: хляб, камък, вода, огън... А ние, които се мъчим да навлезем в същността на нещата, да ги разчоплим, да намерим скрития им смисъл, нима твърде много не приличаме на този човек до оградата? – продължаваше своя мълчалив разговор художникът. – Ето, аз размишлявам за човешкото безразличие към изгубената радост, за жестокостта на този, който вдига нож над едно вълнение, стоплило някога душата му. А аз? Как съм постъпвал аз? Нима с подобно безразличие не съм се отнасял към хора, с които са ме свързвали незабравими мигове? Оправдавал съм своите постъпки с прекалена заетост, с небрежност, дори с лекомислие. А на дъното на всичко не е ли стояло моето самолюбие, желанието ми да обсебвам другите?... И аз съм вдигал над много свои радости, подобно този човек, в чиито нозе лежи агнето, острието на своето самолюбие... Не, аз не измислям красиви изрази – това острие е пронизвало мнозина. Оставала е рана – безкръвна, но дълбока, незарастваща – и е изчезвало нещо, на което вече не съм могъл да дам живот. Наведеният над надутата агнешка кожа, която кънти като барабан при докосването, има своето оправдание – хляба, банкнотите в джоба, а аз?... Вървим ние по земята, убийци на подарени радости, без да оценяваме колко са ни скъпи те, и никой не може да види зад хубавите думи и усмивките нашето истинско лице...

Мъжът прибираще ножа в канията. Готвачите отнасяха месото в кухнята и по небето, бяло като облаче, се възземаше душата на агнето, зрима само за очите на ангелите, които са измислени, за да не е толкова пуста понякога синевата над човешкия поглед.

МОМЧЕТО НА ИВАН БАРБАЛОВ неочаквано се ожени за една влахиня – Стефания. Родителите ѝ, стари саможиви хора, имаха къща в горния край на селото и голяма зеленчукова градина. Техният дом единствен в Цибър беше с ламаринен покрив, който Йон, бащата на Стефания, всяка година боядисваше, затропал по тенекията с едрите си трансилвански крака. Една помпа гърмеше цяло лято на дунавския бряг, смучеше вода и я плискаше по изкаляните до коленете крака на Стефания, по моравата глеч на патладжаните и по чушките, привели оранжеви гроздове над вадите.

Стефания беше единствена дъщеря на трансилванските изселници – стара мома с лице, кръгло и лъскаво като зелките в бащината ѝ градина, и с високо кокалесто тяло, което беше сковано в кръста и правеше походката на градинарската дъщеря вдървена и бавна. На това тяло подхождаше едра гръд да издуе избелялата пазва на блузата, да разкопчае с напора си седефените копчета. А Стефания съвсем приличаше на мъж – гладка и равна от шията до корема.

Петър, синът на Иван Барбалов, навярно беше се срещал с влахинята дълго преди да се оженят и дъхът на тялото ѝ, сходен с дъха на опушените риби, дето висяха на конопени връвчици пред бащиния му дом, не го дразнеше, дори му беше приятен. Не го дразнеше и нейният едър нос, който хвърляше сянката си над тесни бледи устни, оградени отгоре с редки кестеняви мустаци и с лъкатушни бръчки. Очите ѝ, повторили синкавия цвят на двете обици, впити в ушите, бяха бледи, сякаш ги е отмила водата на вечно шумящата над дунавския бряг помпа. Тия очи го гледаха с обич и преданост и Петър беше щастлив.

...Художникът сънуваше, че Иван Барбалов го е поканил на сватбата в своя дом. Стана да се избърсне. Подпря огледалцето на прозореца и когато се наведе да вземе четката, то падна и разпиля късчетата си в краката му. Рече да ги събере и видя в едното парче изпитателно взрението в него очи на Антония. В другото потрепваха бузите на Иван Барбалов: той навярно се смееше, защото над ъглите на устните му имаше трапчинки. В третото късче – най-голямото – се виждаха само бръчки. Там беше огледано челото на Седефина, тъмно от сянката на лъвовете.

Допря парчетата на счупеното огледало, наведе се над тях, сякаш искаше да ги спои с дъха си, и видя, че овалът на лицето му обгръща в едно тия очи, устни, бръчки, че отсреща съзира своя образ, слепен от различни късчета сякаш това е реставрирана стара мозайка.

Чак когато пяната шупна по бузите му, пукнатините на огледалото се слепиха и той видя истинското си лице

Иван Барбалов се връщаше вечер от Дунава, изкачваше се бавно по вдълбаните в брега стъпала и носеше на рамо мрежите, за да ги простре да съхнат. Опъваше ги от ограда до ограда, чистеше водораслите по тях и виждаше през рехавата им плетеница рибата, която подскачаше по дъното на лодката или се хлъзгаше по лъскавите от водата гумени ботуши, събути под седалката.

Гледаше дима над покрива, до слуха му достигаше тракане на чинии (Стефания приготвяше вечерята) и си мислеше за човешкия живот. Колко малко му трябва на човека, за да бъде щастлив... Ето неговото момче. Мама от смока още лъщеше по веждите и по темето му, лъщеше над гола пустиня, а Барбаловият син вече не се тревожеше за това. Бързаше вечер да си легне по-рано и говорът и шумовете в стаята не спираха до късно. “Значи, има той нещо, което се харесва на жените – мислеше си обнадежден баща му. – Познавам мъже, дето куци

да са, сакати да са – преспи ли жена с тях, цял живот ги сънува и ги търси...”

Газената лампа димеше, закачена над масата. Тенекиеният ѝ абажур, емайлиран отдолу, застилаше пода с широк кръг светлина, в който шаваха сенките на вечерящите, и сегиз-тогиз в дрезгавината на тия сенки проблясваше лъжица с вирната в нея опашка на шаранче

Иван Барбалов се взираше през лупите на своите очила, клатеше с диханието си горещата супа, от което очилата му се замъгляваха, и някоя риба, хлъзнала се от лъжицата, падаше на пода. Той усещаше с крака си докосване на котешка лапичка, после се понасяше ръмжене. Котката напипваше изтърваната риба. След миг в тъгла изтрещяваше машата, запратена от изправилата се Стефания. Лицето ѝ беше бледо и мустачките помръдваха в сянката над горната устна:

– Не се наяде проклетата котка! Пък и ти съвсем ослепя, старче, трябва човек да ти държи ръката, за да не си разливаш яденето...

Иван изпускаше хляба, сякаш изреченото от влахинята го удряше през пръстите. За пръв път чуваше от нея такива горчиви думи. “Бременна е, затова е нервна” – помисляше си той и отново посягаше към паницата, където бяха останали само няколко рибешки глави с щръкнали хриле и с очи, побелели от кипящата вода като просени зърна.

Детето се роди – момче с рядка косица, залепнала за вратлето, и с розови петички, които майка му дълго целуваше с нежно гукане, съвсем непривично за нейната груба, недодялана фигура.

Седнаха да му изберат име.

– Редно е, както се казва, да поднови името на дядо си – вметна уж между другото Иван Барбалов. – Старо име. Не е минал министерски кабинет без него. И в Малиновия имаше. И в Мушановия. Строиха ни една сутрин посред плаца на двацет и втори харманлийски пехотен полк. Вика взводният: “Ти как се казваш, юнак?” “Иван Петров Иванов, по

фамилия Барбалов!” – казвам аз. “А ти?” – обръща се към оня от левия ми фланг. „Стоян Тодоров Стоянов!” – отвръща му той. Така ги изреди до края на редицата. Всички взели имената на своите дядовци! Имаше само един – Кандаки Аджов Асанов, касапин от Фердинанд, дете не беше кръстен, както трябва.

(И аз си го спомням добре. През годините, когато бях гимназист, неговата касапница се намираше на улица Веренишка. През прозореца ѝ често се виждаше размахан сатър, който сечеше слизести овнешки кореми. Над него, дълго и размекнато, се поклащаше лицето на касапина. А над вратата висеше тенекиена фирма с надпис: “Кандаки Аджов, месар, коли по всяко време”).)

– Та взводният – продължи своя разказ Иван Барбалов – изгледа от главата до петите тоя Кандаки и го издърпа пред строя: “Ти не си кръстен и миросан както трябва, редник Аджов! Пръждосвай се в друга рота! Марш!”

И останахме само ние, дете сме повторили имената (и славата!, би казал взводният) на своите деди.

Синът му слушаше вече за десети път тая история и се канеше да го прекъсне: “Стига с тия бабини деветини!”, но Стефания го превари. Тя закопчаваше блузата си и през цепката се виждаше едната ѝ гърда, мокра от устничките на детето и приплесната като глава кромид от бащината ѝ градина. Обърна се, сви устни (редките ѝ мустачки шавнаха) и рече тихо и студено:

– Не се грижи чак толкова за моето дете. Аз съм го родила, аз и име ще му намеря!

Кръстиха го Аурел.

Момчето растеше. Проходи. Стефания му изплете терлички и ги украси с по една пухкава заешка опашка.

Вървеше по двора Аурел Барбалов, луташе се между съхнещите мрежи и гледаше как над главата му се полюлява старият шаран, опънат на две клечки, потъмнял от времето и съвсем изпит от осите. Деца минаваха край оградата, викаха: “Аурел – дръглив петел, а баща му плужек!” Момчето ги

замерване с камъни и над главата му, вечен като тоя дунавски бряг, продължаваше да се люлее вкоравеният шаран – семейният герб на стария рибарски дом...

КАЛУД ЗАПОЧНА да строи къща. По-право не строеше нова, а пристрояваше към наследената от баща му вехтория две стаи и навес, под който зиме да прибира лодката си. Събориха едната стена, откъм Барбаловия дом, изскубнаха татула и започнаха да копаят основи.

Вечер сядаха край масата в стаята без стена – там беше кухнята им – и Иван виждаше сините чашки и медените сахани, наредени на една лавица над главите им, виждаше парата, която се вдига от тенджерите на печката, слушаше тракането на лъжиците и му се струваше, че Калуд е започнал да строи къща със стъклени стени, през които се вижда всичко.

А къщата на Барбалови нямаше такива стени. Тя беше зидана от камък и кирпич и пердетата на всичките и прозорци бяха спуснати. След идването на Стефания входната врата винаги беше заключена. По-рано оставяха ключа под една керемида до стъпалата и всеки от съседите, ако имаше нужда от нещо, можеше да влезе сам вкъщи. Ала новата стопанка на дома донесе със себе си и привичките на трансилванските преселници. Тя разкопа половината двор и засади зеленчукова градина. Беше каменисто, нищо не щеше да се роди, но тя опъна бразди от едната до другата ограда и набоде повехналия разсад на домати и пипера. Понеже нямаша помпа, караше Петър, мъжа си, да изнася вода с кофи от Дунава и той, като се хлъзгаше по измокрения бряг и залиташе под тежестта на съдовете, покорно изпълняваше това, което му се наредеше. “Сигурно ще трябва да сменим и покрива с ламаринен като на трансилванците! – мислеше си Иван Барбалов, като гледаше какво става в неговия дом, и едва ли щеше да се учуди много, ако видеше сина си да сваля керемидите от стряхата. – Остана да завъдим и пуйки, както в двора на Йон, и да гледаме как си въртят опашките...”

До пуйки не се стигна, защото Стефания каза една вечер на мъжа си, че ѝ е трудно сама да гледа детето и да слугува на двама мъже. Или да си живеят само те с него – защо да им се плете на краката оня, старият, дето вечер прилепва ухо да слуша какво става в спалнята, – или да се преместят в дома на Трансилванеца. Там майка ѝ на драго сърце ще гледа внучето си. Има три стаи за Стефания и Петър – с коне да препуска из тях, – гардероб има, не е като тук да трупат дрехите си по столовете. Защо да се врат тогава в тая вехта къща, вмирисана на риба и на мокри чорапи?

– А старият? – издума Петър.

– Старият да е мислил за себе си на времето. Хората пари натрупаха, докато той скиташе с черничевата пръчка от кладенец на кладенец... Ще остане да живее тук сам. Може да готви, и да пере може. Е, и ние сме хора, ще идваме да го наглеждаме, кога има нужда... Ако пък не ще – прав му е пътят! Свят голям все ще се намери някой да го приеме в къщата си, докато му омръзне.

– Как така – прав му е пътят? Вземаш и изгонваш човека като куче?

– Защо ще го изгонваш? Той сам ще си събере багажа, ако му кажеш, че твоята жена не му е слугиня. Откъде-накъде аз ще пера вмирисаните гащи на твоя старец и ще слушам нощем хъркането му? А и ще ме заглежда... А бе знам ги аз тия, дето от дълги години са останали без жена...

– Така, значи... На вълка, щом е нарочил агнето, водата винаги му се мъти... Върви, мамицата ти – кипва той, – ако искаш, у дома на Трансилванеца, ако искаш – по дяволите! И детето вземи!... Аз няма да стана за посмешище на хората!

– Утре ще хвана за ръка Аурел и очите ми няма да видиш вече!

Той не каза нищо повече. Беше му обидно и чувстваше как ходилата му горят, сякаш е стъпвал по въглени. Въртеше се в леглото и възглавницата се плъзгаше под голата му глава, сякаш беше полирана. Мислеше си какво да стори. Той беше

отстъпчив човек. Болестта бе го направила неуверен в себе си. Стефания, която четиридесетгодишна се омъжи за него, неведнъж му натякна, че е направила жертва (той не можел да оцени тая жертва). За да не я изгуби, мъжът ѝ ще се съгласява на всичко – беше уверена влахинята. Някаква властност, скривана досега, изплуваше в характера ѝ, както след мрежа, влачена по тинесто дъно, се изтяга гъста мътилка. “Мажи се ти с маста на смока – навярно си думаше тя, – върви за посмешище на хората, лъснал като плужек, а аз ще отида да поливам бащината градина и няма да се спъва из краката ми оня, чиито очила правят погледа му като на бивол...”

На другата сутрин Стефания не каза нищо. Стана весела, сякаш снощи нищо не беше се случило, и когато мъжът ѝ, насапунисал брадата си, за да избърсне десетината косъма по адамовата ябълка, мислеше, че жена му ще започне да събира багажа си, чу я да казва на момчето:

– Аурел, иди да поканиш дядо си на закуска!...

Започваше да подхваща работата от другата страна.

– Ти си прав, че човек не трябва да оставя родната си къща. Трудно е това – поде тя отново разговора, когато мръкна и си легнаха. – Раснал си тук. Спомени... Не гледай жената – тя е създадена да върви след мъжа. Да върви и да търси щастието. Някоя го намира, а някоя като мене...

“Почва като капчук да бие все на едно и също място. Докато продълбае камъка мислеше си Петър, като я слушаше. – Няма да спре, докато не види пукнатината...”

Тая вечер тя беше особено ласкава с него. Гушеше се в прегръдката му, разхвърлила бельото си по пода (тялото ѝ миришеше на рибешки хриле), гушеше се, безсрамно разголена, макар че детето беше будно и я гледаше от съседното легло. Главата на Петър се замайваше и тогава мирисът на риба се изгубваше в аромата на шибоя, който цъфтеше под прозореца.

– Нима не ти е хубаво с мене? – шушнеше в ухото му влахинята. – Аз мога да те направя най-щастливия човек...
Разхвърляните дрехи тъмнееха по пода.

Тя се гушеше в прегръдката на уморения мъж и го превземаше стъпка по стъпка

– БАГАЖЪТ ТИ Е В КУХНЯТА – каза Петър. – Един вързоп. Стефания сложи два чифта долни дрехи и оная фланела, кафявата, с която ходиш на риболов. Мислехме да турим и един костюм – по-новия, да има с какво да се покажеш в добър ден, но си рекохме: там е общежитие за стари хора, не може да не дават дрехи за препиране, а и костюми дават, май че са докови...

Иван Барбалов стоеше сред двора и лицето му едва се очертаваше в утринния здрач. Той слушаше момчето си, чийто глас беше гъгнив и смутен, и не го попита за какво общежитие става дума. Чу снощи целия им разговор със Стефания – те заспаха чак в полунощ, – влахинята като шевна машина въртеше тегелите си край него, уплиташе упорството му с безкрайния конец на своите заплахи, обещания и нежности и той се предаде...

– Влакът е в пет и двадесет. Ще се прехвърлиш на Бойчиновци, оттам линията се отклонява към планината. Можеш да закусиш на гарата – машинистите повече от час наливат вода в локомотива... Ще стигнеш към девет, девет и половина. На спирката винаги има по някой каруцар. Ще те откара до общежитието.

– Ти всичко си проучил...

– Говорих онзи ден на пазара с един мой набор от Мърчево. И неговият баща бил в това общежитие. Много добре ги хранели. Чистота. Алуминиеви чинии. По пет пъти в седмицата месо! И баня имат

Сухият шаран над вратата се разлюля от вятъра. Той не го видя в тъмното, чу само шумоленето му и когато се обърна към

двора на Калуд, стори му се, че скелето на пристройката, очертало срещу тънкия изгрев своите ребра, прилича на огромна риба, каквато не е срещал през живота си. Рибата е изгризана от някакъв хищник и той вижда само скелета ѝ, засъскал от прииждащия вятър.

– Влакът е в пет и двадесет – повтори синът му.

Бащата не го слушаше.

Дворът вече изплуваше из тъмнината. От едрите зелки до оградата се оттичаше мастилото на нощта и те отново ставаха обли и лъскави. Видя лодката си. На едното весло спеше кокошка: жълта, сякаш снощната месечина бе я обляла с охрена мътилка и тя бе слепила перата ѝ. После се обърна към своята къща. Видя прецъфтелите гергини до каменните стъпала – по-малко шума, повече цветове, сухи и продълговати, с метален блясък, сякаш някой е рязал ивици варак. Задържа погледа си на светналия прозорец в стаята на Петър. Пердето беше дръпнато само в единия край и светлината, по-широка долу, наподобяваше острието на ножа, с който старецът кормеше рибата.

– Да не изпуснеш влака, тате...

Такъв пресипнал глас чу преди години, когато се връщаше от казармата в Харманли (бяха му писали, че момчето му е смъртно болно). Открехна вратата и видя светлината на същия прозорец. Пердето беше леко дръпнато, както сега, и острието на тая светлина го прониза. А момчето лежеше, подпалило с телцето си завивките и дифтеритът хриптеше в гърлото му...

– Я! – наведе се той над лицето на сина си, чиято оголяла глава лъщеше от зазоряването. – На едната ти вежда вече поникнали косми! И на клепаща...

Синът мълчеше.

Тогава оглушително иззвъня един будилник. Тоя звън не заглушаваше, а, напротив правеше още по-отчетливо тиктакането на часовника. Кокошката върху лодката се размърда, опита се да плесне с криле, но лунният клей здраво

беше ги споил. “Някой също ще пътува...” – помисли си Иван Барбалов. Но нито един прозорец не светваше. А часовникът продължаваше да звъни, сякаш е навит докрай от ръката на много неспокоен човек, който се е боял да не се успи.

Влакът изсвири на спирката, постоя минута-две. Иван Барбалов видя между акациите светлите квадратчета на неговите вагони, чийто наниз после се накъса и колелетата го смазаха.

Свлече лодката до водата и не се върна през целия ден.

На другата сутрин отпътува и не пожела никой да го изпрати.

ВСЯКА ПРОЛЕТ в началото на април пред старческия дом се появяваше един бял кон.

Идваше преди разсъмване кой знае откъде, навеждаше се до оградата и започваше да пасе. Трева още нямаше, тя едва беше показала своите зелени иглици, но конят пасеше така съсредоточено, сякаш е нагазил в дълбока ливада. Разбудените жители на дома отваряха прозорците, за да погледат коня. Имаше нещо изящно в линиите на неговото тяло, в извивката на шията, в дългата грива, която шумолеше от вятъра и проблясваше, сякаш е от пяна на пролетна река. Тънки, трептящи като струни бяха краката на коня, тъмни в долния си край (може би това беше калта на далечните пътища, по които е минал, за да дойде дотук). Най-малкото движение на коня разлюляваше цялото му тяло и тогава от него зазвучаваше музика. Някои помисляха, че това е бръмчене на бръмбари, които са размърдали своите бакелитови крила и сега правят първия си полет. Други пък смятаха, че чуват дълбоко, приглушено от дъските на кошера жужене на някой разбуден пчелин... А тая музика се раждаше от гривата на коня, от големите му очи, където се отразяваше зазоряването, от потрепването на изписаните сякаш с четка линии, обгърнали това тяло от трепет и светлина.

– Цигански кон е! – казваше Антония. – Пристигнаха са котлари и цяла седмица има да ни кадят душите със своя нишадър.

– Как цигански? – светваше с очилата си Иван Барбалов. – Не може циганин да има такъв кон! Шиите на циганските дръгли целите са изстъргани от хамутите. А ти виждаш ли поне една драскотинка по шията на белия кон?

– И циганин може да има такъв кон, драги мой! Те не отглеждат конете – крадат ги. Ами ако тоя кон е задигнат от някой цирк?

– Познавам цирковите коне. Друга е походката им. И стойката им е друга... – намесваше се в разговора Седефина.

Художникът гледаше белия кон до прозореца и си мислеше: “Аз цял живот съм рисувал коне. Познавам всички гънки на шиите им, всички движения на телата им, всички извивки на ставите им, наподобяващи ябълка. Тоя кон не прилича на тях. Той не е докосвал с бърните си твърдото виме на кобила... Това е превъплъщение на някое цъфнало дърво. Или на облак... Друго не може да бъде!”

Ония продължаваха да спорят цигански ли е конят и откъде е откраднат.

А той помахваше с опашка, сякаш отпъждаше от гърба си думите на разбърбалите се хора, и като вдигаше глава, за да погледне далечните хълмове, бавно тръгваше към тях, смаляваше се – розовината на утрото по гърба му също се смаляваше и тракането на копитата, съвсем затихнало, попиваше в разкаляната пролетна земя

ХУДОЖНИКЪТ ГЛЕДАШЕ изчезващия кон, вдишваше уханието на пръхкавата глина и на зелената тревица, надигнала с иглиците си изкованите сякаш от бакър лански дъбови листа, и си спомняше времето, когато беше по-млад и обичаше да рисува пейзажи.

Привличаше го тогава тишината на цветовете, разляна по утринните равнини – един едва доловим разговор на зеленото и кафявото, на сребристо сивото и синьото, или пък не го

оставяха спокоен оранжевите свлечища на каменоломните, изпод които се показваха кубичните и пирамидалните форми на разкъртената скала – една феерия от линии и полутонове, с единствено реални в тоя странен пейзаж дървета, окършени от взривовите, прилични на причудливи скулптурни изваяния.

После започна да рисува сцени с обядващи селяни, седнали до своите сенки, и кантони, пред които жени в пъстри облекла чакат влака. Мъже спяха върху лятната земя и телата им, подобно нагорещена глина, излъчваха бавно сияние... Той търсеше единството и драмата на човека и земята, на човека и хляба. И в много негови картини трудно можеше да се отличи слънцето от хляба. Сякаш небесното светило беше омесено от човешки ръце – петната по него приличаха на следи от пръсти на жена. И накрая, когато животът вече си отиваше, художникът се съсредоточи в човешкото лице. Наблюдаваше с радостта на откривател хората, които го обкръжават. За него преди това лицето на човека беше само цветно петно в тихата или в драматичната хармония на платното. Той обичаше едрата мазка, търсеше характера в обобщението изписването го дразнеше. Откри, че имащият усет за това може да разчете по чертите на лицето много страници от човешкия живот... Взири се в цвета на кожата, в гънките и бръчките ѝ, в прореза на очите, през който, сякаш хванат в примка, шава неспокоен поглед и ти ще разбереш не само мислите, които тревожат човека, ще откриеш дори професията му.

Почти всяка вечер до оградата на старческия дом идва и сядат на пейката един селянин. Носи сандали на бос крак, ходилата му са едри и гутурести, сякаш са издялани от дъбова цепеница. Дрехите му са избелели от слънцето и имат цвета на прашеца по памидовите гроздове, но фланелата, която не сваля и в горещините, е яркочервена и тя оживява с отблясъка си бледото му лице.

По-рано художникът отличаваше тоя човек от другите само по ярката фланела. Сега седи до него, разговарят и наблюдава лицето му. Кокалестият селянин е подпрял бузата си

с длан. Пръстите му са тънки и дълги, като на пианист, и само подутите им стави и орехово зеленикавото оцветяване около ноктите говорят, че тия ръце не са се докосвали никога до клавиши. Очите са притворени – кафявото на ирисите едва се долавя през клепачите. Носът е тънък, с нервно потрепващи ноздри и с избледняла кожа върху ръба на хрущяла.

Една пчела упорито се върти край тях. Художникът се кани да я отпъди с ръка, но неговият събеседник му казва: “Мръднеш ли, ще те ужили! Стой кротко и пчелата ще се махне...” А тя започва все по-настойчиво да оплита лицата им с тънките спирали на своето бръмчене. Художникът си мисли, че тая пчела прилича на ядосан човек – в скороговорка иска да му изрече онова, което той поради гузна съвест не иска да си припомни. “Да, така е!” – съгласява се художникът с всичко, което реди пчелата. А тя продължава да го оплита със своите въпроси. Откъде знае толкова много за него?

– Досадна пчела! – смее се оня с червената фланела и го гледа малко учудено, защото не вижда лицето му, а само една паяжина от пчелно бръмчене, която плътно го е оплела, и клепките му не могат да я разместят...

– Кипърка е – добавя селянинът. – Зла пчела. Сивата местна порода е кротка. И златистата също. Работници. От цвят на цвят. А кипърката е крадла...

През бръмченето на пчелата той разгадава лицето на отсрещния. Открива в бледината му цвят на восък и на мед от ранни акации. Тоя човек носи със себе си (ако се заслушаш, ще го доловиш дори в шумоленето на дрехите му) тънко, като ехо на телеграфни жици, жужене на пчелини. Лицето му е изопнато, сякаш се е съсредоточил измежду всички шумове на земята да долови единствено бръмченето на пчелите.

Гърдите му сухо скриптят от силикозата, добита в Чипровската мина. Но лицето му е облагородено от мисълта за нещо безкрайно красиво. Прашец на пчелно жужене се мъчи да покрие мътилката на човешките грижи и дланта с дългите пръсти, подпряла това лице, нервно потрепва.

Само посегни към четката и портретът е готов,

КАКВО ГО ПРИВЛИЧАШЕ най-много в неговата работа? Това беше радостта на сътворяването. Не мислеше на кого ще продаде картината, нито колко ще получи срещу нея. Той заставаще пред бялото платно като пред загадка и неговото мъченичество се изкупваше с едно вълнение, което можеше да бъде изпитано от малцина.

Не обичаше да работи под открито небе. Пейзажът го разсейваше, смущаваше го строгата настойчивост на природата – всяко дърво и всеки камък напираше да се вмести на платното. Затова предпочиташе да работи въщи по направени вече наброски или просто по памет.

Веднъж седна да рисува на открито. Беше край едно планинско село. Спряха вниманието му две къщи с лозници, една жена с червено кълбо прежда на скута и в дъното – очертанието на величествени върхове. Денят беше слънчев, цветовете блестяха ярки и сочни, сякаш са измити от утринен дъжд и четката плуваше по платното, както сянката на ястреба, която прекосяваше ливадата и пак се връщаше, защото дебнеше нещо. Откъм планината лъхаше прохлада, художникът беше в добро настроение и картината се раждаше мазка по мазка. Появиха се къщите – едната жълта, другата червена, – обгърнаха ги лозниците, изплетени от морско сини, зелени и лилави цветове, жената се изправи под тях – тъмнокафява, сякаш е взела цвета на оранта по отсрещните хълми – и кълбото прежда грейна в ръцете ѝ като кичур мушката в глинена ваза. Планината още не беше нарисувана, но тя вече се дигнаше зад къщите – това не бяха хребети, а догонващи се валма на облаци...

Жената остави плетката и дойде да види какво рисува непознатият. Застана зад гърба му. Погледна тия по цигански шарени къщи. Погледна жената, изправена под лозниците. (Господи, тя ли е това? А снощи мъжът ѝ говореше, че е млада и хубава...) Обърна се, сякаш нещо я дръпна, и като се

отдалечаваеше заднишком, без да снема очи от непознатия, отвори дървената портичка на своя дом – жълтия, – влезе вътре, превъртя ключа и вече не се показва.

Преди седмица от приюта край Искъра бил избягал един луд, който обичал да рисува...

Спомняше си понякога тая случка, усмихваше се и като изстискваше върху палитрата студени тонове, се стараеше да угаси своите пламтящи гами. Всичко потъваше в синьо и зелено, през което се обаждаше розово в сиво. Но тая приглушеност съществуваше до мига, когато се появеше оранжевото. То прогаряше зеленината на неговите дървета и те се набръчкваха, подобно шума, докосната от пламък. Зареждаха се нюансите на кафявото, появяваше се тютюневият цвят, пламваше кадмиевото червено и ако беше тук жената с кълбото прежда на скута, отново щеше да се дръпне заднишком, да се прибере вкъщи и да отвърже кучето.

Но една друга жена идваше тогава при него. Това беше шивачката на сватбени шапки – старица, от чието едностайно жилище го делеше само една стена (когато си легнеше нощем, художникът чуваше тракането на шевната ѝ машина).

Тая женица имаше кръгло лице с отпуснати бузи, под които брадичката се очертаваше като връх на яйце. През лекия пращец на пудрата се провиждаха морави сенки. Те правеха сивите ѝ очи бледи и размътени, а може би това беше от взирането над тегелите. Носеше бяла якичка с дантела и позлатено пенсне с дълъг чер шнур. От сутрин до вечер бодеше пръстите си по диплите на сватбените шапки, в събота ги предаваше на една дама с лилаво боядисани коси – собственичка на модно ателие, – получаваше няколко дребни банкноти и в понеделник пак започваше.

Но неделният ден беше само неин. Тя четеше книжки, разлистваше албуми, гледаше портретите на своя покоен съпруг, подреждаше фотографиите от казиното в Ксанти, над което се издигаха високи маслинови дървета (ей тая жена с

дългата рокля, дето е вдигнала чашата, е тя), и слушаше шумовете в съседната стая. Знаеше, че художникът сега работи. Това ѝ подсказваше свирукането на майстора, който се забравяше, когато започнеше да рисува. Към обяд в стаята му наставаше тишина. Тогава шивачката на сватбени шапки наливаше кафе за него и за себе си и отиваше да види какво е нарисувал съседът.

Старата жена обичаше миризмата на боите и заради човека, който ѝ беше мил със своята деликатност, обичаше и неговите картини. Не разбираше всичко в тях – тя просто ги усещаше. И когато погледнеше току-що нарисуваното платно с пауни, чиито ветрила повтаряха куполи на камбанарии и сводове на мостове, казваше:

– Преживял си нещо много красиво, майсторе...

Пиеха кафето. Пауните вървяха през своя нереален свят, а жената мислеше за Ксанти, за преминаването на придошлата Места през нощта, когато бежанците пътуваха към България, и, кой знае защо, си спомняше за фенера, закачен върху лявата ритла на каруцата.

А художникът, отвърнал очи от пауните, гледаше набръчканите ръце на тая мила старица и си мислеше колко са непригодни за живота нежните и щедри човешки сърца...

ЕДИН НЕГОВ ПРИЯТЕЛ, с когото излизаше вечер да се разхожда по шосето към планината, през целия си живот беше рисувал само портрети на жени. Прекрачил прага на шестдесетата си година, той все още вървеше по младежки бодро и се обличаше с оная небрежна елегантност, присъща на артистичните души: сива жилетка с месингови копчета под дълго тъмносиньо сако, сив панталон на пепеляви райета, обувки, кой знае колко време недокосвани от четка, риза, чиято яка е протрита от четината на подстригания му врат и над всичко, остра като клин, проредяла в долния си край брада.

Тоя художник беше неженен. Живееше при по-старата си сестра. Житейските дела малко го тревожеха. Беше надраснал

суетността, алчността, себелюбието. Може би високият ръст (той стърчеше с цели две педи над хората, сред които се движеше) му позволяваше да гледа на нещата отгоре, да вижда по-добре дребнавостта и лекомислената преходност на онова, което другите, обхванати от водовъртежа на делниците, не можеха да забележат. Беше красив човек с дълго загоряло лице на жътвар или на селянин, който присажда ябълки (брадата му още повече удължаваше това лице). В кадифената мекота на очите, в плавните линии на тънкия му, сякаш изписан с най-нежна четка нос, както и в съсредоточено стиснатите му устни се долавяше нещо от вгълбеността и фанатичността на иконите.

Рисуваше красиви жени. Имаше ангелска кротост в техните погледи, в сенките на големите мигли, в извивките на шиите, в пръстите от алабастр, които държаха полски мак или ябълка така нежно, сякаш са направени от въздух. Като гледаше тези портрети, човек можеше да си помисли, че оня, който е плъзгал четките по платното, е изживял неземни плътски радости, обсебвайки тия устни и телата, които имат твърдия овал и аромата на ябълката, заруменяла между пръстите.

А тоя човек, деликатен и снажен, не беше докосвал през живота си жена. Може би някакво боледуване през детинството или кой знае какво беше го лишило от грешните пориви, на които са подвластни другите хора? Той се възхищаваше просто заради линиите и багрите на женската походка, на младостта, която подобно ореол озарява това създание, на прелестните форми, чийто примамлив трепет се долавя под гънките на дрехите – форми, за които друг мъж би полудял. Може би това съзерцание му позволяваше да вижда света в неговата непорочност и да го рисува такъв, какъвто би трябвало да бъде? “Аз не рисувам плътта, аз рисувам душата! – казваше той, като се отбиваше към канавката, за да стори път на идващия отсреща автомобил. – Плътта я даваме на корените. А душата е безсмъртна.” “Но плътта облича душата, пази я от дъжда и вятъра – опитваше се шеговито да го прекъсне неговият спътник. – И освен това тя ни дарява радости, които нищо

друго не може да ни даде. Аз обичам грешните ангели. Оня, който подтиска плътта, е жесток не само към себе си, но и към другите...” Изрече това и замълча, защото приятелят му навярно се засегна от тия думи, но оня продължи: “Ти тревожно премина живота си, драги приятелю... Раздели. Самота. И после, въпреки урока на изстраданото, пак бягане по жени, които знаеше, че ще те изоставят... Защо сам обременяваш живота си? Ти си роден да се отдадеш на четката и багрите. Това е твоето призвание. И божие то ти наказание е това. Не те ли изхвърлят от релсите тия тревоги, тая, бих рекъл, лудост на плътта?...”

Брадата му се развяваше, съвсем рядка в острия си край, и като го гледаше оня, подвластният на плътта, си мислеше за своите житейски несполуки... Да, наистина живя тревожно, може би глупаво, но той беше друг тип човек. Не можеше като своя приятел да се отдаде само на съзерцанието, чиито радости навярно са големи, не можеше зад ябълката – тоя плод, заченат от земята и небето – да не вижда утробата на оная, чиито ангелски очи го гледат отсреща, да не усеща в гънките на устните ѝ тръпката, от която ще зачене един друг живот... Той търсеше жената, даваше ѝ всичко, когато се наситеше, бягаше от нея (по-често тя го оставяше) и после отново го привличаше демоничната ѝ сила...

Бяха се изкачили на хълма. Братият стоеше върху фона на вечерното небе висок, с развени коси и като го гледаше, като си мислеше за неговия вгълбен и безгрешен живот, приятелят му рече:

– Прехвърлям наум преживяното от мене и си думам: свят човек си ти, приятелю, и върви до тебе едно изчадие на сатаната. Може би негов изтърсак...

– Защо свят човек, драги мой?... Всеки знае своите житейски дела по-добре от другите... Аз съм само един беден (а може би е по-право “нещастен”, както мислиш ти) слуга на красотата...

ИВАН БАРБАЛОВ ПРОДЪЛЖАВАШЕ да плете своите мрежи. Имаше нещо трагично в проблясването на неговите очила и на безкрайната нишка, над която се свеждаше тоя дребен човек, съсредоточен като паяк.

Какво искаше да улови със своите мрежи? Цялата риба на Дунава, ако се върнеше там?... Той не беше алчен – защо му е толкова риба? Навярно щеше да бъде по-радостен, ако уловеше само отражението на някоя крайбрежна върба... А може би това занимание – непрекъснато, изнуряващо – го държеше бодър, защото той беше минал целия си живот в труд и ако се оставеше да го обхване безделието, то щеше да го разнищи като плесен?...

Не знам какъв беше подтикът му, но мрежите, изплетени от него, растяха и когато денем ги опънеше на двора, те оплитаха всичко в огромната си паяжина: дърветата, тревата, хората – и ми се струваше, че го няма само оня, който трябва да се зададе с лодката, да хване единия край на мрежата и да затвори своя кръг. Тогава хората, които сега обядват в столовата и вилиците им, заболи едри късове месо, стържат по дъната на алуминиевите чинии, ще се лутат в мрежата, ще се бъхтат да прокъсат нишката, станала стоманена от водата, а лодкарят ще стои и ще ги гледа със студена усмивка.

Това беше мое болезнено видение. Денят течеше слънчев, баирите си почиваха в негата на есента и един кълвач, подпрян на пружиниращата си опашка, чукаше по отсрещния орех. Хората излизаха от столовата и бършеха с длан устните си, жълти от лойта. От всичко лъхаше спокойствие. Дори мрежите излъчваха тихо сияние. Само аз – може би душата ми боледуваше – след смъртта на художника бях неспокоен.

Лодкарят не идваше да хване единия край на мрежата, за да затвори своя безпощаден кръг. Иван Барбалов продължаваше да я плете. Хората седяха край него, разменяха си незначителни думи и се смееха. И Иван също беше в добро настроение.

Не знаех, че е получил писмо от своя съсед Қалуд, който му пише, че като привърши пристройката, ще го приеме в своя дом. Дава му едната стая, с прозорец към Дунава. И за лодката ще намерят място под сайванта.

Иван Барбалов се готвеше за своето завръщане на дунавския бряг. Затова плетеше така упорито.

А мен все не ме изоставяше мисълта за паяка...

ПРЕЗ НАЙ-ХУБАВИТЕ ГОДИНИ от живота на художника живееше в едно градче на Лудогорието млада симпатична жена на име Александрина със своя съпруг лекар рентгенолог. Живееше тихо и щастливо между каолиновите хълмове, сред пъстротата на петъчните пазари и прашните провинциални делници. Мъжът ѝ беше мил и внимателен човек. Умееше да я радва с малки подаръци: шарени шарфове, брошки или обици с висулки от зелен камък. Ухажваше я пред другите с галантността на влюбен. В тая галантност имаше нещо заучено и понякога отегчително. Съпругата също беше мила с него. Той създаваше спокойствие в къщата с говора, с жестовете, с увлечението си да кичи скриновете, шкафовете и библиотеката с разни глинени дрънкулки. Дразнеха я единствено костюмите на нейния съпруг. Те всички бяха от тъмен плат – чер, сив или син, широко скроени, понеже лекарят не обичаше дрехата да го стяга, и в тия костюми изглеждаше твърде надебелял и тромав. Така само изглеждаше, защото тялото му – ниско и набито, почти не беше затлъстяло, ако се изключи леката закръгленост на корема. А и крачката му беше енергична, с кратки паузи, сякаш винаги беше готов да обслужи някому и поспираше, за да чуе молбата му.

От сутрин до вечер пред неговия рентген се нижеха хора. Идваха жени с пъстри рокли, с цикламен лак по ноктите и със същия тон червило върху устните, събличаха се зад паравана – стройни, ухаещи на лавандулов сапун, матовата закръгленост на раменете им се мярваше предизвикателно пред очите му, после апаратът светваше и сякаш стапаше всичко. На опаловия

му екран се очертаваха само ребра, прешлени и ключици и в това имаше някакво мрачно предчувствие.

И когато преглеждаше мъже, лекарят усещаше същото.

Жените не го предизвикваха с плътта си, защото той виждаше зад дрехите им, зад елегантните форми, зад приятния загар на кожата онова, което бе набил в съзнанието му рентгенът. Когато прегръщаше жена си, дланите му усещаха не гладката мекота на кожата ѝ, а изпъкналите ръбове на прешлените по гърба и твърдата сгъвка на коленете ѝ. Беше едва четиридесетгодишен, а спалнята на жена му не го привличаше вече. Предпочиташе да спи в другата стая, където беше библиотеката и на леглото имаше дългорунно халище, тъкано от майка му. Когато се случеше да преспи с жена си, трябваше да се извинява с преумора и изнервеност. Тя не се дразнеше от това. Стараеше се да бъде деликатна, да го успокоява, като му припомняше буйните години на неговата младост, които (и самият той добре знаеше това) не бяха чак толкова буйни. Галеше го нежно и предано, макар че дълбоко в душата си го съжаляваше, и уж между другото казваше:

– С всеки може да се случи. Ти си лекар и разбираш това по-добре от мене. Пък и тоя рентген...

– От нервите е... Но, между впрочем, нима човек трябва да мисли само за своя пол?

– Така е, разбира се. Но още си твърде млад, мили, за да търсиш оправдание в подобна философия.

Нямаха деца и тя всяка година отиваше да се лекува на морския бряг, защото предполагаше, че слънцето може да ѝ помогне. Оставаше там цели месеци, наела стая в града или в някоя вила до самия залив. Обличаше се просто, но изискано. Предпочиташе розовите и лилавите тонове, защото те подчертаваха нежността на нейното тяло, като ги съчетаваха с черно. Мъжете я заглеждаха, ухажваха я. Една жена, дошла сама на морския бряг, не може да предизвика други мисли и желания освен такива, в които има галантна или несдържана порочност. Но тя не отвръщаше с взаимност на тия ухажвания, държеше се надменно и студено, макар че тъмните ѝ очи,

подвижното ѝ лице, което оживяваше до последната фибра при най-спокойния разговор, както и плътните, леко отпуснати устни говореха за друг темперамент.

Тая жена се оживяваше само в компанията на хора, които я привличаха със своята артистичност. Тогава ставаше приказлива, дори бърлива. Шаваше с нежното си дребно носле (тя не осъзнаваше, че това движение надипля по челото ѝ гъсти бръчки), в очите ѝ се появяваше някакъв особен душевен пламък и тогава тя изглеждаше толкова лекомислена и достъпна, че на човек му се струваше: ако посегне към копчето на лампата, още преди да е изстинала нажежената жичка на крушката, ще чуе как шумоли съблечената рокля на бърбивката, чиито рамене с леко поклащане се снишават над леглото.

Това, разбира се, не беше така. Щом свършиха разговорите, нейната съдържаност отново правеше строги и отмерени движенията ѝ, а лицето се успокояваше, изопнато от респектираща студенина. Тя излизаше на терасата да изпрати гостите и превърташе след себе си ключа...

Смятаха я за твърде старомодна с привързаността си към непознатия за тях съпруг. А може би не беше се появил човекът, който ще събуди в нея неизпитани още чувства?

Тя самата не знаеше кое е истината. Пясъкът шумеше между пръстите и лятото изтичаше заедно с него бавно, разклатено от ударите на необятната вода.

ТОЯ ЧОВЕК се появи.

В пристигането му нямаше нищо необикновено. Тя дори не щеше да обърне внимание на това, че по циментовите стъпала на отсрещната къща се изкачва висок, строен мъж с дълга до раменете коса, ако не беше забелязала, че тоя човек носи в едната си ръка голяма шперплатова кутия, изпоцапана от бои, а под другата мишница няколко рамки с платна.

Непознатият влезе в наетата стая, върна се да прибере куфара, оставен до пътната врата, и се зае да подрежда своя багаж.

Жената на лекаря тръгваше към морето. Мина край пристигналия, който я поздрави с кимване на глава, но тя не му отговори, защото не обичаше да интимничи с непознати, и когато стъпи на пясъка, приятно загъделичкал с грапавата си хладинка ходилата ѝ, мигновената среща с непознатия изчезна от съзнанието ѝ.

Но вечерта отново го видя. Прозорецът ѝ гледаше към неговата стая и тя, без да проявява любопитство – просто между другото, – наблюдаваше какво прави новодошлият. Той сне ризата си и я хвърли върху леглото. Тялото му беше синкавобяло, недокоснато от слънцето (тая бледост го правеше някак хилаво и болнаво), и единствено в ръцете му се усещаше сила – те бяха тъмнокафяви до лактите, изпечени и жилести, и първото ѝ усещане беше, че непознатият е сложил дълги смешни ръкавици, с каквито някога дамите са отивали на бал. С тия тъмни ръце мъжът в отсрещния дом ковеше една рамка и изпъваше върху нея жълтеникаво платно, като стискаше с устните си пирончетата. После започна да се съблича, хвърли панталона си върху облегалката на стола и угаси лампата.

След няколко дни, когато отново се срещнаха пред входа (художникът носеше първата си току-що завършена картина), тя се загледа за миг в платното и наемателят от съседния дом, уловил погледа ѝ, подпря картината до стената, за да я види и неговата любопитна съседка. Тя му благодари и отмина.

На другия ден, следобед, когато си отдъхваше на терасата, отпуснала тъмни ръце върху бялата облегалка на плетения стол, Александрина видя, че художникът е седнал в съседния двор и рисува. “Довършва вчерашната си картина” – помисли тя, но забеляза, че погледът му се задържа на нея, сякаш я изучава, и в тоя поглед има не предизвикателно любопитство на мъж, който също сам прекарва времето си по това крайбрежие, а някаква особена съсредоточеност. Тя също

поглеждаше към него, скришом, макар да си даваше вид, че я интересува само лекият полъх на бриза, който диплеше оранжевата ѝ рокля и се докосваше до тялото – плътен, сякаш това не е трептене на въздух, а гъсто изтъкана кадифена материя. Привечер, като разкърши рамене, защото беше се схванал от продължителното седене, художникът сне платното от статива и го подпря до стената. Отдалечи се, за да го погледне, и видя, че неговата съседка също е обърната насам.

– Извинете за любопитството, но изглежда това съм аз? – любезно каза тя и се изправи от плетения стол.

– Помъчих се да предам поне частица от вашето очарование – каза художникът, който обичаше театралния слог, и се наведе да избърше четките.

Късно вечерта двамата непознати седяха на терасата и пиеха кафе. Картината беше пред тях облежната на парапета. Художникът я поглеждаше сегиз-тогиз и виждаше колко са помръкнали тоновете под слабата светлина на лампата. А жената в оранжевата рокля с някакво особено вълнение наблюдаваше блесналата от незасъхналите бои отсрещна жена, в чието лице откриваше своите черти. В нейното изражение, в напрегнатите линия на ръцете ѝ, в тревожното сияние на оранжа Александрина усещаше нещо, което не можеше да назове, но за което имаше само една дума: очакване

Оранжевата жена го гледаше мълчаливо и се усмихваше.

В пристанището влизаше корабчето от Несебър. То, незабележимо преди минута, прокъса мрачината, засия под лампите, удари гумените си пояси в каменната стена и после се чуха стъпките на пътниците. Захлаждаше се и Александрина влезе в стаята да се наметне с палтото си.

ИЗЛИЗАХА ПРЕЗ АВГУСТОВСКИТЕ ВЕЧЕРИ да се разхождат край залива. Тя обличаше зелена рокля, намяташе се с мрежест черен шал, чиито дълги ресни, обхванали я отвсякъде, се люлееха от походката ѝ, сякаш непрекъснато я

съпровождаше вятър. Тебеширените хълми над градчето се размиваха във влажния въздух, подобни на леки акварелни петна, стичаха се към пристанището и на художника му се струваше, че когато утре сутринта погледне през прозореца си, няма да открие и следа от пепеливите възвишения.

Някогашният дворец на румънската кралица се губеше зад огромните корони на дърветата. Оставаше да белее, осветено от една пристанищна лампа и от пяната на прибоя само високото минаре, облепено с лястовичи гнезда. Водоскоците се обаждаха в тъмното и пътеката криволичеше между техните шумове и между дъха на нощните цветя, в който се примесваше горчивата тръпка на морето. Художникът усещаше до себе си рамото на Александрина, разказваше ѝ за своите пътешествия, за пъстротата на южните рибни пазари, за маслиновите гори край Солун, където мина през един бурен ден и дълго гледа как между стъблата им, усукани като мокро пране, препускат червени коне. Разказваше и усещаше, както неведнъж се е случвало досега, че думите му намират добра почва. “Хората – мислеше си той – искат да преживеят нещо романтично. Да се откъснат от делника, да разговарят за страни и хора, които им изглеждат недостижими .” С това си обясняваше интереса на читателите и зрителите към живота, драмите и странностите на поетите, художниците, артистите. Те привличат към себе си любвеобилни, романтични души. държат ги за кратко в плен на своята магия и след време, не рядко, идва разочарованието. Беше чувал да казват: “Гледай картините, чети стиховете и не бързай да надникнеш в битието на твореца. Може да се окаже, че оня, който създава най-нежни творения, е просто един саможив, неприятен човек, а щедрият на багри и усещания е само жалък скъперник, който се навежда под масата, за да прибере изпуснатата от келнера стотинка.” По себе си знаеше, че това е така. “Но може би творецът е нещо друго, различно от човека, с чиито обувки и поизмачкани дрехи върви по земята? – мислеше си художникът. – Той е навярно скритата същност на този човек, неопетнената му душа и тая душа се разнежва до болезненост или крещи за изгубената доброта и щедрост, а

човекът, притежателят на таланта, е само едно язвително, себично същество...”

Не знаеше защо точно сега му идват наум тия мисли, когато нощта е така спокойна и през огромните клони на дърветата се сгъжда гъста и уханна мрачина. Може би за това бе виновна Александрина, която мълчаливо пристъпяше до него, слушаше го и галеше с ръка дланта му? Художникът си мислеше, че в нейното държание има нещо престорено. Тя трябва да върви до него като влюбена, да го приеме в леглото си разнежена, всеотдайна, защото иначе всичко ще изглежда порочно. Трябва да намери истинската, подсказана от сърцето причина, с която да оправдае постъпката си. И когато оня, рентгенологът, отново започне да напипва с дланта си прешлените на гръбначния ѝ стълб (тоя път дланта му ще е мека и нежна – дълго не са се виждали), тя, без да иска, ще усеща жилестите ръце на художника, загорели само до лактите, и докато мъжът ѝ се разтапя от нежност, ще чува до себе си дишането на другия, ще вижда разпиляната му по възглавницата коса и ще си мисли: “Аз го обичах, кой може да ме обвини за това?” И после, изрекла тия думи, с които всички жени по света се оправдават, ще заспи с чиста съвест.

А през тая августовска нощ дълго нямаше да заспи. Тя наистина обикна човека, който вървеше до нея и над главата му белееше минарето на балчишкия дворец. Обикна го и се смути от своето чувство, защото досега умееше да сдържа душевните си изблици. Беше ѝ приятно да проследява в тъмното небе плавните извивки на неговия глас, да слуша шумоленето на тревата под нозете му, да вижда как в прорезите на дърветата се очертава острият му профил.

Водеше я към алеята с кактусите.

Това беше неговото любимо място. Често се отбиваше тук да съзерцава високите стъбла, ръбести като антични колони – едно съчетание на зеленото и виолетовото, – дългите, подобно саби, листа им столетниците, месестите слонски уши из

мексиканските кактуси, бодливите таралежови топки на австралийските преселници край черноморския бряг.

Кактусите цъфтяха. Техните тронави стъбла и разклонения бяха обхванати от прозрачните спиртни пламъчета на розовите, жълтеникавите и синкавите цветове. Някаква особена нежност имаше в тия цветове – едри, покрити със златен пращец, обходили сякаш цялото стъбло, осеяно с бодли, за да намерят най-сетне свободно място за своите плахи пеперудени листенца.

Над нежността им се изправяше бодилът.

И върху фона на тия цветове, сред просветването на пустинните шипове, вървяха двама, които носеха в душата си обич – може би краткотрайна като летния цъфтеж на кактусите, а може би дълга и мъчителна като болката от бодила, който пронизваше раменете им...

ПРЕЗ АПРИЛ В ДОМА НА ЛЕКАРЯ се роди син.

Щастливият баща напълни цялата стая с играчки, макар че детето умееше само да се усмихва и дори биберона не можеше да задържи в шепичките си – розови, сякаш са измити с хладна вода от капчука, който звънтеше по перваза на прозореца,

Подобен беше и звънът на кристалните чаши, наредени пред гостите. Лекарят носеше бутилки с шампанско, чиито запушалки се удряха в тавана и скачаха по килима. Наливаше в чашите шумящото питие. Пяната се стичаше по инкрустираните им стени, задържаше се за малко върху покривката и се превръщаше в мокро петно.

За пръв път в живота си лекарят пиеше. Усещаше непозната жажда. Главата му се замая още след втората глътка. Изправи се да покаже на гостите, за кой ли път, сина си, заспал в кошчето до стената. Повлече след себе си покривката на масата и целият кристален сервиз се изсипа върху килима, звънтейки и подскачайки със своите късчета. Щастливият баща се усмихваше смутено и търсеше носната си кърпичка, за да избърше своя измокрен костюм. Детето заплака, а гостите се

изправиха и като отърсваха от дрехите си капките вино, се заеха да успокояват бащата:

– Нищо, нищо! За хубаво е!... Ще бъде гласовит синът ти като тия чаши. И – дай Боже, да носи радост на жените, както виното, дето го пием за негово здраве...

Детето продължаваше да плаче. Гостите стояха край него, гледаха как крачетата му диплят пеленките, гледаха очите му, плувнали в сълзи, и трапчинките на бузите, и се усмихваха:

– Одрал ти е кожата, докторе! И очите същите. И овалът като твоя...

Снегът по стрехите продължаваше да се тони. Преспи се свличаха от покривите, прелетяваха край прозорците и с ехтеж се пръсваха върху плочниците,

Всички родители вярват, че новородените приличат на тях. Или пък близките им искат да ги убедят в това. Едно дете повече прилича на бащата, друго на майката... Откриват в очите му, в усмивката, в капризите своя нрав, сравняват всичко това с чути разкази за най-ранните години на своето детство и се радват, че животът прави още една спирала и извисява над тях (защото те вече слизат по склона на годините) един нов човек, много сходен с тия, които са го създали, и навярно много различен от тях, защото тайните на природата са трудно разгадаеми за обикновения човешки разум. И тоя новороден продължава пътя им през времето и пространството, като пренася чудото на тяхната кръв до другите поколения...

Расте детето. Пеленките съхнат по облегалките на столовете, по кафявите кахли на камината, по балкона, над който съседката сутрин изтърсва своите килимчета. Чертите на малчугана стават по-отчетливи: очертава се ясно кестенявата дъга на веждите, очите потъват в мечтателната сянка на клепачите и двете трапчинки на бузите – нежни, едва забележими – започват да приличат на леката следа, която старите жени оставят със сламка върху набъбналата корица на хляба, преди да го понесат към пещта.

Така се променяше – с дни, с часове и синът на Александрина и рентгенолога. Бащата, влюбен в своята късна рожба, забелязваше, че сходството на момчето е него става все по-незабележимо – лицето на малкия се издължава, брадичката се изостря, в очите му, доскоро с неопределен цвят, вече добиват прозрачната зеленина на морска вода. Нито той, нито жена му имаха такива очи. Физическата прилика не го смушаваше чак толкова – той беше лекар и разбираше, че е трудно разгадаема тайната на гена (кой знае чертите на кого от неговите прародители се повтарят в лицето на малкия!), смути се, когато започна да следи постъпките на вече порасналото момче. То, високо и стройно, съвсем различно от дребните, набити мъже в неговия род, беше разсеяно, губеше по улицата играчките си или ги подаряваше на други деца, защото радостта на тия малчугани му правеше удоволствие. По цял ден рисуваше къщи. Изподраска всички книги, които му бяха под ръка. Дори върху страниците на медицинската енциклопедия нарисуваше с цветни моливи някакви странни птици и лекарят, ако не го обичаше толкова много, сигурно щеше да му изскубне ушите от гняв. А той се усмихваше, взел момчето на коленете си, и му говореше, че послушните деца не правят така. След това малкият се зае със стените на стаята. Изрисува всичко, докъдето стигаха ръцете му. Кръстоса палми и лиани и между стъблата нарисуваше лъвове с червени очи. И къщи нарисуваше. И слънца, чиито лъчи приличаха на снопове слама. Лекарят тоя път кипна, но се сдържа и не замахна. Каза само, че ще повика майстор да преобоядиса стаята. Александрина се възпротиви: “Защо да бързаме с майстора? Нека тия картини останат за спомен от детството на нашето момче.”

Рентгенологът вече съвсем се убеди, че в тяхното семейно гнездо е попаднало кукувиче. Някакъв друг, странен човек живееше в душата на това дете.

Александрина много добре познаваше тоя човек. Когато се сбогува с него, тя за пръв път в живота си плака от нежност и от болка, че го изгубва, защото тя не беше способна да срине всичко зад себе си и да тръгне подир оня, който ще я отведе до щастието или – кой знае? – може би до голямото разочарование. Тя не беше човек на риска.

Нощем слушаше дишането на малкия и си спомняше тихия съсък на локомотива, който се готвеше да я върне от морския бряг в Лудогорието. Художникът стоеше на перона, стискаше цветята, които беше забравил да ѝ даде, говореше нещо весело, но тя виждаше, че е тъжен... Маха му до първия завой, където влакът се мушна между две високи стени от тополи. Виждаше го как стои на перона, ръждив в своето сако, което ѝ спомняше за старите есенни ябълки по хълмовете на Лудогорието.

Усещаше, че е свършило нещо много голямо и невъзвратно в нейния живот и по бузите ѝ течаха мълчаливи, просветлени от обич сълзи.

Жената-гадателка, която през толкова късото лято се мъчеше да чете зигзагите на неговия живот по гланца на чашите за кафе, не забрави да му изпрати своя адрес. Писа му и за сина си. “Ще гледам очите на малкия, които са зелени като твоите, и ще си мисля за морето” – редяха се нейните думи върху листа, изписани с тънко перо, виолетови като роклята, с която щастливата жена вървеше по вечерните пясъци.

Чертите на това момче все повече ѝ напомняха за него и за последното ѝ – грешно – лято на балчишкия бряг. Защо грешно? Тя наистина беше влюбена в тоя човек. И той беше обърнал цялата си душа към нея. Имаше ли някаква корист в това? Някакво лицемерие? Детето просто се роди, както се ражда един цвят от обичта на слънцето и на земята. Ако знаеха за това ония, които са свързани с брачни договори, а се ненавиждат и обладани от ярост или от безразличие, се отдават един на друг, тласкани от нагона да продължат своя род, щяха да яzakлеймят с възмущение. В нея също се бореха

угризението и чувството за правота. Тя, възпитавана в семейство със строги нрави, понякога осъждаше своята постъпка, защото с нея бе обидила своя винаги мил и деликатен съпруг, подмамена от внезапно лекомислие, но после, след дълги размисли, се убеждаваше, че това е най-достойната постъпка в нейния живот.

Художникът се радваше на писмата ѝ, но не се обади нито веднъж, защото се боеше, че писмото на един мъж, непознат на съпруга ѝ, може да донесе неприятности в семейството. Много му се искаше да види момчето, вече тръгнало на училище, но и това не направи дълго време, макар че на няколко пъти се отправяше към гарата, нареждаше се на гишето за билети и преди да дойде неговият ред, поемаше отново към дома.

Най-после се реши и една сутрин, окачил шлифера си в последното от купетата на бързия влак, отпътува за градчето на Александрина.

Пристигна привечер. Попита къде е домът на рентгенолога, намери уличката, на която се издигаше едноетажна жълто боядисана къща с емайлирана табелка на вратата, и седна в отсрещната сладкарница до чаша бира. На двора дълго време не се показва никой. По едно време вратата с табличката се откря и там се появи едно момче. То прекоси уличката и за радост на художника се отправи към сладкарницата – идваше да върне празни лимонадени шишета. Стъклата тракаха в чантата, непознатият човек гледаше момчето и му се струваше, че вижда снимка от техния семеен албум: сякаш отново е станал на осем години, някой го е довел между тия каолинови хълмове (дали е донесъл и цигулката, и албума “Хофман – първа част”, с които толкова го мъчеха някога?) и той върви с една чанта празни лимонадени шишета в ръката – същият, съвсем същият – само на панталоните му няма копчета с котви...

Стана и се приближи до малкия.

– Мило момче – рече той и усети, че гласът му потреперва.
– Казаха ми, че хубаво рисуваш.

- Кой ви каза?
- Едно птиче. Рисувал си лъвове с червени очи. Чудесно!
- Тогава бях малък. Сега вече знам, че очите им са други!
- Не, мое момче! Същите са! Та това е зноят на

пустинните пясъци...

Наведе се над него да го целуне (момчето се дръпна учудено) и му подаде голяма кутия с бои, на която беше нарисувана палитра.

– За спомен от един пътник, който също обича да рисува. Когато беше малък, тоя побелял човек до тебе също шареше стените на стаите. И много му се караха...

Момчето благодари смутено и тръгна към къщи, като забрави да даде шишетата на продавача.

Видя през прозореца, че непознатият остави няколко монети на масата до чашата бира и като задържа погледа си на техния дом (стори му се, че тоя човек е много тъжен), бавно се запъти по улицата, която води към гарата.

ОБЛЕЧЕН В ГРУБАТА УНИФОРМА на редник от запаса, Вениамин Бисеров също пътуваше една нощ с влака от Симитли за Демир Хисар. Гарнизонът на неговата част беше в Дедеагач. Той знаеше, че му предстоят още дълги часове уморително клатушкане, дремеше в тъмното, седнал върху своя куфар, и усещаше, че неговите спътници ядат варени пилета: вагонът миришеше на мокро месо, на кромид и на чубрица.

Тяхната част беше настанена до самото пристанище и прозорците на помещението, където спеше с още четиридесетина войници, гледаха към триетажната сграда на една изгоряла мелница. Стените, дебели като кули на укрепление, стояха непокътнати от огъня, само покривът беше паднал и край вратите и прозорците тъмнееха огромни петна от пушек и сажди. През тия мъртви квадрати прозираше небето, виждаше се част от пристанището, над чиито вълни се люлееха дъски от счупени снарядни сандъци, виждаше се и една от

уличките на сиромашкия крайбрежен квартал, по която привечер идваха жени и деца да просят хляб от войниците.

Обикновено това бяха възрастни жени, зле облечени, съсухрени от глад, които не можеха да не предизвикат съжаление дори и в най-коравото сърце. Много по-рядко дохождаха млади гъркини, защото самото им появяване край казармения двор пораждаше в душите на ония, които развързват брезентовите торби, за да подадат коравия самун, желаня, вечни като тая изгоряла от южното слънце земя.

Една такава гъркиня с маслинови очи и с дълга до земята фуста, която се мятеше от вървежа ѝ така, че цялото тяло на жената, тънко като на момиче, трептеше, помоли веднъж Вениамин Бисеров за самун хляб. Войникът ѝ подаде хляба някак с неудобство, защото смяташе, че подаянието унижава и оня, който го прави, и отказа да вземе парите от ръката на гъркинята. Тя остана твърде учудена, защото срещу един хляб гладните жени (не заради себе си – заради децата или болните старци) бяха склонни да приемат в леглото си един мъж и дори да му бъдат благодарни, че се е смилил над тях.

На другия ден гъркинята отново се появи.

Така продължи цяла седмица.

Войникът решително отказваше да бъде заплащано неговото скромно благодеяние.

Една вечер гъркинята го покани у дома. Ще мине, обясни му тя, по уличката, която се вижда през прозорците на изгорялата мелница, после ще свие вляво, дето е чинарът, и ще влезе в първата вратня до него. Има два прозореца. Единият е с перде от подплата на старо манто. Там спи майка ѝ. Другият, левият, със завеска на сини цветчета, е нейният. Да почука три пъти по стъклото и тя ще му отвори.

Гъркинята му харесваше. Цели месеци Вениамин Бисеров не беше се докосвал до жена и изглеждаше съвсем естествено да посрещне една такава покана с благодарност. А той, макар че съвсем не беше прекален светец, тая вечер остана в

казармата. Дълго си ми зъбите (четката беше нова и разрани венците му), после заши едно копче на куртката и си легна.

Може би страдаше от прекалено чувство за достойнство, но смяташе за низост това да дадеш на един гладен човек залък хляб и после да се погавриш с него.

Жената, която го беше чакала цяла нощ, не се появи три дни. На четвъртия се зададе отново. Водеше едно шестнадесет годишно момиче, стройно като нея, но още по-слабо, със синя блузка, под която едва се усещаха връхчетата на гърдите му. Гъстата черна коса стигаше чак до кръста на момичето, спуснала своя катранен блясък край бледото му лице с пепелявосини очи и дълга алабастрова шия.

– Моята дъщеря каза гъркинята. Оная вечер вие не дойдохте. Навярно не ме харесвате. Тя е по-млада и по-хубава от мене. Останете с нея тая вечер, ако искате в мелницата, ако искате у дома. Аз ще изляза и ще се върна късно.

Вениамин Бисеров гледаше момичето, в чиито очи нямаше нито желание, нито дори ненавист. Само един сивосин цвят като пепелта по пода на огромната изгоряла сграда.

– Тя не е толкова малка – разбра смущението му майката.
– През ноември за пръв път спа с нея едни офицер. Тогава се разболя старата и ни трябваха пари за печка.

– Лека нощ! – каза някогашният акордьор на пиана. – Идете си у дома. Аз ще намеря време да дойда.

И не отиде.

Жената вече не се появи да проси хляб от него. Може би беше отишла да моли някой друг.

Вечер, когато си легнеше, Вениамин Бисеров гледаше през мъртвите процепи на изгорялата мелница небето, после пристанището, после уличките на бедния квартал. Зад тия тъгли се притаяваше войната. Но тя не изглеждаше толкова страшна с изстрелите си, с камионите, под чиито прашни брезенти тракаха войнишки каски и чезнеха към Ксанти и Солун.

Ужасяваше го мисълта за друго: майки предлагаха своите деца срещу един чер войнишки хляб.

“И това, мислеше си той, е най-голямата жестокост на войната...”

А някъде далече на север, зад изкорубените маслинови гори, зад бледите очертания на планините, които, струваше му се, потрепват от полета на военните самолети, една жена – Антония Наумова, – за която той мислеше и тук, наместваше пред огледалото своята шапка с тясна, извита нагоре периферия, слагаше плътен грим на устните си, защото е много бледа, и тръгваше да търси трохи радост, както самата тя обичаше да казва, от тоя толкова тревожен и мимолетен живот.

ХУДОЖНИКЪТ ДЪЛГО НЕ МОЖА да заспи. Бяха пуснали чешмата на двора и поливаха градината. През съсъка на водата се чуваше как маркучът пълзи по тревата. После струята се вдигна рязко нагоре и той видя в рамката на прозореца опаловото бушуване на водата – една къса дъга от свистене се местеше, люляна от ръката на непознатия човек долу, на двора, и размиваше очертанията на отсрещния хълм.

Слушаше мелодията на нощта, родена от безсънието на баирите, и си мислеше за трудната съдба на своите приятели, чиито легла сега поскърцваха, защото сънят не идваше. Не беше ли техният живот мелодията на самото негово битие, само че изсвирена от друг инструмент – от нежна флейта на цирков оркестър, от пиано, в чиито ниски тонове се долавя плисък на дунавска вода, или от виолончело, което напомня свистене на вятър в рибарски мрежи?

Към полунощ сънят надделя.

Художникът усети, че дланите му са мокри. Хладина плъзна и по коленете му. Накани се да извика, но по хълбока го докосна весло... Пред него седеше Иван Барбалов – дунавският рибар. Лодката му – стара, облепена с дзифт черупка, с напукана боя по ръбовете – бавно се движеше край брега на

една голяма река. Веслата се врязваха в отраженията на върбите и пръски, разпилени от тласъка на силните рибарски ръце, мокреха художника. “Къде отиваме, Иване?” – искаше да извика той, но думите му глъхнеха в гърлото и лодкарят не го чуваше. Реката беше широка и понеже другият ѝ бряг не се виждаше в мъглата, струваше му се, че няма да стигнат никога до него. Лодкарят не се обръщаше да го погледне. Широкополата му черна шапка (от къде я е взел, той никога не е носил такава шапка?) при всеки тласък на веслата клепваше над ушите му и по двете изпънати жили на загорелия врат художникът разбираше колко е напрегнат неговият спътник.

Лодката намали хода си. Следата подир нея, която до преди минута ги съпровождаше със своята пяна, стана спокойна и права, сякаш някой беше теглил по водата тъмнозелена черта. Стигнаха до една мрежа, опъната между високи пръти побелели от курешки на чайки. Иван се обърна за първи път след толкова време и художникът видя, че през сянката на широкополата шапка – тя достигаше чак до брадата му – го гледат обхванатите от бръчки, замислени очи на неговия приятел. „Хвани единия край на мрежата!” – рече лодкарят и гласът му, глух, пронизан от прииждащата мъгла, попи във водата.

Лодката направи широк кръг. Мрежата я следваше и с ръката си, която потрепваше, сякаш долният край на таяна се закача по дъното, художникът усещаше ударите на рибата.

Издърпаха мрежата. По нея, увиснали на хрилете си, се люлееха червеноперки.

Дъното на лодката се покри с риба. Художникът я усещаше как подскача в краката му. Другият таян също беше натежал от богатия улов. Старата черупка се препълваше, а Иван Барбалов, размахвайки широко веслата, се отправяше към нови таяни. През бордовете започна да прелива риба. Отдавна беше време да спрат и да се върнат на брега, но те, обзети от някаква странна алчност, продължаваха своя път през мъглата.

В мрежата, до която стигнаха след дълго плаване, имаше само една риба. Тя (стори им се, че е различна от другите – опашката ѝ беше златна) подскочи, задържа се за миг във въздуха и изчезна към дъното. В следващия талян нямаше нищо. Той само разклати гладката, безмълвна вода и по нея, може би извадени из глъбината, се замяркаха отражения на хора. Вълните размиваха лицата и художникът не можеше да разбере кои са тия хора. Трептенето на водата правеше погледите им трагични и нереални... Усети, че отдавна забравени очи са взрени в него, и закри лицето си с ръка.

– В другите мрежи, дето ги виждаш в далечината, има само отражения – каза глухо лодкарят.

– Да се връщаме! – изкрещя със задавено гърло художникът и когато махна ръка от лицето си, видя, че отвсякъде го гледат кръгли, налени с мъгла – очите на мъртвите риби. – Да се връщаме! – прохриптя гърлото му.

Лодкарят се обърна (рибите бяха стегнали като втвърден гипс краката му) и рече:

– Стар съм и вече не си спомням обратния път...

Художникът се събуди и погледна към прозореца. Беше съвсем тъмно, сигурно е полунощ – навън не се виждаше нищо, освен една звезда. Сякаш залепена за мокрото стъкло, тя трептеше и разпалваше своята зелена светлина. Иван Барбалов лежеше на съседното легло, забол глава в коленете си (може би язвата беше го свила), одеялото тъмнееше, свлечено на пода, и плешивото теме на стария човек, остро като връх на речен камък, помръдваше при дишането.

БЕ ЧЕЛ НЯКЪДЕ, че човек умира два пъти. Веднъж, когато болестта го прикове на легло и той, загледан към тавана, забравя, че над него е имало небе с вечерни ветрушки – тези странни птици, запомнени от детството, които застиват в синевата или се оставят на вятъра да ги люлее като късчета от облак. Ветрушките се плъзгат по синия гланц на небето и като се вгледа в техните движения, човек си мисли, че птиците

потрепват от дъха на уморената лятна земя... Така му се е струвало някога. Тогава смрачаването е вървяло по петите му, очертани в меката пепел на пътя, и край него се е носел говор на гроздоберачи, които слизат откъм хълмовете.

А сега всички усещания за небето и земята са събрани в квадрата на пожълтения таван: и облаците са там, и къщицата до черницата, и ветрушките – само че са неподвижни, сякаш са залепени за мазилката. Тръгне уморената мисъл и се удари в ъгъла. Паяжините се разлюлеят, някоя уловена муха забръмчи тънко и протяжно. Тя мисли, че звукът ще повика някого на помощ, а от тъмнината на ъгъла се задава паякът. Той не бърза. Тялото му, обло и лъскаво като катранена капка, се поклаща върху опипващите крака и в неговото изчакване се крие садистичното удоволствие на победителя, който иска по-дълго да съзерцава агонията на своята жертва...

Втората смърт идва тогава, когато си отиде от земята и последният човек, мислил за тебе, спомнял си за часовете, прекарани заедно в един влак или край един огън в планината, през чийто пушек се мяркат прилепи.

С него, седнали в стара селска кръчма, сте гледали как един търговец на коне с тънко златно ланче връз едрия корем, разкопчал с напора си омазнената му жилетка, въвежда през вратата своя дорест кон. Навил е на юмрук юздата и дърпа. Уплашеното животно цвили, вдигнало бърни към тавана, и извърта лъскавия си задник, плувнал в пот. Един циганин-цигулар свири в ъгъла. Ръцете му са черни, с ръбести стави и вехтата му риза, запретната над лактите, изглежда сребърно бяла. Пръхтенето на коня обърква ритъма на мелодията, но след миг движенията на лъка стават по-уверени и когато цигуларят се обръща към прозореца, светлината пада върху лицето му, чиито скули са опънали опушена, пъпчива кожа. Очите на циганина се местят плавно, следейки извития като змийска главичка връх на лъка.

– Свири, Софроне, изпокъсай тия жици, мама ти циганска!
– вика джамбазинът, поразкрачва се, за да бръкне в задния си

джоб, залепнал за едрите му бутове, изважда оттам една банкнота и без да я погледне каква е, я лепва върху запотеното чело на циганина. Тя се задържа за миг там, после, извила единия си край, се спуща косо край цигулката и жребецът, следейки полета на банкнотата, я смачква между бърните си. След това я изпуска в нозете на цигуларя. Циганинът се навежда да прибере своя подарък, усеща как конят духа във врата му и поглежда с благодарност мъжа със златното ланче. После трие по брадата си олигавеното хартиено късче.

Твоят приятел го няма вече, за да си спомня за тебе. Верижката на покойния търговец, изпъната от спрелия часовник, виси вече толкова години под пращия му портрет. Кожата на коня, чиито нервни движения се местеха по очните ябълки на циганина, лежи на един таван, изрешетена от молците.

Малко прах по часовника, купчинка ръждиви косми от гривата на коня, до която се е докосвала песента на цигуларя – и повече нищо. Тишина и забрава...

Тия мисли особено завладяха художника през оная лятна привечер, когато пътуваше към едно старинно унгарско градче, за което много бе чел и слушал. Рехави сенки на акации лежаха в краката на коня и колелетата на файтона преминаваха през тях с леко подрусване. Конят беше чер, тънконог жребец с безброй дребни като лешници звънчета по юздата.

Художникът бе прекарал един чудесен ден в пустата. Старата кръчма, където се отби да обядва, го посрещна с приятна прохлада и с тъмнина, в която се виждаха пламъчета на свещи. Трептенето им караше тавана да се мести над главата му: той слизаше по-ниско, когато пламъчетата полегнеха при преминаването на някой новодошъл гост, или се издигаше – матов и равен, – когато говорът затихнеше и ничие движение не закриваше петното на отворената врата... Пиеше тънко бадачонско вино (през чашата се виждаше трептене на многото свещи) и когато се обърнеше към вратата, съзираше как в самия

край на степта преминават коне – повече прилични на червеникав облак, отколкото на табун.

След тоя ден на тиха човешка радост художникът видя зад канавката на пътя старо войнишко гробище. Надгробните камъни, ниски и обли, бяха облепени от лишеи и по тях имаше емайлирани медальончета с големината на кокоше яйце. Слезе и се запъти към първия гроб. Той отдавна беше изравнен с пръстта. Личеше само номерът върху камъка – 1230. Тревата и корените на акациите скриваха от света оня, който преди повече от половин век беше вървял под знамената на един кайзеров полк и може би беше избивал деца или изнасилвал момичета в някой кален галицийски обор... И навярно в някоя армейска болница с нажежен брезент, през чиито едри тегели прозира небето, беше писал дълги писма до своята жена с обещание да се върне скоро и да ѝ донесе руски шал с дълги черни ресни. А шалът изгнил във войнишкото му куфарче...

“Кой си бил ти, войнико на кайзера с номер 1230? – питаше художникът. – Как са те наричали: Йожеф, Шандор, Ищван? Какъв размер ботуши си носел, вонели ли са партенките ти след дългите походи? Тиф ли е изгризал червата ти, или си паднал от коня, видял над себе си свистящата сабя, която те разсича наполовина и ремъкът с манерката, в която има крадено вино, също пресечен, пада върху камъните?”

Емайлираните номера на войнишкото гробище го гледаха със своите безмълвни очи. Забравените бойци на кайзера бяха се превърнали в номера – един безкраен низ от числа, от мълчание и тънко свирукане на лалугери.

Конят усети стъпката на пътника върху капрата, сдъвка отскубнатите треви и тръгна, като люлееше главата си, за да отпъди една муха, и всички звънчета по юздата пееха.

Художникът се обърна. Войнишкото гробище изчезваше между кичестите гроздове на цъфналите акации и само тук-таме сред стъблата прозираше надгробен камък – сив като

каска над челото на някой бездиханен воин от безименната армия на Забравата.

СМУЩАВАШЕ СЕ, че все по-често и по-настойчиво започнаха да го навествяват мислите за смъртта. Преди време гледаше с безразличие на тях, сякаш не се отнасяха за него, а бяха просто измислица, прочетена в интересна книга, чието действие неумолимо води героите към трагичната, често пъти романтично приповдигната развръзка и човек я приема като нещо съвсем естествено, дори необходимо. Но после, когато сърцето започна да прави все по-често своите жестоки шегки, художникът разбра, че романтичното му усещане се разсейва и последната тревога, пред която хората се изправят рано или късно, може би вече наднича през ключалката на вратата...

Това беше сетното превъплъщение на човека. Материята, минала по следата на всеотдайната обич и по охлювата диря на изневярата, през усмивката на децата, които повтарят нашите черти и пороци, през житейските драми, през думите или багрите, в които цял живот търсим смисъла на битието затваря последната извивка на своята спирала. И тогава? Довиждане, улици, по които сме се връщали в полунощния час, и трамваят, сънен като нас, се е изгубвал към предачната фабрика в крайния квартал. Довиждане, тополя до прозореца с едно синигерче на оголелия връх...

Какъв ще бъде нашият адрес? Тревата. И капките роса по нея.

Бои ли се човекът от тоя неумолим час? “Бои се. Дори най-смелият не е пощаден от подобна тревога – мислеше си художникът. – Но неговият страх не е предизвикан от предчувствието за едно непоносимо страдание – не, той се бои най-много от мисълта за бездната, в която трябва да изчезне завинаги, страхува се от Нищото. Човешкият разум не може да обгърне безпределността, не може да се примири с абсолютното изчезване. За това хората още от най-дълбока древност са създавали митове и легенди, в които са прославяли

вечната победа на живота. Митът за феникса не е ли една богоборческа възхвала на безсмъртния човешки дух? А дъждовните капки, тия досадни понякога наши спътници, не са ли новото раждане на мъртвите пустинни реки?

През целия си живот човекът се бори с онова, което обезсмисля съществуването му. Слаб и безпомощен на вид сред огромните пространства на вселената, той се изправя срещу всички стихии, за да защити своето право на съществуване, на творчество. И самото му дръзновение е негова победа...”

Художникът си спомняше празнуването на Бъдни вечер в техния дом.

Зад прозорците валеше гъст сняг – той не се виждаше, но се долавяше тържественото му кръжение над умълчаната земя. Вечеряха, седнали върху рогозка, раздиплена посред стаята. Под краката им шумолеше постланата слама. Той усещаше с тялото си как го гъделичкат сложените в нея орехи и грудки чесън, сърбаше лютивата бобена чорба и гледаше свещта, чийто пламък беше обкръжен от син ореол.

Родителите му не бяха вярващи. Той също. Това тържество, преминало през вековете, което спомняше за раждането на Спасителя върху сламата, до най-простите дарове на земята – хляба, пламъка, ореха и чесъна, не събуждаше у него религиозни чувства. Но той усещаше раждането на една надежда. И тя цялата беше облечена в неуловимото шумолене на нощния сняг.

Рано сутринта изнасяха на двора сламата, смачкана от седенето. Баща му разчистваше с крак снега около стъблото на ябълката, обгръщаше черния ѝ ствол с тънката дантела на житените стъбла и запалваше сламата. Пушекът се виеше към мокрите клони. Снегът започваше да сълзи и през него се показваше корен или щипка за пране, паднала през есента от въжето. Баща му вземаше брадвата от сайванта и се връщаше при ябълката.

– Ще я отсека! – казваше той. – Защо ми е ялово дърво?

– Недей, пожали я... – хващаше ръката му майката. – Тя догодина ще роди. Имай милост...

– Ще я отсека! – отново вдигаше брадвата бащата, но усетил трепет в клоните (може би това бе обещание за плод), отпускате ръка и острието се връзваше в снега.

Напролет ябълката наистина цъфваше. Розовите ѝ цветове засипваха целия двор с тънък, дъхав сняг...

Защо се докосваше до тия отшумели празници? Защото свързваше спомена за тях с покойния си баща и с ябълката, която и до днес стои в двора на родния му дом?... Минеше ли край нея, изведнъж виждаше острието на коледната брадва над безпомощното дърво. Това можеше да бъде и птиче крило, но на него му се привиждаше брадвата. Баща му се усмихва, отдалечава се, а бръчките му тъмнеят върху кората на ябълката.

Всяка среща с ябълковото дърво му напомняше все за това. И той си мислеше, усмихвайки се на своята наивност, че неговият баща по някакъв странен начин се е превъплътил в тая ябълка.

Усети, че му прилошава. Столът не можа да удържи тежестта му, олюля се и падна. Художникът видя, че под тавана прелетя нощната лампа, бяла като острие на брадва, удари се в стената и оттам се посипа мазилка. Рече да се отмести, защото мазилката падаше върху очите му, но зърна, че над него стои старият. Сламата, която някога лежеше до стъблото на ябълката, сега е обгърнала главата му. Смачкана слама, с кал по нея. Стои бащата с тоя странен ореол и вдига брадвата.

– Тате, аз съм, не ме ли виждаш? – подпира се на лакти падналият, но над очите на оня със сламения ореол вали гъст сняг и той нищо не вижда. – Пощади го! Имай милост – носи се от дъното на годините гласът на майката. Снегът е гъст и човекът с брадвата нищо не вижда.

Удря. Сриват се стъкла. Чува се звънтене на желязо.

Не, това не е желязо. Учителят по музика дръпва с нокът струните на неговата цигулка, трие по сакото си една ябълка, опитва я, плюе, защото е кисела, и започва да настройва инструмента. Най-тънката струна се изпъва до краен предел, ще разреже пръстите му като острие на бръснач, но човекът с черния костюм продължава да върти ключето.

– Ленто! Ленто! Да капо ал фине! – вика той и гласът му ехти, сякаш се бие в стените на ламаринена стая.

Художникът протяга ръка да вземе лъка. Докосва го до струната, тя се скъсва мигом, изсвистява край очите му и го перва право по сърцето... Срива се на пода и усеща как звънват месинговите копчета на неговите панталони. (Кога ли е облякъл момчешките си дрехи?) На копчетата са изгравирани котви, които се връзват в дъските на пода.

Дървото скрипти и остро желязо приковава падналия, разпъва го между небето и земята...

Опита се да каже нещо. Едва помръдна лицето си. Долната му устна се пукна и по ризата потече струйка кръв.

Това беше краят.

БАГАЖЪТ НА ХУДОЖНИКА лежеше в краката ми – един картонен куфар с ръждясали тенекийки по ъглите и една дървена кутия за бои, на чиято долна страна имаше сгънати алуминиеви крака. А до оградата на старческия дом бяха подпрени последните картини на художника – десетина платна малък размер и една по-голяма.

Селянинът, който пътуваше към града и караше за поправка шевната си машина, се съгласи да отведе и мене. Сложих куфара до ритлата, а кутията с боите поставих на коленете си. Не знам защо, имах чувството, че в нейните преградки, където се долавяше помръдването на оловните туби, имаше нещо изящно, крехко като стъкло и то можеше да се счупи при най-лекото друсване. Картините подпрях от лявата

си страна, за да мога да ги поддържам с лакът и потеглихме... По разкъртения чакъл на улиците се клатушкаха дребни, пухкави гъсета. Дворът на старческият дом, целият оплетен от мрежите на Иван Барбалов, се изгуби зад плевниците, натъпкани с прашна люцерна. Конят дълго пи от чешмата, преди да поеме по нагорнището, после една струя, шурнала под конската опашка, започна да мокри прашния път.

– Шевната машина е “Науман”. Стара марка. Кой знае дали ще се намерят части за нея? – гласно размишляваше каруцарят.

Гледах китнатите дъбове до воденицата – дребна в далечината, сякаш издялана от жълтеникав къс тебешир. Там беше погребан художникът – под два разкрача земя, под крясък на сойки, който дълго се задържа в есенния въздух, под бавна трева, която пътува към човешките радости и болки.

“Нима може – мислех си аз – под саван от шуплести варовици да изтлее всичко, което художникът е носил в сърцето си през трудните и радостните мигове на своя живот? Как ще се поберат между буците и корените на тая планинска земя спомените за майка му, над чийто тъмнокестеняв кок кръжаха пчели – искри от късните огньове на гроздобера? Как ще се побере бушуването на вечерното море и ръката на оная жена, която го водеше през градината с кактусите? Как ще останат под тревата нощите, когато той сънуваше слънца и ставаше, напипвайки със сънени ръце палитрата, а боята напираше из тубите и се извиваше като шия на сепнат кон?

Или между овошките вечер ще се чува пак глухото покашлюване на художника, понесено към стъпалата от други, прилични на неговите стъпки, и зад мрежите на Иван Барбалов ще се мярка не ризата на дунавския рибар, а старият шлифер на човека с палитрата?”

Кого питах: себе си, селянина, който седеше мълчалив и мислеше за своята развалена шевна машина, дърветата, камъните, лалугера, приличен на забучено колче сред

стърнището? С кого разговарях, подрусван от ленивия вървеж на кончето?

И тогава си спомних за портрета на Седефина. Той беше до мене – трябваше само да протегна ръка, за да го докосна. Обърнах платното и го закрепих на шевната машина. Погледна ме жена с величествена осанка. Тъмнопурпурна рокля, наметало с цвят, какъвто имат само южните морета. Яка от северни белки, която обгръща тънка шия. И над царствените цветове – едно съсредоточено лице, чиито черти само са загатнати. Очите тънат в мълчание. Носът едва личи. Четката на майстора е нарисувала с най-тънки детайли единствено устата. Въпрос ли е изписан там, усмивка ли, или това е една дълбока въздишка за всичко, което е отминало край нас, което не сме могли да задържим?

Художникът беше дал красота на това джудже, на тая душа, мачкана от сянката на лъвовете. И тя царстваше сега над късното ликуване на есенната земя, над всичко, с което художникът беше се простил завинаги, падайки от стола, чиято облегалка беше изтрещяла, сякаш някой я разцепва с брадва.

Каруцарят се отби в храстите край пътя. После, като обра мокротата на тревата с крачолите си, отново се качи в каруцата, замислен за своята развалена шевна машина.

Започнахме да се спускаме по надолнището. При завоя се виждаше покривът на гарата.

СПОМНЯХ СИ ГЛАСОВЕ на оплаквачки – един стон, дълъг като свистене на листопад и бавен като дъждовна капка, залутана между пукнатините на старо дърво. Думите се обаждаха ту в пукота на кукуружлянката, през която минаваше каруцарската шина, ту в синята следа на изкрещялата сойка. Мисълта ми събираше тия думи, усещаше между тях празнота (така празно бе и небето над обраните лозя), някое жълто клонче се наместваше сред думите и аз усещах как у мен се раждаше песента, която щях да напиша у дома през една дълга нощ.

Белият кон се задава,
мълком върви и те търси
и на челото му светят
моите сълзи горчиви.

Ти каза ли на цветята
по дирята му да гледат?
Ти каза ли на горите
гласа му да ти повтарят?
Ти каза ли на дъждеца
сълзите ми да покани
във хоровада си весел?

Ах,
с тревата сива се слива
имане, почест и слава.
Човекът си отива —
белият кон остава

Птица високо се вие,
виждаш ли нейната диря?
Тя за очите ти плаче.
Няма къде да преспива
нейната сянка вечерна,
няма зеница, където
нейния вик да потъне,
да се превърне в кехлибар
и в него — мушица златна —
една зора да блещука
и да ни пита за тебе.

Ах,
с тревата сива се слива
имане, почест и слава.
Човекът си отива —

синята птица остава...

Зададе ли се по пътя
висок и зелен кипарис
и за ръка го поведе
вечерен вятър презморец,
ще знам, че ти се задаваш.
Ще викна – да ме познаеш.
Но ти край мене ще минеш,
загледан в небе далечно,
и пчели тънко ще предат
от клоните ти смолисти
зелена песен,
зелена...

Ах,
с тревата сива се слива
имане, почест и слава.
Човекът си отива –
песен за него остава...

... НА ДРУГАТА ГОДИНА в ранна пролет ще се случи
отново да пътувам из тоя край.

Когато минаваме с автомобила из поречието на Бързия,
над нас ще се свеждат клони на буки, обхванати от скреж –
толкова гъст и ослепителен, че всяко дърво ще ни се сторва
приказка, родена от замръзналото дихание на вятъра. Ще слиза
здрач – матов и резлив – и фаровете на автомобила ще се
плъзгат, клатени от ямите по пътя, из фосфорните плетеници на
скрежа.

После стъблата на дърветата ще потъмнеят, ще се появят
локви и мокри купчини пясък край канавките, ще се мярнат
нагизнали от влага бразди – черни, сякаш това са късове
втвърден асфалт – и сред тая тъмнина и мокрота фаровете ще
открият едно цъфнало дръвче, ще го издърпат из пръстта, ще го

вдигнат в небето, за да го съзрем по-добре, и това мило видение на идващата пролет отново ще се изгуби от очите ни.

Тогава на двадесетина крачки от нас ще видим внезапните пламъчета на две очи. Отначало няма да различа какво идва насреща и ще помисля, че заек е заслепен от фаровете. Но когато шофьорът спре (съзрял е човек), ще разбера, че това е отблясък от очила с дебели лупи, и ще позная под тях лицето на Иван Барбалов.

Старецът стои и гледа сепнато към нас. Дрехата му от избелял док има само едно копче и под нея се вижда груба фланела. Панталоните му са кални – мракът го е застигнал по пътя и той се е лутал из нивите. През рамото му – широка торба и в нея – рибарски мрежи. Те са издули брезентовата тъкан и отгоре се вижда шуплестата им плетеница, прилична на жълтеникава пяна над преляла чаша бира.

Разбирам, че Иван Барбалов е избягал от старческия дом, взел е мрежите и пътува към Дунава.

Сигурно белият кон отново е дошъл до прозореца – стои на тънките си крака, чопли наболата тревица край оградата и помахва с опашка. Или е пристигнало онова толкова чакано писмо от Калуд, че къщата му вече е готова?... Не зная какво се е случило, но старецът стои до канавката, гледа ни продължително (пресмята дали не сме тръгнали по следите му, за да го върнем) и когато разбира, че нашата среща е случайна, пита:

– Наблизо ли е спирката? Не виждам добре и се загубих в тъмното.

– Ей долу е, на завоя – казва шофьорът и отваря вратата, за да го закара до там, но Иван Барбалов отказва. Ами ако го върнем обратно?...

Аз не се обаждам. Не искам да го смути моето появяване.

Тръгваме. Дребната фигура на вечерния пътя се изгубва зад нас, както преди миг изчезна онова безпомощно, цъфнало дръвче.

Обръщам се и гледам през задното стъкло на автомобила. Фарове, които идват след нас, отново издърпват стареца из мрака, дават го на други светлини, нанизани подир тях, и тия пътуващи пламъци и предпролетната нощ носят, подобно пух от глухарче, една човешка душа, тайнствена като самия мрак, запътена към релсите зад отсрещните върби и към фенерчето на кантонера, вече излязъл да посрещне влака...

Гледам тая дребна фигура и, не знам защо, си мисля за художника. Може би за него ми спомня разлюляната, напрегната походка на отминаващия?... Същият! Само по-дребен ми изглежда – като че се е привел да слуша шумовете на предпролетната земя.

Кога ще пристигне пътникът? Среднощ? Или утре призори?

Ще спре на брега да послуша Дунава, ще види, че на лодката му спи все същата жълта кокошка, ще докосне оградата на Барбаловия дом (ще му замирише на влажно дърво и на изгнил ланшен съвлек) и като сHEME очилата, за да изтрие сълзите си, тихо ще почука по прозореца на Калудовата къща

МОМЧЕТО, КОЕТО РИСУВАШЕ лъвове с червени очи, порасна, стана мъж.

Запозна се веднъж с една стюардеса. Срещнаха се в дома на летец, негов съученик, където беше поканен на гости. Къщата, до самото летище, звънтеше с всичките си прозорци от гърма на самолетите. Сервизите в шкафовете се люлееха и разпиляваха по пода своя порцеланов звън. Стюардесата, която седеше до него и разбъркваше с лъжичка захарта в чашата за кафе, също прибавяше своето звънтене към звуците на дома и на госта му се струваше, че самото тяло на момичето, което наподобяваше с изяществото си линиите на китайския порцелан, е сътворено от ехтеж на безкрайни небесни пътища.

И в тоя дом на неспирното пътуване – както нарече той дома на летеца – усети, че нещо го кара да затаява дъх и да

слуша как лъжичката на момичето звънти в чашата за кафе – звънти с някакъв особен, пронизващ душата му звук.

Обикна това момиче. Когато си спомнеше за него, мислите му се изпълваха с грохот на летища и виждаше как, святкайки с тънката си позлата, подскачат сервизите в стаята на летеца.

Мислеше си: ще се качи в самолета през една дъждовна нощ. Коридорите на аерогарата ще бъдат празни и размазаните угарки по мозайката още повече ще подсилват усещането му за самота. Ще му се струва, че дъждът, който се стича по прозорците, е отмил вечерната суетня на пътниците заедно с техните сини и оранжеви чадъри, отмил е етикетите от куфарите – тия пъстроцветни марки върху издутите кожени хълбоци...

Ще тръгне под дъжда към стълбичката на самолета. Капките ще подскачат по циментовата писта (не капките, а звукът им, защото той ще усеща в тъмното само него). Очите му няма да различават в дъждовната мъгла нищо друго, освен очертанията на самолета и леко потрепващите перки, от които се стичат дълги матово бели капки, сякаш алуминият се е размил и се разлива по пистата.

И ще полети този самолет в дъждовната нощ само с няколко пътници на предните седалки. Отначало ще се виждат мокрите светлини на градовете, които ще се изтягат, застъпени от планините, после край перките ще започнат да се кълбят само облаци...

Земята и небето са се отдръпнали от човека и безкраят го обгръща с мокро свистене, което облепва самолета, и той – подобно ядро на мъглявина – се носи в хаоса на непрогледната вселена.

Искаше му се по този безкраен път, когато усещането за самота и безкрайност го пронизва по-остро от вечерния дъжд на летището, към него да тръгне стюардесата и двамата да

изпитат за пръв път в живота си – оная радост, с която битието дарява хората в най-щастливите им мигове.

Той вижда седалките, които поклащат над него и над стюардесата своите празни колани. Самолетът се носи в небето, люлян от прегръдката им. Всички летища са изчезнали в мъглата. Самолетът лети към Нищото и двамата, слени със свистенето на огромната нощ, отнасят към безкрая своята обич, над която се люлеят пепеляво сивите колани на празните самолетни седалки.

ЩЕ СЕ РОДИ ДЕТЕ, заченато между небето и земята. И кое ще бъде неговото родно място? Облакът ли, разсечен от самолетното крило? Или съзвездието Голямата мечка, което, невидимо за двамата влюбени, вървеше със златните си нозе по небето? Ще запишат новороденото в регистрите на един шумен и пращен град с кестени край улиците, чиято шума е пожълтяла и втвърдена от дим на автомобили. Ще расте това дете и нищо няма да го отличава от другите малчугани. Ще гледа зиме през прозореца как снежинките, сякаш нанизани на паяжинка, се люлеят над двете голи черници в дълбокото като кладенец дворче между къщите. Ще боледува. Ангината ще го души и ще стягат птичата му шийка с компрес, чийто резлив дъх на спирт ще го замайва, Нощем, замятало се трескаво в леглото си, детето ще сънува и стаята ще се изпълва със светлина. Майката ще вижда как тая светлина се мести по стената над леглото и ще мисли, че това е отблясък от прозорците на съседната къща. Но когато се надигне да махне от котлона облото като дюля чайниче, чиято капачка потраква от кипналия чай, ще види, че всички прозорци на отсрещния дом са тъмни. Няма фар на автомобил. Няма разпалваща се светлинка от цигарата на късен пътник, който с тръгнал към телефонната будка...

Майката ще поднася към лицето на заспалото дете чашката с чая. Дъхът ѝ ще гони парата и ще люлее тънката люспа на резенчето лимон, през което се вижда една паднала на дъното семка.

А момчето ще спи, люляно от треската, и светлината ще се мести по картината на стената, където от толкова години вече стоят на задните си крака два коня, изправени сякаш от камшика на някой цирков дресьор.

И няма да знае майката, че домът, чийто под скърца от нейните безсънни стъпки, е озарен от звездните сънища на детето...

После ще купят на момчето шапка от червено сукно с лъскава черна козирка, която отдолу, откъм челото, е розова като длан на негър, ще го подстрижат високо – така, че ушите му съвсем ще се оголят и ще клепнат, натиснати от твърдата околожка на шапката – и през един есенен ден с много гергини край оградите ще го поведат на училище. В чантата на момчето, където потропва читанката, ще има ножчета и кибритени кутийки с бръмбари – скъп спомен от неговите ранни детски години. Малкият ще върви през тоя голям свят, обгърнат от свистене на автомобилни гуми и от скриптене на трамвайни релси, ще тича ужасен през кръстовищата и ще гледа как колите спират зад гърба му с рязък тласък и шофьорите, показали навън гладко избръснатите си лица, заканително му кимат.

Роденият между звездите и земята ще учи големите истини и големите измами на живота. Ще му казват, че лактите са по-силни от усмивката, че човешката доброта е изкопаемо и костите му са изгнили в глината на хилядолетията. А малкият, понесъл в чантата си кутийки с бръмбари, по чиито криле с останал дъх на вятър и небеса, ще се усмихва на облаците, през чиято пролука се вижда една звезда. Чантата ще трака на гърба му, отбелязвайки всяка негова крачка, острецьт на молива винаги ще бъде счупен и неумелите детски ръце с мъка ще го подострят.

Ние ще водим това дете през локвите, ще го подготвяме за големите изпитания на живота. А то, наведено над тия локви,

ще вижда своята козирка с розово сияние отдолу и през усмивката му ще се показва една звезда – златна прашинка, дребна като отчупеното графитче на неговия молив, но достатъчна, за да направи богато едно човешко сърце...

ИВАН ДАВИДКОВ

БЯЛ КОН ДО ПРОЗОРЕЦА

Роман

Редактор *Димитър Ярмов*

Художествено оформление *Елена Маринчева*

На обложката репродукция от картина на *Иван Давидков*

Художествен редактор *Петър Тончев*

Технически редактор *Маргарита Воденичарова*

Коректор *Емилия Кожухарова*

Първо издание. ЛГ IV. Дадена за набор на 13.XI.1971 година.
Подписана за печат на 21.XII.1974 година. Излязла от печат на
13.III.1975 година. Поръчка № 20. Формат 84x108/32. Тираж
12000 броя. Печатни коли 9,50. Издателски коли 7,27. Цена на
книжното тяло 0,55 лева. Цена 0,84 лева.

“Народна младеж” – издателство на ЦК на ДКМС
Държавен полиграфически комбинат „Димитър Благоев”
София, 1975 г.